Bistrit ̧a-Năsăud Memorial Book

Bisṭrits

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

•

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY

Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

•

Original publication data

AUTHOR	Gafni, Neta' Aryeh.
TITLE	Bistrits : 'ir ṿa-em be-Yiśra'el : rabaneha u-manhigeha : 'avar mefo'ar ṿe-hoveh 'atsuv / me-et Neta' Aryeh Gafni (Vinshtoḳ).
IMPRINT	880-03 [Bene Beraḳ?] : N.A. Gafni, [1990?]
DESCRIPT	157 p. : ports. ; 22 cm.
SUBJECT	Jews -- Romania -- Bistriţa-Năsăud. Bistriţa-Năsăud (Romania) -- Ethnic relations. Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Romania -- Bistriţa-Năsăud.

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U S A.

ביסטריץ

עיר ואם בישראל
רבניה ומנהיגיה
עבר מפואר והווה עצוב

מאת:

נטע אריה גפני (ווינשטוק)

בחסות אירגון יוצאי ביסטריץ נאסוד והסביבה

דפוס ליפא פרידמן, בני ברק
רחוב ר' עקיבא 19, טל. 795550

הרב **יחזקאל יוסף אשלג** שליט״א
בן מוהר״ר **שלמה בנימין הלוי** זצ״ל
רח׳ פרל 9 בני ברק
טל. 791803

הסכמה

בס״ד יום ראשון לסדר „והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ״, ט״ו בסיון ה׳תשמ״ט.

הנה יבורך גבר אשר נפשו אוותה ויעש לזכות את הרבים, ה״ה ידידנו הרה״ח רבי **נטע אריה גפני** הי״ו שכבר אתמחי גברא אשר יגע ביגיעה רבה וחסד ד׳ בידו ויצליח להוציא לאורה מזכרת ויד־ושם לקהילת **ביסטריץ** המפוארה, עיר של חכמים וסופרים, ישיבות ותלמודי תורה אשר לקו בכפלים בעת בא הצורר ימ״ש בזמן השואה האיומה ונהרגו בחורי חמד וישישי הדרה ניספו יחד, נפשם השלימו במורא על יחוד שם המיוחד יחדיו. שם בגבורה גבורי כח עושי דברו למהרה, גאוני ארץ ונקיי־דעת קדשו שם המיוחד במורא, ואם כי קדושים הללו הי״ד אין צריך להזכירם מפני שחקוקים בכסא הכבוד וזכורים הם לפניו ית״ש בכל עת, אבל אמינא לפעלא טבא יישר כחו וחילו ופועל ידיו ירצה למען ידעו דור אחרון בנים יולדו את הקורות אשר עברו בני עמנו בדור ההוא, ועל כן אברך את ידידי הרה״ח **רבי נטע אריה גפני** הי״ו המתעסק בדבר המצוה החשובה הזאת שיזכה להוציא לאור לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל.

הכ״ד המצפה לישועת ד׳
יחזקאל־יוסף הלוי אשלג

הסכמה

הרב אשר סופר ראש כולל גדרה

קהילת **ביסטריץ** היתה אחת הקהילות היהודיות המפוארות באירופה. קהילה ששקקה חיים יהודיים תוססים.

מחותני הנכבד ר׳ **אריה גפני** שליט״א, שהנו אחד מחשובי הקהילה, עסקן לשם שמים ובעל חסד, שהקב״ה חננו בעט סופרים, ומאמריו שנדפסו זכו לאהדה רבה, נרתם למלאכת הקודש להנציח את זכרה של קהילת ביסטריץ. והוא מעלה על הכתב את חיי הקהילה, את מוסדותיה הקדושים, את גדולי התורה, צדיקים וקדושים, חסידים ואנשי מעשה שחיו ופעלו בה, ויהודים של פעם ששמרו על מורשתם בדבקות.

את כל זאת הצליח מחברנו להמחיש בכשרון רב, למשמרת לדורות הבאים. יבורך משמים על פעלו ודבקותו במשימה, ויהי ה׳ עמו לתרום עוד מפרי עטו כהנה וכהנה בבריות גופא. ובטוחני שהספר הזה יתקבל באהבה ובחיבה כראוי.

אשר סופר

לזכר עולם

הרה״ג ר׳ **מאיר שפיץ** בן ר׳ **טובי׳** אב״ד ביסטריץ ורעיתו **רחל אסתר** בת הרה״ג ר׳ **שלמה זלמן אולמן** אב״ד ביסטריץ

אמי היקרה, **צירל מלכה ויינשטוק** לבית **רוזנפלד** הי״ד.

לאם חמי, **פסיה** ולהורי חמותי, **אלכסנד זימל ואסתר** הי״ד.

לאחי **יעקב צבי**, נפטר ו׳ ניסן תשמ״ח.

לבן אחי **אברהם (ארטור)** שנפל במלחמת יום. הכיפורים הי״ד.

לגיסי, אח רעיתי, הנער **דוד יוסף זיכרמן**, ניספה בשואה הי״ד.

ל**משה לרנר** חתן אחי **יעקב צבי** נפטר באילת תשמ״ז.

ל**איזיק רייכרד** נפטר א כסלו תשמ״א.

ל**מנחם מנדל שמואל רייכרד** נפטר ז׳ תמוז תשמ״ח.

ל**וולף רייכרד** נפטר בתשמ״ח נטמן בישראל.

לכל קרובי מצד אבי ז״ל ומצד אמי הי״ד שניספו בשואת עמנו בשנת תש״ד.

על אלה אני בוכיה
על קהילות
הקדש
ביסטריץ
והסביבה הי"ד
שנהרגו ונשרפו על קדוש השם
בשנת השואה תש"ד
ע"י הנאצים הארורים ימ"ש
הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו
זכרם הקדוש לא ימוש מקרבנו לנצח
ת' נ' צ' ב' ה'
מגילת הקדושים

בית הכנסת הגדול
ומצבת הזכרון לקדשינו
בביסטריץ

יום הזכרון
י"ג י"ז
סיון סיון

נר תמיד — אש תמיד

תפילתו של ילד

להעלות נר תמיד במנורה
צוותה לנו התורה

ועוד מצווה נאמרה
באותה פרשה:

אש תמיד על המזבח תוקד
תבער תמיד, תוקד לעד

ומאש המזבח הנצחית
את נר התמיד נצית

חרב מזבח האבנים
המנורה גזלו אויבים

ואיה השלהבת הבוערת
להדליק את המנורה־הזוהרת?

ועל המזבח כיצד
אש תמיד תוקד?

והיה מזבח — גופנו
דמנו ובשרנו
דם ילדינו וזקנינו

מזבח ענקי
מירושלים עד רומי!

6

ומביסטריץ
עד אושוויץ...

והאש יקדה
והאש בערה
אלפיים שנה...

להבות אדירות
עד לב השמים מתמרות
להבות נורא הוד
עדי כסא הכבוד

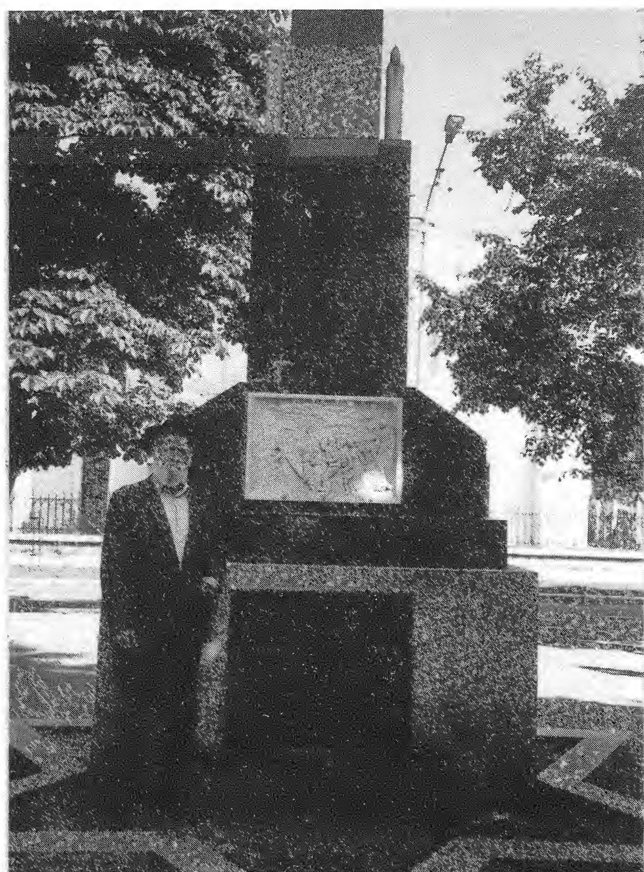
המזבח — גופנו
הקרבן — דמנו
האש — נפשנו
המנורה — לבנו
נר התמיד — נשמתנו

אבינו שבשמים!
החזר לנו מנורתך
הורד אש משמים על מזבחך

אור זוהר, אור בהיר
על ציון תאיר!

אור תקוה
אור נחמה

אור בלי עשן כבשנים
בלי יסורים

המצבה לקדושי ביסטריץ

ביסטריץ — תולדותיה של העיר על רבני׳ ואישי ציבור שלה בתפארתה ובחורבנה

עיר של מצבות

כיום העיר התפתחה לעיר של שמונים אלף תושבים, אמנם מרכז העיר כמו שהיה, אבל נהרו לעיר תושבי הסביבה והקימו בלוקים רבי קומה, התושבים הזאקסים כמעט כולם הגרו לגרמניה.

בביקורנו לאחרונה להשתטח על קברי אבות לא מצאנו מנין יהודים בעיר, מלבד יהודי אחד שגם הוא עבר לביסטריץ מהסביבה, שנותן רשיון, תמורת תשלום להכנס לבית העלמין המקומי.

המצבה לקדושי ביסטריץ והסביבה

מר אפרים פיסטינר נסע לעיר באיא־מארה והזמין בעל מקצוע למצבות.

על המצבה חרות מראה מזעזע — הקורבנות מובלים לתאי הגאזים.

המצבה הוקמה בעזרת הג׳וינט. עזר בעיצוב המצבה, הרב ר׳ משה שפיטץ.

מר אפרים פיסטינר קבל אות הצטיינות מהנהלת הציונות העולמית בחתימתו של מר א. דולצ׳ין.

המצבה בתוך הגיטו עם שמות הנפטרים בגיטו

הנואם ר' דוד קנדל בצד ימין בפינה, ראש העיר

מימין שטפן פ' פ־פרפקט מאחור עם הכוכב — מיכל קנדל

אפרים פיסטינר הוא אחד מחשובי הסופרים של ביסטריץ, התפרסם, בעיקר בספרו „הדו של דור" שבו תיאור מזעזע מתקופת השואה בעירנו כעד ראייה בהיות משפחתו המשפחה היחידה שנשארה בביתה ע"י שהודבק על ביתה פתק מטעם הרופא המחוזי שיש בבית מחלה מדבקת. אשתו התחפשה לאיכרה רומנית ויצאה לעיר בחירוף נפש וניגשה לאיש חשוב ממכרי המשפחה לשעבר, וביקשה בכל לשון של בקשה להצילם, אך לשוא כל תחנוניה האיש התנצל נואשות, הוא מפחד וחושש למשרתו וחזרה בידים ריקות.

בסופו של דבר הובלה גם משפחתו לגיטו והוא מתאר את הגיטו ואת החיים בו ושיחות שניהל עם אנשים שונים.

בחסדי ה' השתחרר ממחנות ההשמדה וחזר לביסטריץ והקים ביחד עם הרב ר' משה שפיץ שליט"א מצבה מרשימה בחזית בית הכנסת הגדול לזכרם של קדושי ביסטריץ והסביבה הי"ד.

ביסטריצה — עיר בטרנסילבניה, רומניה עד 1918, ובשנים 1940—1945 בהונגריה. ב־1969 נותרו בעיר שתי משפחות יהודיות. יהודים מבוקובינה וגליציה התיישבו במקום ב־1848, רובם אדוקים וחסידים. אגודת הנוער הציונית הראשונה בהונגריה נוסדה בביסטריצה ב־1910 על־ידי ניסן כהן, ואחרי מלחמת־העולם הראשונה הוקם בעיר מרכז היהדות החרדית בטרנסילבניה, שהקיף 80 קהילות בראשות רב הקהילה וראש ישיבה גדולה בעיר, שלמה זלמן אולמאן. ב־1900 מנתה הקהילה 1,316 נפש וב־1941 — 2,358 (מתוך 16,282). רובם ככולם גורשו ב־1944. בין 1,300 היהודים שחזרו לעיר ב־1947 היו משוחררי מחנות, תושבי כפרים לשעבר בסביבה ומגורשים מטרנסילבניה; מספרם פחת בהדרגה בשל הגירה לארצות־הברית, לקנדה ולישראל.

(מתוך חומר שבבית התפוצות)

בית־הספר נוסד ב־1924 ופעל עד 1942. לרשותו עמד בנין ובו 4 כיתות מרווחות. בשנים אחדות פעלו גם כיתות המשך ה—ו. מספר התלמידים נע בין 160 ל־210. שפת ההוראה היתה רומנית. הוראת העברית היתה מוגבלת ונוסף ללימודי דת, לשון עברית, לימדו גם תולדות עם ישראל וידיעת הארץ בעברית. שעורי זימרה הוקדשו ללימוד שירים עבריים. לימודי הדת נתנו ברוח האורתוֹדוכסיה המתונה. מנהל בית־הספר היה א. זוסמן והמורים: מ. גבירץ, מ. הרשקוביץ, ב. בירנברג, ש. גולדשטיין, א. דאדו, א. שרף.

בביסטריצה פעל גן עברי.

(מתוך ספר „תולדות יהדות טרנסילבניה")

מספר תולדות יהודי טרנסילבניה

ביסטריצה (ברומנית: BISTRITA בהונגרית: BESZTERCE בגרמנית: BISZTRIZ עיר־המחוז של מחוז נאסאוד
נוסדה על ידי גרמנים (זאקסים) במאה ה־12. בשנת 1222 היה לעיר מושל משלה. הטאטארים החריבוה ב־1241 ושבו והתקיפוה ב־1285. ב־1857 (18 באפריל) נשרפה העיר. כאשר שוקמה לאחר השריפה נבנתה בצורה שיטתית ומודרנית והפכה לאחת הערים היפות בטרנסילבניה. רוב תושביה גרמנים, אך המיעוט הרומני הולך וגדל בהתמדה מאז תום מלחמת העולם השנייה.

אוכלוסיה יהודית

שנה	מספר	אחוז היהודים בכלל האוכלוסיה
1890	718	7.9
1900	1,316	10.9
1910	1,441	10.9
1920	2,018	15.9
1930	2,198	16.2
1941	2,370	14.5
1945 (ספטמבר)	588	
1947	1,300 (בקירוב)	

עד גמר מלחמת העולם הראשונה

אין בידנו ידיעות אימתי הגיעו היהודים הראשונים לעיר, ידוע שמבחינה חוקית אסורה היתה ההתיישבות היהודים לפני 1850, כמו ברוב ערי טרנסילבניה. בייחוד הקפידו על איסור זה שלטונות הערים הגרמניות. אך ייתכן שיהודים בודדים התיישבו בעיר, על פי רשיונות מיוחדים או מתוך עקיפת החוק, בשנות ה־20 וה־30 של המאה ה־19.

עד סוף שנות ה־70 של המאה ה־19 התפתחה הקהילה באטיות. יהודי העיר לא מנו אלא כמה עשרות משפחות. בקונגרס הארצי של יהודי הונגריה ב־1868 לא היתה ליהדות ב׳ נציגות משלה (נציגם של יהודי נאסאוד ייצג את כל יהודי המחוז). ראשוני היהודים ב־ב׳ באו מן הכפרים הסמוכים. הללו היו פוקדים את העיר בימי השוק גם בתקופה שישיבתם בה היתה אסורה. משנות ה־70 ואילך התיישבו בעיר עשרות יהודים מבוקובינה, שהקימו בה מפעלים תעשייתיים ומוסדות כספיים ופיתחו את חיי המסחר (ר׳ להלן).

ארגון הקהילה. מסתבר שהקהילה נוסדה באמצע שנות ה־50 של המאה ה־19, כשהוקמו מוסדותיה הבסיסיים, כגון החברה קדישא ומוסדות הַלימוד; נבנה מקווה טהרה והוקצה שטח לבית עלמין. מאוחר יותר נבנה בית הכנסת, והקהילה העסיקה שוחט ושאר משמשים בקודש. ב־1888 פרסמה הקהילה מכרז פומבי לשוחט נוסף, שיהיה גם בעל קול ערב. ב־1893 פורסם מכרז למשרת חזן. בשנות ה־80 של המאה ה־19 נוסדה חברת „מלביש ערומים", שביחד עם ארגון נשי הקהילה (נוסד ב־1897) ציידה את ילדי ה„תלמוד תורה" בביגוד חם. ראשי הקהילה בשנות ה־80 וה־90 של המאה ה־19 היו יצחק בלומנפלד ואנטאל גולדשטיין.

בית הכנסת הראשון נבנה כפי הנראה בשנות ה־60 של

המאה ה־19. בשל התרבותם המהירה של יהודי העיר הורגש צורך בהקמת בית כנסת חדש. ב־1892 נורתה אבן הפינה וב־1893 נחנך בית הכנסת החדש, אחד הגדולים והמפוארים בטרנסילבניה. צורתו הבלתי מקובלת בקרב הקהילות האורתודוכסיות — הבניין נבנה בשש צלעות בסגנון הבאזיליקות — עוררה פולמוס הלכתי חריף בין רבני המדינה. בראש המתנגדים לצורת בית הכנסת עמד ר' משה שמואל גלאזנר (1856—1924), רבה של קהילת קלוז' KOLOZSVÁR הרב הורוביץ (ר' להלן) פירסם קונטרס „ונתתי שלום" (סיגט תרנ"ה) שבו הוא מגן על צורת בית הכנסת שנבנה ביוזמתו ותחת פיקוחו.

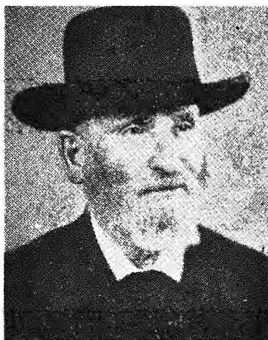
רבנים. עד 1886 פיקח על חיי הדת בקהילת ב' ר' דוד יצחק קויפטייל, דיין ולאחר מכן ראש בית הדין, שניהל גם ישיבה קטנה. אחד מתלמידיו היה ר' אברהם יהושע פריינד, צדיק שכיהן כרבה של קהילת נאסאוד (ע"ע). ב־1886 נתקבל רבה הרשמי הראשון של הקהילה, ר' יהונתן בנימין הלוי הורוביץ. רב צעיר ודינאמי זה היה גם עסקן בעל מעוף, שהתחבב על השלטונות ואף על כוהני הדת הנוצרית בעיר. בחנוכת הכנסייה הריפורמאטית ב־1887 השתתף גם הרב ומסר את ברכת הקהילה היהודית בשפה ההונגרית — מעשה נדיר לגבי רב אורתודוכסי בטרנסילבניה. בתגובה הטיף ראש הכנסייה הנזכרת להבנה ולשיתוף פעולה עם היהודים. ב־1895 עזב ר' הורוביץ את ב' ונתקבל לרב בעיר אלשו־קובין ALSÓ-KUBIN שבהונגריה. בתחילת המאה ה־20 עלה לארץ ונתמנה לראש כולל הו"ד (=הולנד־דויטשלאנד) ועסקן נמרץ של היהדות הדתית בארץ־ישראל. היה מיודד עם הרב קוק ופרסם את רשמי המסע של הרבנים בראשות הרב קוק במושבות הארץ בשנת תרע"ד (1914). נפטר בירושלים בשנות ה־40 של המאה ה־20.

ב־1895 נתקבל לרבנות ר' שלמה זלמן אולמאן (1859—1931), צאצא למשפחת רבנים ידועה בהונגריה. הוא ניהל ישיבה שלמדו בה 30—50 תלמידים. לאחר מלה"ע ה־1, כשנוסדה

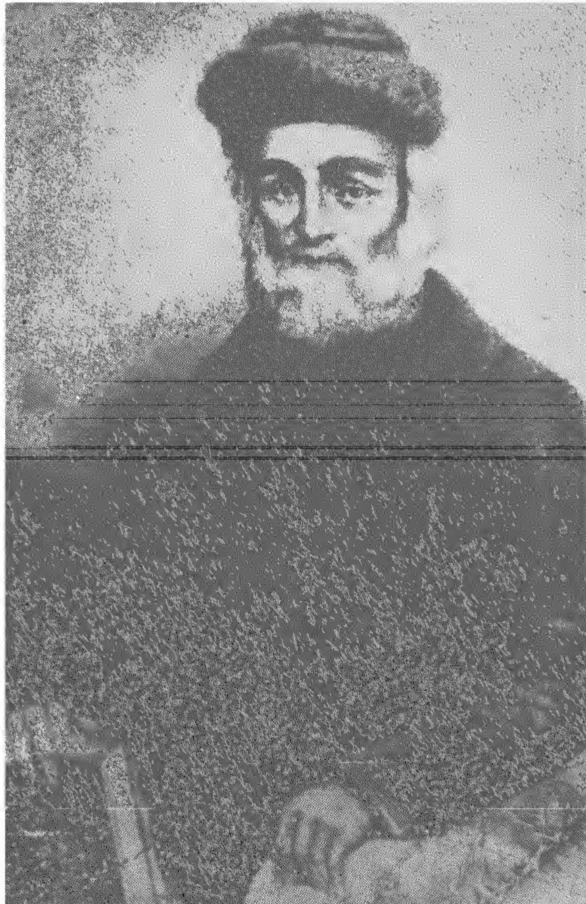
הלשכה האורתודוכסית הטרנסילבנית (ע"מ) נבחר הרב אולמאן לראש הלשכה וכיהן בתפקיד זה עד לפטירתו ביום ו' אלול תרצ"א (1931). חידושיו התלמודיים נדפסו בספרו של אחיו, ר' נח צבי אולמאן, „נחלת צבי" (גרויסווארדיין תרצ"ז).

במלחמת העולם הראשונה השתתפו 138 מיהודי ב', מהם נפלו 12 חללים. ברשימה ביוגראפית חלקית של המגויסים, הכוללת 68 שמות בלבד, נזכרים 11 קצינים ו־9 סמלים.

הרב הגאון ר' **יונתן בנימין הלוי איש הורביץ** נולד לאביו הרב ר' משה יהודה ז"ל בעיר מיכאלוביץ (הונגריה) בשנת תרכ"ב. נתחנך על ברכי אביו ובישיבות איזנשטאדט ופרשבורג ועוד, בתרמ"ו רב בביסטריץ, בתרנ"ח רב באולשקובין. בתרס"ח עלה לאה"ק ומאז רב ומנהל ועד הפקוא"מ מאמסטרדם ובו"כ אגודת היראים מאשכנז. ממיסדי וממנהיגי „אגודת ישראל". חבר ועד הפועל של „מועצת גדולי התורה" העולמית. מייסד הישיבות הת"ת וביה"ס למלאכה: „דרכי חיים", „ישיבת ציון", „סופרי הסת"ם", „אומני בצלאל", „דורש ציון" ועוד. נשיא ועד שכ. בתי מחסה וקרן בנין שכ. יגיע כפים בירושלים. עסקן נלהב ורב פעלים לטובת הישוב בימי המלחמה העולמית תרע"ד—תרע"ט. מח"ס: „יאיר נתיב", „ונתתי שלום", „אבן השתיי" ועוד.

נפטר י"ט תמוז ת"ש

הגה"ק מרן ר' שלמה זלמן אולמאן זצוק"ל
בעל יריעות שלמה, וקניני שלמה על חו"מ (כת"י)
נלב"ע י"א טבת תרכ"ג

ביסטריץ — עיירה נחמדה, גבעות מוריקות וחורשות מרשרשות סביב לה ונהר שובבני מתפתל לו בעליזות לירכתיה. היא שוכנת במזרחה של צפון טרנסילבניה, הלא היא זיבנברגן — ארץ ברוכה, יפת נוף: נחלי מים, יערות, שדות בר ומרעה, שמשלושת עבריה מתנשאים הקרפטים והאלפים השגיאים. אלף שנים, עד 1918, שלטו בה ההונגרים, ואל נא נתפלא, אם עדיין אנו שומעים את צלילי ה„איגן־מיגן" בחוצות בני־ברק במיוחד.

היא נוסדה כעיר מבוצרת, מוקפת חומה, במאה ה־19 לספירה, כאשר הובאו לטרנסילבניה מתיישבים סקסונים ואנשי מסדר הטאוטונים. במאה ה־17 נכבשה טרנסילבניה ע"י שושלת ההבסבורגים, ומאז שלטה התרבות הגרמנית בכיפה. המימסד הקהילתי התנהל על טהרת השפה הגרמנית, וגם המרא־דאתרא בהופעותיו החגיגיות נשא את דרשותיו בגרמנית צחה כמעט ולא היה ילד בעירנו, שלא עבר בתלמוד תורה של הקהילה את הכתה של ר' זלקא אדלר, שבה למדו את החומש ב„הוכדייטש".

„חוזה טריאַנון" ב־1918 מספח את טרנסילבניה לכתר הרומני, והדור שלאחר מלחמת העולם הראשונה עושה הכרה עם דפי הסטוריה שונים לגמרי — ההסטוריה של הדאקו — רומנים, המתחילה עם טריאַנוס, בצד התרבות האוסטרו־הונגרית וההובסבורגית. ב־1940, בעקבות „דיקטאט־וינה" חזרה צפון טרנסילבניה להונגריה, אזי לא שיערו איזו טרגדיה נוראה טמונה במזימת הדיקטאט האומלל הזה. היו גם כאלה, שבסתר ליבם התנחמו באשליית שוא, אולי כך טוב יותר ליהודים. אמנם נוקשה ויהיר הוא ההונגרי, פטריוט קנאי וגאה, הגובל בשוביניזם, אך לפחות יש בו יושר אבירי ומסורת של כבוד עצמי, עקרונות הצדק והמשפט וזכויות האזרח, ועדיף הוא על עמיתו

הרומני, חסר התרבות והנימוסים, החלקלק, החנפן הדו־פרצופי, אוהב בצע ושלמונים, ויש תמיד לכבדו במנחה על „רחמנותו" וטוב לבו, כביכול.

אך הללו, שסמכו על ה„יושר ההונגרי" טעו טעות מרה. כשהגיעה שעת המבחן היו דוקא הרומנים המחוספסים, שהצילו ועזרו לפחות לחלק מהם, נחרץ גורלן של קהילות הקודש בצפון טרנסילבניה, שבמשך 300 שנה מאז נוסדה הקהילה הראשונה בקרלסבורג ע"י גולי ספרד, שהגרו מטורקיה והבלקן, שהתפתח לשרשרת מעוזים לתורה ולתעודה, והם שקקו חיים יהודיים ערים, מקוריים ושורשיים. היא שמה קץ לתקופת ההתבוללות וההתחדשות, שהתחילה בשנת תקפ"ג, לפני מאה וחמישים שנה בדיוק, עם התמנותו של ר' יחזקאל פנט בעל „מראה יחזקאל" על פי המלצת החת"ם־סופר, לרב בקרלסבורג, ועמו החלה תקופה חדשה, תקופת הרנסנס (התחיה) של הקהילות בטרנסילבניה, התפתחותן וביסוסן וראשית יסודו של הארגון הארצי של הקהילות האורטודוקסיות.

לימים עברה הלשכה המרכזית לביסטריץ, ורבה של ביסטריץ, ר' שלמה זלמן אולמן, מכהן שנים רבות כיו"ר הלשכה, ולעיתים מזומנות זכינו לחזות במראה המרהיב בהתכנסות שמנה וסלתה של יהדות טרנסילבניה בעירנו.

ר' שלמה זלמן אולמן נתקבל כרבה של ביסטריץ בשנת תרנ"ה (1895). שמו היה כשמו של סבו, הגאון בעל „יריעות שלמה", רבה של מקווה, חתנו של הגאון ר' בונים איגר, אחיו של ר' עקיבא איגר. על סבו ממקווה אמר הגה"ק ר' חיים מצאנז, שהונגריה כלל אינה יודעת על האוצר שיש לה, ועל ספרו יריעות שלמה אמר, שמאז שפורסם ה„נודע ביהודה", לא ראה ספר דומה לו.

פעם הזדמן ר' חיים מצאנז לבודפסט הבירה. ר' ש"ז אולמן נסע להסתופף בצילו. יצא ר' חיים לקבל את פניו, וחבש את השטריימל לכבודו.

עוד בצעירותו רגיל היה החתם־סופר לכנותו „הגאון הצעיר

שלנו" (עדיין מדובר כאן על היריעות שלמה) כאשר באו רבני טרנסילבניה לתור אחרי מועמד לשים על ראשו את עטרת יו"ר הלשכה המרכזית של הקהילות האורטודוקסיות נבחר רש"ז אולמן לא רק בזכות אבות אלא גם בזכות עצמו, בזכות אישיותו הדגולה, האומרת כולה כבוד והדר, בזכות אצילותו וחכמתו, זכה רש"ז אולמן לתורה וגדולה על שולחן אחד. בניו בעלי בתים אמידים, נדיבי לב, רודפי צדקה וחסד, שתדלנים, מוכנים לעזור בעת צרה ומצוקה ודורשי טוב לנזקקים. ר' שלמה זלמן זכה להערכה ולכבוד מצד השלטונות כבעל „מראה יחזקאל" בשעתו, ובעת הכתרתו של המלך קרול הוענק לו אות הצטיינות גבוה ודרגת אלוף כהוקרה על שרותו המסור למען הכלל וכנציגה של העדה היהודית בטרנסילבניה. נפטר בו' אלול תרצ"א.

הגה"ק מרן ר' שלמה זלמן אולמאן וצוק"ל

הרב הגאון מוה"ר שלמה זלמן אולמאן זצ"ל אב"ד ביסטריץ

הרב הגאון הגדול המפורסם מוה"ר שלמה זלמן אולמאן זצ"ל אב"ד ביסטריץ, חותנו של הרב ר' מאיר שפיץ הי"ד, נולד בגרויסוואראדין בשנת תרכ"ד, לאביו הרב הגאון הגדול המפורסם, ר' שלמה משה אולמאן ע"ה, ונתגדל על ברכיו לתורה ולתעודה, ונקרא על שם אבי אביו, הגאון האדיר אב"ד מאקאווא, שנפטר כשנה לפני לידתו.

בבחרותו בא לישיבת הגאון בעל שבט סופר זצ"ל והשתלם בישיבתו לכלי מחזיק ברכה רבה.

כבן י"ח נשא את אשתו הכבודה הרבנית הצ' המושלמת מרת חי' שרה ע"ה למשפחת ראטשילד, וחותנו הגביר נתן לו מכל הטובה והברכה, ורש"ז ישב על התורה ועל העבודה בהתמדה עצומה בלימוד תורה לשמה בקדושה וטהרה, והרבה ביתר שאת ויתר עוז את גדלותו וגאונותו בכל מקצועות התורה וההוראה.

כבר כאברך צעיר עמד על הגובה הדרוש במקצוע ההוראה והרבנות והוא מוזכר בכמה ספרי שו"ת מזמן ההוא, ובפרט בס' שו"ת מהריא"צ לדודו הגאב"ד מארגארעטען זצ"ל. בסי' מ"א שם יש לו תשובה בענין חמץ בפסח, במקרה שקרה בעירו לפני הפסח דשנת תרמ"ז, שמי שהוא השליך אל המקוה בעירו גרעיני חטה, ג' ימים לפני הפסח, שהחמיצו את המים, והי' ענין של עיכוב טבילת הנשים מחשש הנאת חמץ בפסח, אז מיהר הרב רש"ז לברר את הדבר בשאלת חכם — חצי תשובה.

בשנת תרנ"ה ורש"ז הי' כבן שלשים, נתקבל לאב"ד דקהלת ביסטריץ, שכנראה היתה אז עדיין קהלה קטנה, והרב בה מקודם, הרב הגאון ר' יונתן בנימין הורוביץ ע"ה, נתקבל לרב דכולל הו"ד בירושלים ת"ו, ובני הקהלה לא יכלו לבוא לידי הסכם על רב השוה לכל, עד שנזדמן להם האברך המושלם הזה בכל המעלות והמדות, בר אבהן וגבר בגוברין, אשר התכונן לגדולות. ואמנם

ד׳ הי׳ עם רש״ז בכל אשר יפנה, והצליח בזמן קצר לרומם את קרן הקהלה הקטנה ולתת את הדחיפה לשגשוגה.

שמו הטוב של הרב החדש נדף מסביב כשמן הטוב, ושימש כח מושך כביר להרבות אוכלסי העיר עם יהודים שהתיישבו שם מהגלילות סביב וממקומות שונים. אחרי כמה שנים כבר היתה קהלת ביסטריץ קהלה גדולה ונכבדה, ורבה אחד מגדולי הרבנים אשר קולו נשמע למרחוק ודעתו מכרעת בכל עניני תורה והוראה.

באמת אמרו שהקהלה הנכבדה הזו, היא מעשה תקפו וגבורתו של הגרש״ז ז״ל שכיהן בה פאר עד יום פטירתו, ו׳ אלול תרצ״א בבודאפעסט, שנסע שמה להתרפא.

מהרש״ז הי׳ מגדולי הרבנים בדורו, גאון וצדיק ונודע בשערים כאדם השלם ועסקן ציבורי אדיר ומפורסם. מלבד עוצם תוקף מפעליו בקהלתו ביסטריץ וגליליה, פירס מצודת מעשיו הכבירים בכל גלילות היהודים, והגיע להשגים טובים ומצויינים בכל עניני הציבור וכלל ישראל, והתנשא למנהיג יהודי גדול ומחובב.

בשנת תרפ״א נתחלקה הונגריא לקרעים וקמו תחתיה ממלכות חדשות. חלק גדול מהונגריא הנקרא טרנסילבניא, עבר לרומניא והקהלות בטרנסילבניא התארגנו ממילא בארגון ארצי חדש ולשכה אורטודוקסית עצמאית כבהונגריא הגדולה לפנים. לנשיאו של הארגון הארצי ההוא, נבחר פה אחד האב״ד ביסטריץ ולבש את המשרה הגבוהה הזו עד יום פטירתו.

כדאי להזכיר שברומניא היו אז גדולי וגאוני ארץ ולדוגמא, הגר״י פאנעט אב״ד דעעש, הגרא״ד גרינוואלד, אב״ד סאטמאר, הגרח״צ טייטעלבוים, אב״ד סיגעט, הגר״ב פוקס, אב״ד גראסווארדיין, הה״צ מהר״י האגער, האדמו״ר מוויזשניץ, הה״צ מהרי״מ ווייס, האדמו״ר מספינקא, הגרב״צ וועזעל, אב״ד טורדא, הגר״ד שפערבער, אב״ד בראשוי, הגאון ר׳ חיים מרדכי ראלער, אב״ד ניאמעץ וכו׳ וכו׳ זצ״ל הגאון הצדיק האדמו״ר מסאטמאר מהר״י טייטעלבוים זצ״ל, עמודי ההוראה גאונים

וצדיקים וכולם הסכימו להושיב את הגאב״ד ביסטריץ, להיות הנשיא הראשון של הארגון החדש שהי׳ נחוץ לזה כשרונות עצומים, לסדר ולבצר היצירה החדשה ההיא, וכל הגאונים ההם הבטיחו לו לעמוד לימינו בכל מקצועות עבודת קדשו הזו.

מרכז הארצי נקבע אמנם בביסטריץ, במקומו של הנשיא, והוא השגיח על הנהלת כל עסקיו הדתיים, הציבוריים והפוליטיים, בעינא פקיחא ובסגולת כשרון יוצא מן הכלל. לשמחת האורטודוקסיא התפתחו כל עניני המרכז בהצלחה כבירה, על אף כל המתנגדים והאויבים החפשים שהרימו אז ראש בגאוה ובוז, להשחית ולבלע כל חלקה טובה בתורה ויי״ש.

בכל זמן ועידן הופיע הגרש״ז ז״ל כלוחם אדיר בכל מסירות נפשו ולבבו לכל קדשי האומה ועסקן נאמן לכל דבר ולכל מעשה של חיזוק דת קודש, ברוחו הכביר השפיע גם על חבריו ושומעי לקחו לעשות כמעשהו.

ועוד זאת סגולתו המיוחדת שעלה בה על כל חבריו בשעתו, הוא התנשא בכל כשרונותיו הנעלים והברוכים להיות גביר וגדול לאחיו, ונכבד ונעלה אצל כל בעלי השלטונות והמלכות, שכולם התיחסו אליו בכל הכבוד ויקר, והוא ניצל את עמדתו המנושאה לעשות טובות וחסדים לכל בני עמו, להרמת קרן התורה ולהטבת מעמדם הפרטי של היהודים.

העובדה דלהלן, אחת ממאות בדומה, תשמש הוכחה נאמנה על אומץ רוחו ודעתו בכל דרכיו ומנהגיו לביצור האמונה. הי׳ בביסטריץ גביר תקיף שלא נתן צדקה מעולם. כשנחלה קשה נדב כל רכושו לקהל לדבר שבקדושה, ולא הספיק לתת המעות עד שמת. בתו שדרה בפאריז נחפזה לבוא בשבת ועם שאר הבנים כולם חפשים, השתדלו אצל ראשי העיריה שכל הרכוש ינתן לצרכי העיר ולא לקהל. וכן נעשה והקהל לא קיבלו כלום.

בסידור הלויתו קראו בניו את הגרש״ז להספידו. הרב עשה

כרצונם ובא להספידו בלוית תלמידים ובני הקהל, שהתפלאו מאוד על רבם שהולך להספיד רשע מפורסם. הרב פתח ואמר, רבותי, להוי ידוע לכם שהמת הזה הי׳ רשע גמור כל ימי חייו, אולם ברגע האחרון תקפו הרהורי תשובה והקדיש את רכושו לקהל, אולם לא אסתייע לו לשוב, כי בתו הרשעה פעלה שיתנו הכל לעיר ומת בלי איזה זכות כלל, ועל כן אני אומר, כן יאבדו כל אויביך ד׳. הרב פנה מיד משם והלך לביתו. בני המת לא יכלו להבליג על העלבון הנורא של אביהם ומסרו על הרב לערכאות. הרב הוזמן להופיע לפני השופטים וכשנשאל מדוע העליב את המת ברבים, השיב הרב, בדתנו יש עיקר שצריך להתוודות על חטאיו קודם מותו, ואם אינו יכול להתוודות בעצמו אז אחרים חייבים להתוודות במקומו. והנה בניו עשו כל האפשר שימות בבדידות ולא יתוודה, ועל כן, אני הרב, הייתי מחוייב לומר בפומבי הווידוי שלו ובזה תהי׳ לו כפרה. תירוצו של הרב נשא חן בעיני השופט ופטרו בשלום.

כחו של מהרש״ז הי׳ גם גדול ועצום במעשה הצדקה שלא הי׳ לו ערך וגבול והי׳ נותן וחוזר ונותן, ולוה מאחרים ונותן, ובפטירתו נשארו ממנו כשבע מאות אלף ליי חובות שלוה על צדקה ולא הספיק להחזיר.

כאמור נפטר מהרש״ז ביום ו׳ אלול תרצ״א בבודאפעסט, והובל לקבורות לביסטריץ. ההובלה ארכה שני ימים, כי בכל התחנות הגדולות נתקבצו לאלפים יהודים לבכותו ולהספידו. בהלויתו בביסטריץ ביום עש״ק נתקבצו רבבות יהודים באבל עמוק לשר וגדול שנפל. לרגל עש״ק הספידוהו רק הגה״ק מוהר״י טייטעלבוים **זצ״ל** מסאטמאר, וחתנו ממלא מקומו, הרב הגאון ר׳ מאיר שפיץ ז״ל, ואחד מבניו, הרב הגאון ר׳ אהרן הירש אולמאן ע״ה, הגם שנקבצו ובאו להלויתו למאות גדולי הרבנים מקרוב ומרחוק. אחר ש״ק נערכו הספדים כל השבוע והספידוהו

גאונים וצדיקים והאבל והדמע הי' הלוך וגדול. המספידים העידו על גודל גאונותו, צדקותו ומעשיו הכבירים.

נשארו ממנו כתבי יד, אבל לא נדפסו רק כמה חידושים בס' נחלת צבי, לאחיו הבכור הרב הגאון המפורסם מוה"ר נח צבי אולמאן ע"ה, אב"ד דמחזיקי הדת באנטווערפען.

מצבת הרה"ג ר' שלמה זלמן אולמן זצ"ל

(14

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

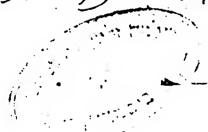
[illegible]

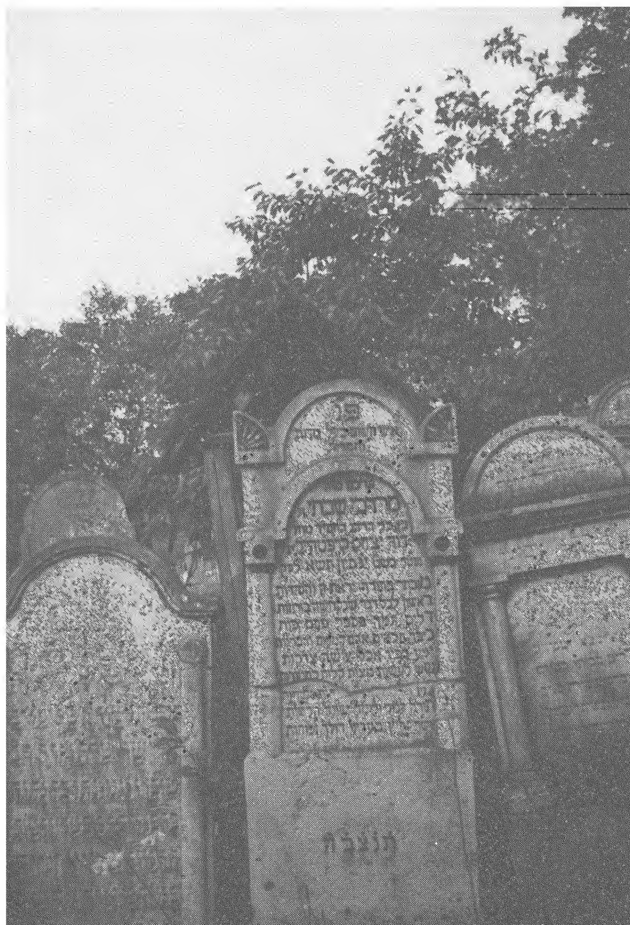
ב"ה

הסכמה

תהלינה השורות האלה לרגלי הרב מוה"ר ה"ה הרבני המופלג כמר
שמואל שמעוני פרץ נ"י שלמד פה עירנו שנים אחדים וראיה
סימן טוב בלמודו כי ידע לבנו על הבחן ויהי בקי בש"ס ובפוסקים
ויש לו מוח להבין דברי חז"ל, וגם הלך בדרך הישר ולא פנה
לדברי בטלה. יכבדו שהולך הוא להשתדל לקיים הוא כולה ומקום
תורה מנוחה בלבו להמשיך ברמו ולהוסיף בתוספות, כי הוא מבני
טובים, ומוקירה בגדלות בלמודו ועולה מעלה מעלה בהשכלה הזולה
בעז"ה. הכ"ד הכותב פה ... קבועי יד לחדש תמוז ...

שלמה זלמן ...

המצבה של ר' מרדכי קויפטייל

על הראשונים ועל האחרונים דבר טוב

לפני רש"ז אולמן כיהן כמו"צ בביסטריץ ר' דוד־יצחק קופטייל, ואיתו החלה ההסטוריה של החסידות בעירנו. הוא הקים דור ישרים של חסידים ות"ח, והם המה היו ממניחי היסוד של בית המדרש לחסידי צאנז־סיגט. בנו, ר' מרדכי קופטייל, הרחיב את גבול החסידות, וביתו היה אכסניה לאדמו"רים מחצרות צאנז־סיגט, שהזדמנו לעירנו. לבית המדרש החסידי הזה, שכינויו היה, משום מה, „בית המדרש של הבולשביקים", הגיע לימים הרבי ר' מנדל רוזנפלד, נכדו של הצדיק ר' שלום מקמינקא. ר' מנדל היה חתנו של ר' שלום אלעזריל מרצפרד, בנו של ר' חיים מצאנז. ר' שלום קמינקר, סבו של ר' מנדלי, שימש צדיקים הרבה, והיה תלמידם של השר ר' שלום מבלז, ר' נפתלי מרופשיץ, ר' מנדלי מרימנוב והסתופף גם בצילו של ר' ישראל מרוז'ין זצ"ל. והנה, בר' מנדלי כאילו התמזגו מזג טוב במידת מה כל התכונות של הצדיקים הנ"ל: אצילות, ענווה והדרת פנים של רוז'ין, פקחות של רופשיץ, תמימות של בלז ודבקות של רמינוב. כילד נמשכתי כבחבלי קסמים לשולחנותיו של ר' מנדלי. ביתנו היה במבואות הצפוניים של העיר, המרחק לבית החסידים, שעל ידו גר ר' מנדלי, היה רחוק, אך אהבתי את ההווי של עריכת השולחנות. בפרט הלהיבה את דמיוני אוירת המסתורין באפלולית של בין השמשות בסעודה שלישית, בעת רעוא דרעוין. בביהמ"ד הזה הזדמנו האדמו"רים לבית צאנז, סיגט, בלז ודעז'. לעתים מזומנות התארח כאן הרבי הישיש מנסוד, ר' יהושע פריינד זצ"ל. מעשה בשמעון האופה, שהביא לרבי ר' מנדלי שק קמח, ואח"כ ביקש את ברכתו, שבניו, העומדים לפני גיוס, יינצלו מידי עשו. הרבי העניק לו את ברכתו,

ואכן בניו פוטרו מעול מלכות. כאשר פנה יהודי שני עם „פדיון" בתנאי, שייוושע גם הוא, לא נענה לו. לשאלתו, האם בני האופה עדיפים עליו, ענה הרבי: „האמונה היא תנאי לישועה, אך אין הישועה תנאי לאמונה".

הרבי מנאסוד ר' יהושע פריינד זצ"ל, נולד בשנת תרט"ו (1865) לאביו החסיד ר' משה אריה פריינד, שהיה פרנס וראש הקהל של סיגט, ולמד בישיבת מהר"ם שיק בחוסט, בשנת תרכ"ט נהיה לחתן הרב הגאון ר' מרדכי־יהודה־לב, אב"ד אינטרדם ע"י נאסוד, ואביו רכש עבורו חנות של קמח. הוא היה נותן קמח בהקפה לכל דכפין, וכששאלוהו היכן הכסף, הצביע על הקבלות, וכאשר העירו לו, שלא זו הדרך, ואם אין כסף אין קמח, ענה: „מי שיש לו מזומנים, יכול לקנות בחנויות האחרות, אך מהיכן יקנו הללו, שאין להם כסף?" מובן, שהחנות התחסלה תוך זמן קצר.

אמנם רבו בתורה היה המהר"ם שיק, אך רבו בחסידות היה ר' חיים מצאנז, הגה"ק בעל „דברי חיים". הוא השתעשע עמו הרבה ונהנה ממנו מאוד מאוד, והתענג מלימודו שהיה בחריפות גדולה ובעמקות. ר' ישעיה'לי מקרקא אמר עליו לאחר פטירתו, שלא הניח דוגמתו לא במדינה זו ולא במדינה אחרת. כאשר חותנו היה איתו, ועדיין עול ימים אצל ה„ייטב לב", אמר לו, האם הוא מבין את תהלוכותיו של חתנו, הלא הוא קדוש מרחם. וכאשר בשנת תרכ"ט ביקר אצל ר' דוד מטלנא בקולומיאה כאברך צעיר, ברך אותו, שיהיה פועל ישועות. ואכן, תקצר היריעה לגולל את כל סיפורי הפלאים שחולל לפני רק חמישים שנה, שעדי ראיה ושמיעה מספרים אותם, בהיותו רב בישובים הסמוכים לעירנו: רוגנא, אינטרדם ונאסוד.

אזכיר סיפור אחד מני רבים, ששמעתי מפי חותני ר' משה שו"ב ז"ל, שבהזדמנות אחת שאלו לפתע: „האם יש לך כתובה? אנא, בדוק היטב", חותני, ברוב מבוכתו, מיהר הביתה והתחילו לחפש בקדחתנות את כתובתו, אך לשוא. היא נעלמה כאילו בלעתה האדמה, ונאלץ לערוך כתובה מחדש...

הוא פעל באזורנו גדולות ונצורות ובתקיפות למען חיזוק הדת, ובפרט באותה נאסוד העיר, שכשם שהיתה ידועה כעיר של פורעים ומרכז ל„קוזיסטים" האנטישמים הנודעים לשמצה, היתה ידועה גם בעם־ארצות והבורות של יהודיה. אך הודות לצדיק ר' אברהם־יהושע הפכה נאסוד לתל תלפיות למאות חסידים, שהשם נאסוד נכנס לשורה של המקומות, שנקשרו להם כתרי אגדות. והנה עובדה על גודל חסידותו:

פעם, בהיותו בביסטריץ, התאכסן בבית קרובו ר' אברהם־שלום פרידמן, כיבדו בספל חלב חם. שאל: האם חממו בספל זה לחולה בשבת? וכשנודע, שאכן כן היה, לא רצה לשתות. לאחר זאת העיר לו ר' שלמה מייזליש, שע"פ שיטת הרשב"א (מובא ב„באר היטב", או"ח שו"ע סימן שי"ח ס"ק א), שבאם חממו לצורך חולה, שיש בו סכנה, מותר הכלי לשימוש אחרי מעת לעת. בו במקום עיין במקור, והודה לדבריהם, וביקש ממנו, שיתלווה אליו בחצות הלילה לבית קרובו בסמטה חשוכה, שהיה היהודי היחידי בה בין סקסים רשעים, כדי להודיע, שמותר לשתות מהספל ההוא. (בספר „עדת קודש").

גם כשר' אברהם־שלום נפטר, היה מבקר בבית אלמנתו, ולא פעם נדחקתי כילד לחזות בנועם זיוו בביתה של „הפרידמנית השחורה", כך נקראה בפי כל.

ומעשה, בעת שהיה רב ברודנא, בחורף קר ובביתו אין עצים להסקה וגם כלתה פרוטה מהכיס, הפצירו בו בני הבית ללוות כסף מן השכנים סך עגלת עצים, ובעוד בעל העגלה מכניס את העצים לחצר, נכנס נכדו, ובראותו מזומנים, תבע מזקנו, שיתן לו עשרים צל, שהבטיחו מהכסף הראשון שיזדמן לו — ונתן לו. ראה בעל העצים, שחסר מהכסף, טען בחזרה את העצים והסתלק, התמרמרה הרבנית על המעשה. ענה לה הצדיק: הבטחתי לילד, ועלי לקיים, בכדי לא להרגילו לדבר שקר (בספר „עדת קודש")

הצדיק מנאסוד התבקש לישביה של מעלה בתרצ"ב, ונטמן בסאטמר, וזכותו תגן עלינו ועל כל ישראל.

אם „בית המדרש הבולשביקי" היה ביהמ"ד החסידי בה"א הידיעה, היה עוד בית מדרש חסידי, שנקרא „בית המדרש של הרבי ממוגערוש, ר' בנימין זאב ליכטנשטיין, בנו של ר' יעקב קופל ליכטנשטיין, רב בוואשרהל, ובטלהן ואחרי מות אביו נתקבל כרב בספינקא, היה אחיו של ר' הלל מקולומיא, ר' בנימין זאב ליכטנשטיין היה חתנו של ר' יהושע חיים פרידמן, אב"ד ראחוב, בעל ספר „ליקוטי מהרי"ח".

ר' בנימין זאב היה עובד ד' בהתלהבות ובדבקות, אך חי חיי צער ודחקות. זוכרני, שאמא, הי"ד, היתה משתדלת לסעדו ולתמכו, ולא פעם היתה שולחת בשר וחלות לשבת, וגם מזומנים. הרבי ממוג'ירוש מאד העריך את אמא. ומעשה שבקשני פעם להלוות אליו לסיור בעיירות וביישובי הסביבה, ואנוכי השתמטתי. אזי פנה לאמא, והיא הפצירה בי, ונעתרתי לה. בהיותי במחיצתו נוכחתי את גודל צדקותו ופרישותו, ובעיקר — נועם הליכותיו, לקרב באהבה ובחיבה כל אדם מישראל. בהזדמנות זו מן הראוי להזכיר את פועלו הכביר של האי גברא רבא, מופת הדור והדרו, דודו ר' הלל מקולומיא. בטרם שעלה שמשו של הרבי מנאסוד, השפעתו של ר' הלל מקולומיא בנאסוד היתה עצומה, בפרט בפעילותו הנמרצת והתקיפה לחזק ולבסס הקהילות האורטו־דוקסיות, והשתתף בכל הכינוסים והקונגרסים, והיה בין עורכי התקנות. ומפורסמת היתה תשוקתו ושאיפתו לזכות את הרבים ולהלהיבם במתק שפתיו ובדרשותיו החוצבות להבות אש. הכניס אלפים תחת כנפי השכינה ופעל להרמת קרן התורה בכל טרנסילבניה. כי בטרם עלה על כסא הרבנות בקולומיא כיהן כרב במרגרטן, בסיקס ובקלויזנבורג. היה נודע בערי ובישובי טרנסילבניה כלוחם בעוז מלחמתה של תורה תמימה כנגד המקצצים, וגם אחרי הסתלקותו זרח אורו, וספריו „אבקת רוכל", „עת לעשות", ו„משכיל לדל", שתורגמו ליידיש, ולא נעדרו מכל בית יהודי, שני גדולי הדור הללו, ר' הלל מקולומיא והרבי מנאסוד כאילו השלימו זה את זה בפרט בסביבות ביסטריץ,

המצבה של ר' יהושע סנדר

המצבה של אשת ר' יהושע סנדר

אך ר' בנימין־זאב, בן אחיו, הפיץ את רוחו של דודו הגדול בביסטריץ עצמה, וזכיתי אני, בחסדי ד', להריח מריח ניחוחו.

בית מדרש אחר היה במרכז העיר, שהכניסה אליו היתה מרחוב, שנקרא „שוק התבואה". היה זה רחוב עתיק ובנוי בסגנון בסיליקה, שלארכו שורת עמודים עבותים, ומעליו בתי קומה, שבעבר היו כפרי הסביבה מציעים את יבול התבואה למכירה, ומעבר התנוססה הכנסיה הלותרנית — בנין מרשים ועתיק יומין, שהתגנדר במגדלו, שהתנוסס לגובה 75 מ', שתושבי העיר התפארו, שאין כגובהה בכל טרנסילבניה. בית מדרש זה היה של ר' מאיר מנדל, מייסדו.

בית מדרש שלישי, מיוחד במינו, אך בגודלו השתווה לראשון, היה ע"ש ר' זושא רורליך, שבו התרכזו בעיקר חסידי ויז'ניץ ורוז'ין, יוצאי בוקובינה ומרמרוש. כאן התפלל אחד מייחוסי לוויה, ר' פנחס הלוי איש הורביץ, בנו של ר' אריה־לייבוש בעל שו"ת „הרי בשמים", אב"ד סטרי וסטניסלאב, ממשפחת הורביץ הלוי הענפה, שושלת של גדולים ואדירי תורה, המגיעה עד ר' פנחס מקוריץ, ששרתו בקודש בעיקר בסטניסלאב. ר' פנחס הלוי הגיע לביסטריץ עם תחילת מלחמת העולם הראשונה.

אמנם הוא לא נשא שום כהונה רבנית, אך רחשו לו כבוד ויקר לא רק בזכות ייחוסו אלא גם בגלל אישיותו, שתורה וגדולה התאחדו על שולחן אחד. הופעה אצילית, אומרת כבוד והדר. ברשותו היתה ספריה עצומה של אלפי ספרים יקרי מציאות. זכיתי להתוודע לספרייתו העשירה והגאונית בזכות ידיד נעורי וחברי היקר אברהם פיקסל הי״ד, שתפקידו היה לערוך קטלוג, וחברי בקשני להיות לו לעזר כנגדו. חברי, ידיד נפשי ורע כאח לי, הי׳ מהבחורים המצויינים בישיבה בעירנו, מעוטר במעלות ובמידות, וראשית כל — ״בראשית חכמה״ — יראת ד׳. הוא בא מסאסריגן כבן למשפחה מיוחסת של תורה ודרך ארץ, לסיים את חוק לימודיו בגימנסיה הגרמנית בעירנו, תוך כדי השתתפות מלאה בשיעורים בישיבה, והיה התלמיד היהודי היחידי, שנתקבל לגימנסיה זו, בזכות ציוניו הגבוהים, והיה ממש נערץ בקרב הסטודנטים האנטישמים, ששקדו על דלתות אכסניתו לעזור להם בשיעוריהם. עם סיום לימודיו נדד לפרסבורג, והיה שם בין בכירי ישיבת החתם־סופר, ושם גמרו עליו את ההלל, ופה אחד ניבאו לו גדולות, אך השואה קטפה באיבו פרי הילולים זה. לבי לבי על האי שופרא, רעי הטוב, שנעם לי מאוד. ובזכות חברי זה זכיתי להציץ בעולם בלום זה, עין לא ראתה, בספרייתו של ר׳ פנחס הורביץ. מספרייתו אנו לומדים על האדם בעל אשכולות ובעל שאר רוח זה, שכל עיתותיו קודש לתורה, חכמה ודעת.

בבית מדרש זה התפלל דיין העיר ר׳ עוזיאל בודנר, בעמח״ס ״תורת עוזיאל״, דמות מיוחדת במינה, שקויה הבולטים הם צניעות וענוה, שלא יצא מדל״ת אמות ההוראה — הלכה למעשה, וכל שאלה קשה ומסובכת הופנתה אליו. עזר על ידו חתנו ר׳ אלעזר מייזלס, ת״ח מובהק, שהתפרנס כמלמד בת״ת, בעל מזג טוב, איש צנוע והולך תמים, אהוב על הבריות, שמח בחלקו למרות שדחקות ועוני היו מנת חלקו.

אזכור חסד נעורים, כאשר למדתי אצלו בתלמוד תורה, לא רק על התורה שלמדוני, אלא בעיקר על האהבה, שהעניק

לי. את מקומו של ר׳ עוזיאל מילא חתנו השני ר׳ מנחם ולדמן הי״ד.

עוד בית לתורה ולתפילה היה בביסטריץ, בשם „חברה־ש״ס״, בו התרכזו יהודים בעלי חזות אשכנזית, מעין נוסח אויברלאנד, ובו הגיד שיעור ר׳ מאיר שפיץ לפני שהתמנה לרב, והמשיך אחריו גיסו, חתנו של רש״ז אולמן, ר׳ מרדכי לבוביץ׳ מפרסבורג שליט״א. הוא גם נתן שיעור באו״ח בישיבה, שיעוריו היו מלוטשים בטוב טעם והגיון, וכל זה שלא על מנת לקבל פרס. פרנסתו היתה על חנות לריקמה ומלאכת יד, שרעייתו — אשת חיל ומשכלת ניהלה, כשהרב לידה בזמנו הפנוי. בחסדי ד׳ ניצלו הוא ובני ביתו מהשואה, ונתקבל לרב הראשי של ציריך. כעת מתגורר הוא בירושלים, ואני תפילה, שד׳ יזכהו לבריות גופא ונהורא מעליא לאוי״ט.

אי אפשר לפסוח על מקום תורה נוסף, שאמנם התקיים זמן קצר, אך רישומו היה ניכר. באמצע שנות השלושים השתקע בביסטריץ ר׳ אלישע הורביץ, שהגיע מדעז׳. הוא היה בנו של נפתלי הורביץ, חתנו של ר׳ משה פנט מדעז׳, נכדו של בעל „מראה יחזקאל״ מקרלסבורג.

אחרון אחרון — בית הכנסת הגדול, המרכז המימסדי והייצוגי של הקהילה, בסמוך לבית הרב המחוזי של רש״ז אולמן. בחצר בית הכנסת היו חדרי התלמוד תורה, החל מהתשב״ר ועד לאולם הישיבה. במרכז החצר הגדולה עמד לו עץ אגסים עתיק, שהכיר דורות רבים של מטפסים ושוחרי צמרתו; ושמעולם לא ראה פרותיו מגיעים לעונתם. מעבר לרחוב משרד הקהילה, המקוה וביתו של ר׳ מאיר שפיץ, רבה האחרון של ביסטריץ עד לחורבנה.

באותם חדרים התקיימו אסיפות הקהילה, ואמות הסיפים וקירותיו רעדו ורעשו לעת בחירות לראשות הקהילה ולהנהלתה — שעשוע מעניין ומרתק לילדי הת״ת, שהתגודדו מתחת לחלונות. אך חצר זו ידעה גם ימי זוהר בימי כהונתו של רש״ז אולמן

כראש הלשכה האורתודוקסית, בהתאסף ראשי עם, רבני קהילות טרנסילבניה ומנהיגיה. אשרי עין ראתה זאת!

חצר בית הכנסת היתה חלק מהנוף הקהילתי, אך גם חלק בלתי נפרד מחיי הנעורים שלנו. כאן שחקנו והשתובבנו. חלק מנוף חיינו, שם בילינו משעות הבוקר המוקדמות ועד רדת החשיכה. בימי הקיץ היה הרב נושא שיעוריו בצלע הצפוני המוצל והמוצנע מעיני עוברים ושבים, וכאן החלו בשעות בין הערביים לדון בבעיות, שעלו וצפו על פני השטח ברחוב היהודי. בעיני הילדותיות היה בית הכנסת הגדול בניין, שאין יפה כמותו, אולי רק בית המקדש היה יפה יותר, כמובן, ואולי גם ארמון המלך בבירה הרחוקה...

בית הכנסת הגדול התנוסס בעורפה של רחבה גדולה, בניין מרשים, כולו אומר כבוד, בנוי לתפארת, ולחזיתו חומת אבן מסותתת עם מחיצת ברזל מסורגת מעשה ארמונות פאר.

את דמיוני הילדותי הלהיב והקסים סגנונו הארכיטקטוני הגנדרני, תערובת של סגנון גותי וביזנטי, התפעלתי משורת העמודים המונומנטליים והמרהיבים, שהקיפו את פנים בית הכנסת. ארון הקודש הבנוי לתלפיות ברוב הדר, מלאכת מחשבת ציורית, עם כיפתו התכולה זרועת הכוכבים המוזהבים, העתק כמעט מדוייק של שער ש״ס וילנא המפורסם. אהבתי להקשיב לסלסולים הערבים של החזן השו״ב החסיד ר׳ ישראל קינסטלינגר.

בסתר לבי הערצתי את בעל השחרית, השו״ב ר׳ אליעזר גרין, הגם שכמעט לא החלפתי איתו מילה, וזאת בגלל הסיבה הפשוטה, שמעולם לא שח שיחת חולין בבית הכנסת, ובשבת דיבר מה שדיבר רק בלשון הקודש.

בשעה שעלה רש״ז אולמן הישיש על מעלות ארון הקודש לשאת את דרשתו, כשזקנו הלבן יורד על פי מידותיו, עטוף בטליתו עטורת עטרת הכסף הנוצצת, התפעמתי ודימיתי בנפשי לראות את אחד התנאים, כך נראה, בודאי, ר׳ עקיבא, ואולי ירמיהו הנביא...

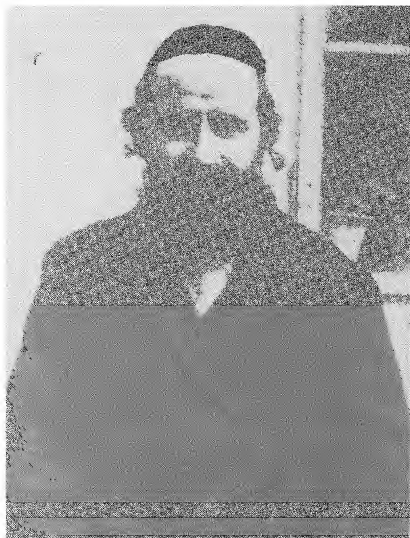
ר׳ עזריאל בודנר, דיין בקהילת ביסטריץ

חברי הטוב אברהם פיקסל הי״ד

ר׳ יהושע הכהן סנדר

ר׳ אלעזר מייזלס מלמד בת״ת בביסטריץ

האמצעי הוא מנדל ואלדמן

בבית הכנסת הגדול התפללו, כמובן, בני הקהילה הגבירים, האינטליגנציה של העיר, רופאים, עו״ד, סוחרים אמידים, שהיו ממלאים את פני המזרח, הדורים בלבושם, מבליטים את שרשרות הזהב העבותות התלויות בחזית חזיותיהם, כאשר הספסלים האחוריים מלאו בעלי מלאכה, חנוונים וסתם „עמך״. מכיון שבית הכנסת ייצג את המוסד הקהילתי, נשמרה בו בקפדנות הניטראליות הפוליטית. רק לעיתים פרצו ויכוחים סוערים כאשר מאן דהוא נדבה רוחו לתרום תרומה לקק״ל בעת קריאת התורה, ולזכות גם ב„מי שברך״. ורק בהתערבותו הסובלנית של הרב נמנעה קטטה, בקבעו, שבית הכנסת איננו מקום להפגנות פוליטיות.

זכיתי להיות משורר במקהלתו בימים הנוראים. הרבה ימים התעניתי תחת ידו בחזרות בביתו במעונות השוחטים, שעל יד מכבי האש המתנדבים של העיר, שלא במעט התפעלות היינו חוזים בתרגילי אימוני כבוי עוצרי נשימה, בטיפוס על סולמות גבוהים בציוד מלא, בכובעי נחושת מבריקים ובהשתלשלות מסחררת מהמגדל הגבוה, ועוד להטוטים. ואולם כשהגיעו ימי אלול היה עלינו להתנזר משעשוע זה, והיינו מסתגרים במעונו הדל והצנוע, בדל״ת אמות של הרינה והתפילה, להנעים זמר ולענות לעומתו ברתת ובזיע „יתגדל !״, שהגיע לשיאו ב„אמן״ של הסיום, שהיה צריך להרקיע שחקים. על „סי״, השיא בסולם הדו־רה־מי. כל שבר של סטיה קלטה אוזנו המוסיקלית הרגישה, והיה רועם כלפינו : „הסו ! מזויף כמו נר !״ עד היום אינני יודע, מהו הקשר בין זיוף לנר... אבל הימים הנוראים הגיעו, והגיע הזמן לעלות על מדרגות רחבת ארון הקודש, ששטיח חגיגי השתרע על מעלותיו בהדרת קודש. בהתרגשות אזרתי עוז ביודעי — „יהיה מה שיהיה, אבל לפחות נפש אחת תשביע נחת״. היתה זו אמא הי״ד, בעזרת נשים, שהרגשתי את מבטה החם מבעד לוילונות.

המצבה של ר׳ ישראל מאיר קינסטלינגר חזן קהילת ביסטריץ

בית הכנסת הגדול של ביסטריץ.

ארון הקודש של ביהכנ"ס הגדול בביסטריץ

ילדים בת"ת בביסטריץ

גן ילדים בביסטריץ, הגננת שושנה שורצברגרו שנת תרצ"ו

תמונת משתתפי קורס לאריגה

דברי שלום ואמת

בענין בית הכנסת החדש שהוקם בשנת תרנ״ג לפ״ק, מטעם בית דין צדק פה עירנו עם הרב הגדול הצדיק המפורסם אב״ד דק״ק ענטרדאם שאושר על פי התורה.

פורסם ע״י הקהילה האורטודוקסית בביסטריץ ע״י יצחק בלומנפלד נציג הקהילה.

שלום שלום לרחוק ולקרוב!

(מתורגם מאידיש).

בשנת 1893 הוקם בקהילתנו בית כנסת גדול ומהודר ומאחר שהובעו מאיזה צדדים בקורת על סגנון הבניה, פנינו להרב הגאון הגדול הצדיק המפורסם מוהר״ר ר׳ מרדכי יהודה אבדק״ק ענטרדאם ובקשנו ממנו שיאשר ע״פ דין תורתנו הקדושה שבית הכנסת הנ״ל נבנה כהלכה.

על פנייתנו זו קבלנו את פסק הדין דלהלן:

פסק בי״ד צדק פה עירנו

בעה״י יום א׳ לסדר „וזאת עשו״ „להופיע מאורות״ לפ״ק.

במותב תלתא בי דינא כחדא הוינא לעיין על פי תורתנו הקדושה בנידון בית הכנסת החדש שבנו פה עיר ביסטריץ תע״א והסכמנו, כי על הבנין בעצמותו אין דבר המתנגד לדין תורתנו הקדושה והוא נבנה ע״פ מנהגינו הקדושים בלי שום התדמות להיכליהם. גם על הארון הקודש אשר נבנה בולט מן חומת בית הכנסת אין שום הקפדה והתנגדות, אך צורת המגן דוד עם

העמודים על הלוחות מבחוץ מחוייבים הקהל להוריד משם ומותר לעשות „הבליטצאבלייטער" (קולט הברקים) בלי צורה מאחורי בית הכנסת או בצד אחר ושני החלונות בארון הקודש הנוטים לצד צפון ודרום מצוה לסתום עפ"י תורתנו הקדושה, גם הגג הקטן על הארון הקודש מבחוץ שנראה כמגדל קטן, צריך לשנות שלא יראה בו שום חידוד. אלה הדברים הנוגעים לענין הבנין מבחוץ. ומה שנוגע לפנים בית הכנסת מחוייבים הקהל לדקדק שתהיה עזרת נשים נעשה כתיקונה, דהיינו מחיצות טובות למעלה מראש הנשים, ואצל ארון הקודש משני הצדדים לא יהיו שום ציור כמבואר היטב בש"ע ועוד מפני כמה טעמים.

ואם כה יעשו יהיה בית הכנסת ישר כשר ומהודר ומצוה לרומם את בית אלוקינו בקדושה וד' יקבל שמה תפלות בית ישראל לרצון וחלילה להטיל מום בקדשים ונזכה לראות בנין בית הבחירה במהרה בימינו אמן.

מרדכי יהודה במוה"ר דוד יצחק; יונתן בנימין הלוי ישכר ז"ל; במוה"ר חיים צבי; איש הורוביץ.

אבל מיד שהוקרא פסק הדין לפנינו בקשנו מהרבנים — כי אם אין אפשרות לחסוך את המחיר הגדול של העתקת הקולט הברקים (באיזו צורה לחסוך). על זה היתה התשובה הרב הגאון מענטרדם נ"י כי זה מספיק כשאנחנו נוריד מהקולט הברקים המגן דוד והפרחים כך שרק העמודים של הקולט הברקים יהיו נראים.

הרבנים שהשתתפו בדיון לא היו להם שום הערות.

כאשר הקמת בית הכנסת נסתיימה בקשנו שוב את הרב הגאון הנ"ל לבחון האם פסק הדין בוצע בצורה נכונה. וקבלנו מצד הרבנים הבוחנים את האישור דלהלן.

ב"ה.

הננו מאשרים ומקיימים בתוקף ובעוז, כי היום באנו להתבונן בבית הכנסת החדש שבנו פה עיר ביסטריץ תע"א וראינו כי כל התיקונים שגזרנו בפסק הדין שיצא מאתנו בצירוף בד"ץ הרבנים דפה ולִפי התורה מיום א' לסדר „זאת עשו" והיו מ"ג למב"י דהאי שתא נעשו בהכשר ויתרון, והרי בית הכנסת בחזקת כשרות כשאר בתי כנסיות האורטודוקסיות שבנו מחדש במדינתנו, והן אמת, כי ק"ק דפה קבלו עליהם ועל זרעם שלא לשנות בבית הכנסת הזה שום מנהג ותיקון, אך הכל נשאר עלֿ מקומו על פי התורה ומנהג קדמונינו.

ובזכות זו יחולו כל הברכות ותפילות שיתפללו בבית ד' עליהם ועל צאצאיהם, ותהי צדקת ד' ושלום שלוה חופף עליהם כל היום אמן.

היום יום א' לסדר „כי ה' אלוהיך מתהלך בקרב מחנך והיה מחניך קדוש". תרנ"ג לפ"ק פק"ק ביסטריץ תע"א.

מרדכי יודא במו"ה ישכר ז"ל ונתן בנימין הלוי איש הורוביץ.

אחרי זה שהבי"ד מובהק עם הרב הגאון הצדיק הנ"ל בראש על בית הכנסת הזה אישר ע"פ התורה ומאחר שאחר כך רבנים ת"ח גדולים וצדיקים בלי שום הרהור התפללו בבית הכנסת שלנו לא נשאר להרב מקלוינקבורג אלא לכבד, למרות ספקותיו את פסק הדין.

הויכוח נמשך והיו עוד חילופי מכתבים ודיונים לרוב עד שבסופו של דבר נרגעו הרוחות.

פרטים נוספים על הענין בחוברת „דברי שלום ואמת" שהוצא ע"י הנציגות של הקהילה האורטודוכסית.

יצחק בלומנפלד
נציג הקהילה

הרה"ג ר' מאיר שפיץ הי"ד
רבה של ביסטריץ עד השואה

פרקי הצלה

כיצד ניצלה משפחת ר' **משה שפיטץ** רב העיר ביסטריץ שליט"א

הרב ר' משה הי' במרגרטין אצל חותנו. המשרתת הנכריה החביאה אותו ואת גיסו בביתה ע"י מרגרטין בתוך חורשה.

חצי שנה היו בבור ואח"כ בעלית־גג.

כשהשתחררו לא היו מסוגלים לדבר זמן מסויים.

ברחמי שמים, הרבנית מבית וויינברגר נשארה בחיים וחזרה מהתופת. הם התאחדו מחדש לבנות ביחד את הרבנות בביסטריץ ולהתברך בבנים ובבני בנים דור ישרים, בתורה וביראת שמים.

(מפי ח.א. שפיטץ)

משפחת הר' ר' מאיר שפיטץ בצעירותה: משמאל גיטה, הרבנית אסתר והבת רנה

הצלת ר׳ חיים ארי׳ (מפי ר׳ חיים ארי׳)

הגרמנים נכנסו להונגריה ב־23.3.44. בחזית הרוסית התקרבו לקרפטים ונעצרו. עד שבת הגדול היתה נסיגה של הצבא הגרמני ור׳ מאיר נשא דרשה של שבה״ג בבית הכנסת, ניגש אליו ר׳ אברהם חיים פליישמן ומסר שיש גרמנים נסוגים קרועים ובלויים. באותו זמן היתה אזעקה. אמנם ר׳ מאיר היה מכובד אצל הכומר הגרמני, אך כשנכנסו הגרמנים לא רצה לענות לו אע״פ שהבטיח לעזור.

הגסטפו טפסו את הדירה של ר׳ יעקב אולמן בשדרות פליישר והתחילו להוציא גזירות וגם את ר׳ מאיר הזמינו לגסטפו.

הוא חזר חיוור כסיד והכריז שמי שיכול ימלט!

היו כמה ששמעו בקולו ונמלטו כמו: ר׳ רוד קנבל, ר׳ בנימין פרלשטיין — התחלנו גם אנחנו להתכונן לבריחה.

סיכמתי עם גוי שעבד במחסן העצים של ר׳ משה הגר חתן של ר׳ מאיר שיחביא אותי, אך כשהגיע הזמן, פחד ונסוג.

ראשית דאגנו להוציא תעודות מזויפות וחשבנו לברוח לגבול הרומני, אולי להגיע לעיר עראד.

החלטנו לקנות תעודות אצל נכרי צעיר.

נעמדנו אני ואחותי גיטה בשוק הגדול וחיפשנו מישהו שיהיה מוכן למכור תעודות, חיפשנו תעודות של „לבנטה״ (ארגון צבאי של נוער) מצאנו צעיר והסכים למכור בעד — 50 פנגו, כשהגענו הביתה, התברר שהתעודה לא מתאימה לגיל שלי, שהייתי בן שש עשרה והוא היה למעלה מעשרים.

יצאנו לחפש צעיר אחר והנה הזדמן אחד יותר צעיר.

גיטה ניגשה אליו ואני התחבאתי מאחורי שער והוא ביקש לא יותר משבעה פנגו, אך צריך ללכת לביתו, אנחנו התחבאנו לראות אם הוא יחזור ובאמת חזר וקיבל את הכסף — שמו היה — קרויטורו יאנוש.

עתה צריך תעודות זהות ותעודות לידה, אבא ניהל את רישום התושבים היהודים והכל הכינו אצל ציקלו שהיה לו עסק של הוצאת ספרים וכל מיני טפסים רשמיים של העיריה ושם קניתי כמה טפסים של תעודות זהות ותעודות לידה ופנינו לרודנה מקום לידתו של הבחור שישלחו תעודות לידה לפי הכתובת של קרויטרו יאנוש, אך כשקבלנו, נוכחתי שחסרה חותמת רשמית ונדברנו עם שלמה לב שהיה לו מפעל לחותמות שיכין חותמת מזוייפת, אחרי שהכינה התחרט, פחד ולא רצה למוסרה.

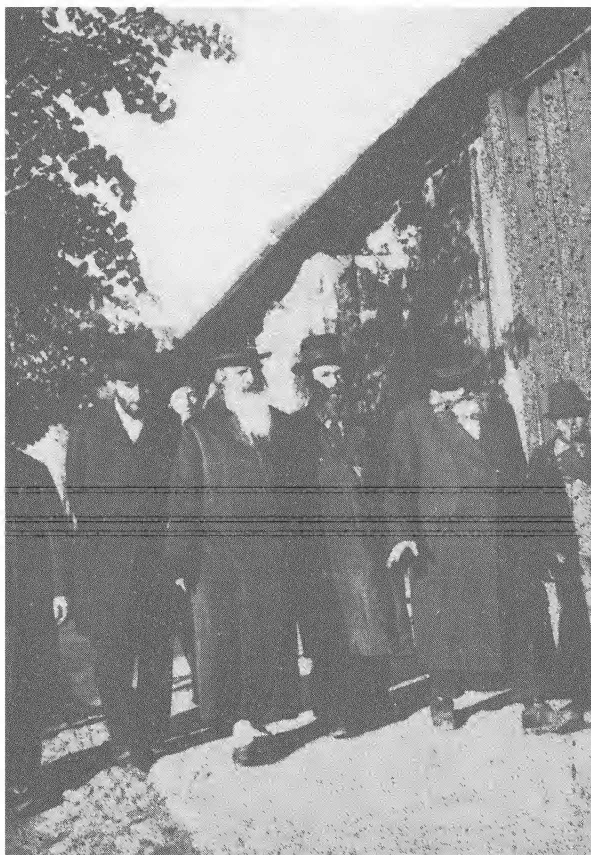
יום אחד נכנסתי לביתו ואמרתי לאשתו שבעלה אמר למסור לי את החותמת, והיא מסרה אותה בהבטחה לא למסור אותה לאף אחד, סיכמנו להחתים שלושה תעודות והחזרתי את החותמת.

כעת היו תעודות לר׳ מאיר ולרבנית, אך היה צריך לעשות תמונה ולא הסכים בשום פנים ואופן להוריד את הזקן, בעיקר שיכניס פחד באנשי הקהילה.

גיטה, בינתיים נסעה לגרוסוורדיין. בעיר היו לנו קרובים ונכנסתי לר׳ מנדיל גולדרינג, גיסו של ר׳ מאיר וסיכמנו לקחת חדר אצל הונגריה בעיר העתיקה של גרוסוורדיין.

המצב החמיר והיתה שמועה שבשבת יכניסו את כל היהודים לגיטו ואבא ציווה לנסוע בשבת, אך לא יכולתי לעשות זאת. בינתיים התברר שזו היתה שמועת שווא. היתה אי ודאות על מה שיקרה, כל דפיקה בשער היה חשש שמא מוציאים לגיטו.

בינתיים קניתי מדים ירוקים של „לבנטה" ומסרתי אותם לר׳ מנדל וולדמן שהיה גר בסימטה קטנה ששם לא כל כך הכירו אותי.

מימין לשמאל: הגבאי של ר׳ מ״מ מוישו, ר׳ יוסף דוד הגר המחותן של
ר׳ מאיר שפיטץ בשנת 1937/8 בחזית ביהמד״ר ר׳ זוסיא רוהרליקי

ישיבת ביסטריץ משנת תר"צ

יום אחד הגיעה שמועה שאת הורי ר׳ מאיר ר׳ טוביה וסימה הוליכו לגיטו, מעיר־ג׳ורמוט למטה סולקו, ור׳ מאיר בכה מרה בקולי קולות, הסתגר ולא יכול היה להירגע — הזקנים הללו האומללים, האבא היה כבר בן שמונים...

ביום שלישי שמענו קול תופים שהכריז; שהיהודים אסורים לצאת ויארזו את חפציהם — זה היה ב־3.5.44 — לפני זה היה כבר צריך ללכת עם מגן דוד צהוב.

באותו בוקר נפרדתי מהורי והלכתי עם תרמיל גב לר׳ מנדיל וולדמן, בדרך קבלתי בעיטה מז׳נדרם הונגרי, מה אתה עושה ברחוב? התריס כלפי, אמרתי שאני הולך הביתה.

המטרה שלי היתה להגיע לגרוסוורדיין, אך פחדתי לעלות על הרכבת בביסטריץ, שמא יכירו אותי.

החלטתי ללכת לסרצל — תחנת רכבת גדולה.

לא ידעתי את הדרך, היה שם רומני בשם תיאודור שהיה מספק לנו דגים לשבת, סיכמתי אתו שהוא ילך קדימה ואני אחריו.

הייתי מוכרח לעבור גשר שנקרא „גשר בודקר" ועל הגשר עמדו שני בני סמולקה הגרמנים ביחד עם שוטרים. פחדתי שמא יכירו אותי, אבל עברתי בשלום ולא שאלו כלום.

נהיה חושך והוא הלך על פסי הרכבת בחשכת הליל.

לפני סרצל עזב אותי והרכבת המהירה היתה צריכה להגיע לפנות בוקר.

הלכתי לישון ע״י פסי הרכבת, אך הרכבת לא הגיעה.

היתה אזעקה ובעקבותיה התקפה אוירית והרעישו את פסי הרכבת וכולם נכנסו למקלטים ושם אני רואה את קלמן פינקסוביץ מוסווה לרומני, לא רציתי להתוודע אליו באותה שעה.

בתחנה היו הרבה יהודים שגוייסו לגדודי עבודה והתרכזו שם בדרך למפקדה ב־בניה — הרכבת לא הגיעה, אך היתה רכבת לדז׳ וכולם נכנסו.

בדז׳ התפלגו הרכבות, אחת לגרוסוורדיין ואחת למיהאי—פולווא ונאגי—באניו. כשהגעתי לדז׳ ראיתי את כל אותן מודעות

שבביסטריץ ולא ידעתי לאן לפנות ועתה חיפשתי את קלמן פינקסוביץ ושאלתי אותו לאן הוא נוסע? ענה — למיהאי פולבו. אני החלטתי לנסוע לגרוסוורדיין, חשבתי ששמה אין גיטו.

בדרכי מדז׳ לקלוזנבורג, ראיתי המוני פליטים שברחו מפני הרוסים וחשבתי אולי להצטרף אליהם.

ברכבת היתה בקורת וכל אותם שרצו להצטרף לפלוגות העבודה, הורידו.

הגעתי לקלוזנבורג — גם שם אותן מודעות, התחלתי להרהר, מה לי לגרוסוורדיין שגם שם אותו דבר, שמא אחזור לביסטריץ, אולי לעבור את הגבול בטורדה לרומניה. בסופו של דבר החלטתי להמשיך לגרוו״ד. בבקורת ברכבת ניצלתי את התעודה שלי וכך הגעתי לגרוו״ד.

פתאום אזעקה, כולם נכנסו למקלטים, זה היה לפנות בוקר ולא ידעתי היכן אחותי, כל חמש דקות רצו לזהות אותי. אחרי כמה אזעקות פיזרו את כל האנשים מהתחנה.

בהגיעי העירה, שוב אותן מודעות. להיכן הולכים?

החלטתי ללכת לר׳ בונים אולמן, אך הבית היה ריק והלכתי לגולדרינג. הם היו כבר בגיטו, אך שעתיים ביום נתנו לאנשים לצאת לקנות מצרכים.

השומר של בית גולדרינג היה מבריח יהודים לרומניה.

חיכיתי והגיע גולדרינג, אך לא רצה בשום אופן לדבר, בסופו של דבר התרצה ומסר לי היכן נמצאת אחותי גיטה וכתובתה.

ניגשתי לאותה כתובת, אך היא לא נמצאה שם ובעלת הבית מסרה שהיא נסעה ותחזור בעוד שבועיים, אמרתי לה שתשכיר לי בינתיים את החדר והסכימה. שמחתי שיש לי היכן להניח את הראש.

חזרתי לבית גולדרינג והוא ידע שיש משרתת בבית גולדרינג ואני אחיה. היה זה בית גדול שנהפך למרכז הבריחה, היות והיה שמה בית שימוש צבורי ולא סגרו את השער והיתה שמה גישה לכל אחד.

במקום נודע לי שהאחראי על הבית ששמו מיקלוש הוא היה ראש המבריחים. היה שם גג גדול ולשמה הופנו האנשים ללינת לילה ואח״כ הבריח אותם ע״י שליחה לאלשד, עיירת גבול, הונגריה—רומניה וכך יצאו גולדרינג ואשתו לגבול רומניה יחד עם ר׳ מוטעל, אח״כ הגיע ר׳ חיים מאיר, שקודם הצטרף לפלוגות העבודה.

אחרי ששמע שמפלוגות העבודה לוקחים שוב לגיטו, החליט לעבור את הגבול לרומניה.

היו שם פליטים יהודים מפולין מוסווים לפולנים עם תעודות פולניות.

אני הייתי נאמן בעיני מיקלוש ואמר לי שעל הגג נמצאים נשים ואראה מה איתן, אך לא רצו לדבר אתי.

בסופו של דבר משהי הסכימה לדבר, היתה זאת הבת של ר׳ מאיר חיים מוויזניץ — בת שבע והבת של ר׳ יהושוע אייכנשטיין שרכשתי את אמונם, כי יכולתי ללכת ברחוב ועשיתי להם כמה שירותים וקניות.

אני חיפשתי לי איזו עבודה. חיפשתי במודעות ומצאתי שהחנות „סנשו סיסטם" שייצרו דברי דפוס לבתי ספר, מחפשים אורז.

הממונה היה סגן של הז׳נדרמריה (לויטיננט) שקיבל אותי, הוא היה אנטישמי גדול.

החנות היתה שייכת לאחים בלום והוא היה המנהל.

ישיבת ביסטריץ בשנת תרצ״ד

בגרוסוורדיין

בבית גולדרינג מצאתי את ר' אהרון שרייבר, עליתי על הגג ושמה היו ספרים — אני לוונטה „והוא" פולני — זה היה ביום הראשון של שבועות וזכורני שלמדנו גמרא כתובות עם פירוש מהר"ם שיף.

ביו"ט יצאתי לשדה להתפלל בע"פ בדמעות.

אני הייתי רגיל להתפלל בבית זקני, ר' שלמה זלמן אולמן זצ"ל, ושם היה בעל תפילה ר' נטע מוזר חתנו, בנוסח צ'ורטקוב והתפילות שלו עלו בזכרוני: „עוד יזכור לנו אהבת איתן — אדוננו".

בדירתי לא אכלתי דבר, רק ביצים חיות והסתכלו עלי כקצת משוגע... לא יכולתי לאכול בחנות, כי כולם אכלו בגילוי ראש. ליל שבת הייתי עורך בשדה.

בבוקר הייתי הולך לחנות ולעת ערב לגיטו — היו שם שנים, אחד לאנשי גרוסוורדיין ואחד לאנשי הסביבה, שנקרא, הגיטו של העיר העתיקה בשעת חשכה, אולי להבחין בקרובים ממרגרטן ואח"כ ראיתי כשהובלו לתחנת הרכבת, אך לא ראיתי אף אחד מהם.

בבוקר כשעליתי לעלית הגג של בית גולדרינג, לשם התגנבו מהגיטו בכדי לעבור את הגבול לרומניה, אולי אמצא שם מישהו ואכן מצאתי את ר' חיים מאיר ואת מוטילי והבת של ר' חיים מאיר — בת שבע שהיתה שמה הרבה זמן והבת של האדמו"ר ר' יהושוע אייכנשטיין מגסוו"ד.

בת שבע, ביקשה כשעברה את הגבול, שאשלח חבילות

לאחותה ,מאניה שהיתה עצורה במשטרה, כעת הרבנית של הראב"ד.

הייתי שולח חבילות והגיעו. איך הגיעו?

היתה שמה מוכרת עיתונים, קצת לא נורמלית ומסתובבת בכל העיר, והגיעה גם למשטרה ואני חיכיתי לה באיזו פינה נדחת שתמסור לה למשטרה, היא לא ידעה מאין באו החבילות ורק לימים, בירושלים נודע לה מיהו השולח.

יום אחד מצאתי בעלית הגג, רבנית זקנה עם שני בחורים ושמעתי למעלה אצל האחראי של הבית, מהומה, כי היו כאלה שיצאו מהבונקר ואשתו לא רצתה לדעת מהם, כי נראו כמו יהודים, אבל הוא הסכים שיעלו.

יום אחד היא היתה נרגזת, מה יש? אמרה, תעלה על הגג, תראה שם ישנם אנשים לא מגולחים.

עליתי, שמתי לב ששמה נמצאת הרבנית של האדמו"ר, ר' יהושע אייכנשטיין עם בנה ועוד בחור, לא מגולחים, אחרי שבועיים ששהו בבור בגיטו וכאשר העבירו את הגיטו יצאו משם והיא בכתה שהגוי לא רצה לעזור להם, מה לעשות?

הפצרתי בו, לבסוף הסכים בתנאי שאני אמציא בגדים לבחורים והוא יביא בגדים לרבנית, כי הם נראים כמו יהודים וא"א לנסוע כך ברכבת.

אצלי היתה חליפה ומעיל גשם ואשתו של האחראי נתנה לה נעלים.

כשהגעתי אמרה הרבנית שהיא לא יכולה ללכת בנעלים הכבדות.

בסוף נראו כבני אדם והעבירום את הגבול.

כסף לא היה לי, כי נתתי את הכסף לגולדרינג כשעברו את הגבול, בכל זאת סידרתי את הבגדים בצורה כלשהו.

כל הזמן חשבתי כיצד להציא את אבא ואמא מהגיטו.

מצאתי שני שליחים מא"י, אך לא רצו למסור את הכתובת שלהם.

הצעתי שאני מוכן לעבוד בשבילם, אם יצילו את הורי, הצעתי היתה להגיש תלונה שהרב מרגל ואז יוציאו אותו מהגיטו בכדי להעבירו לבית משפט צבאי גרמני, אך יותר לא פגשתי אותם, אגב להם היה קשר עם קצין גרמני שהיה מציל יהודים. שרייבר מסר לי על בחור יהודי ששמו, יעקב גלנצר ועבד, ממש בסנדלריה של הגסטפו כפולני, אך יותר לא פגשתיו. סופו היה שנתפס והובל לאושוויץ.

אחרי עשרים שנה, בא לבקש תרומה והציג עצמו כגלצנר, אחרי שאלות רבות, התברר שהוא אותו גלנצר.

אחרי שבועיים הגיעה גלויה לדירתי, שגיטה עדיין לא חזרה והיא תחזור רק בעוד שבועיים וביקשה להחזיק בדירה.

שמחתי לסימן החיים וציפיתי שבעוד שבועיים תחזור, אך לא חזרה.

גיטה עבדה כאחות בבית חולים ואח"כ נתפסה והתפרסם בכל העתונים שבת הרב מביסטריץ נתפסה.

אחי ר' משה שהיה במחבוא בבונקר, קרא את העתון וכתב גלויה בצורה אנונימית והגיעה לידה, אך אני לא ידעתי ממשה, וגיטה לא ידעה ממנו.

גיטה הגיעה לניישטאט שבאוסטריה ובזמן ההוא כבר לא הובילו לאושביץ.

כאן הגיע קלמן פינקסוביץ, אך לא ראיתי אותו.

יום אחד הגיעה המשטרה הגרמנית עם ההונגרי לחנות בה עבדתי, סגרו את הדלת וערכו בקורת ואני כבר אמרתי ווידוי...

הכריזו שהקונים יכולים לצאת, העובדים יעברו לצד אחד והותיקים לצד שני. חשבתי שזה הסוף...

להפתעתי אמרו שהעובדים החדשים יכולים גם כן לצאת...

הם מעוניינים לחקור את העובדים הותיקים בחשד שהם מסתירים זהב מהבעלים הקודמים, כי בגיטו עינו אותם ומסרו למי נתנו את הזהב...

פעם הביאו את האחים בלום לחנות שימסרו מי היו העובדים הותיקים.

היה קשה מאוד בעת ההפצצות של האמריקאים והאנגלים. בעת אזעקה היו צריכים הלוונטה להתייצב בחנות שלהם.

אני לא הלכתי, כי לא הייתי מוצב לשום יחידה והצלחתי להחבא.

על כל צעד ושעל ביקשו להזדהות. הייתי הולך לאסיפות של נאצים ונאלצתי לשמוע את כל דברי הנאצה על היהודים.

פעם אחת, פגשתי יהודי נכה מלחמה, שאותו שיחררו מהגיטו, איש מרגרטין ושאלתי אותו עם מישהו ממשפחת שפיטץ או וויינברגר נשארו ולא ידע לענות.

החזית התקרבה וגייסו את הלוונטה ולא יכולתי להסתתר כי הגיע גם השנתון שלי להתגייס ואז החלטתי לברוח, היתה לי הכתובת של אחד המבריחים ונדברתי איתו שיבריח אותי, כי אני רומני ואינני רוצה להתגייס.

הדוד גולדרינג והדודה שארי היו שולחים מכתבים ע״י מבריחים שחזרו לקבל שכרם. פעם קבלתי מכתב שהם בבוקרשט ויש כמה אוניות לא״י וקשה לקבל מקום, אך הם הצליחו לקבל מקום ועוד כמה שבועות הם עולים ובאם אני יכול לעבור את הגבול לרומניה יש להם מקום עבורי, שאני אנסה להגיע לבוקרסט.

יום אחד הגעתי לחנות ואמרתי שאני לא מרגיש טוב, עליתי על הרכבת לפליקס ונגשתי לאחד המבריחים וסיכמתי איתו שלפנות ערב נעבור את הגבול, שם סיכמתי איתו שהוא ילך קדימה ואני אחריו ואם ישאלו אותי מה מעשי שאגיד שאני הולך לבית מסויים שהיה על הגבול מצד הזה.

בדרך הופיעו שני ז׳נדרמים ושאלו אותי, לאן אני הולך? אמרתי לבית ההוא, אחד אמר הוא רוצה לראות אם באמת הולך אני למקום ההוא והמבריח בינתיים נעלם, אך לבסוף שני הז׳נדרמים ויתרו והמבריח שוב הופיע.

לעת חשיכה עברנו את הגבול והגענו לישוב ששמו הוגישל, הכניסו אותי לבית והכלבים התחילו לנבוח והמבריחים הביאו אותי אצל גוי בתוך ערימת חציר, כסף לא היה לי רק סוודר טוב ואמרתי לו שאתן אותו לו אם יוביל אותי ליהודי בכפר ג׳ונטו.

לפנות בוקר לקח אותי והאיכרים בשדות ראו אותנו ועזרו לנו שחשבו אותי לפליט רומני והם הדריכו אותנו לעקוף את המשמרות עד שהגענו ע״י ג׳ונטו. כשהגענו לכפר, פתאום אני רואה ילדים עם פאות! זו היתה חוויה מרגשת, פניתי אליהם באידיש והם הזהירו אותי לא לעבור את הגשר אלא במים, כי בגשר יש ז׳נדרמים. הם הלכו קדימה והגעתי לביתם. היה זה הבית של השו״ב מג׳ונטו.

כיצד ממשיכים הלאה? ליהודים היה אסור לנסוע ברכבת.

באראד היה ועד שטיפל בפליטים מהונגריה. התקשרתי עם אנשי הועד ושלחו לי, צו תנועה לצבא ועם צו כזה אפשר היה לנסוע.

הגעתי לאראד ושם עזרו מאוד לפליטים.

כעת הייתי צריך תעודות להגיע לבוקרסט לאוניה וזה היה מסובך מאוד, כי באראד היו הרבה פליטים שגם הם רצו להגיע לאותה אוניה.

באראד השיגה „ההצלה" מכונית מטעם עם קצין רומני, כמובן בתשלום וסידרו תעודות שמובילים עריקים לבי״ד צבאי לבוקרסט.

הייתי היחידי שידעתי רומנית והשאר פליטים מפולין והוא היה צריך להוביל את המכונית למקום ריכוז של הג׳וינט להעבירם לאוניה שמטרתה היתה, א״י מקום הריכוז היה — „ספנטו יוניה".

לפני בראשוב התקלקל האוטו ולא ניתן היה לתיקון ומחר אנחנו צריכים להיות בבוקרסט שיקחו אותנו לקונסטנצה למועד ההפלגה...

למזלנו, קרה לאיזה קצין רומני פנצ׳ר בגלגל והוא בא אלינו ופנה לקצין שלנו לתת לו מישהו לעזור לנפח את הגלגל ולא מצא, רק אותי. מכונית אחת לקח את הקצין ואותי לבראשוב.

ידעתי שיש בבראשוב יהודי מביסטריץ — באלקירש וסיפרתי לו את הענין וסידרו אוטו משא אחר והגענו לבוקרסט ואת בוקרסט הפציצו כל לילה ואסור היה להאיר, היה חושך והקצין טעה והגענו למקום הלא נכון, מוקף גדר תיל, הוריד אותנו בחצות והסתלק.

התחלנו לגשש בחשיכה ופתאום צעקה — עמוד! התברר שנתקלנו בקסרקטין צבאי וכולם ברחו והתפזרו ולא יודעים היכן אנחנו! עבר איזה גוי ושאלתי אותו היכן גר יהודי והוא הצביע על מקום מסויים.

אני דופק ונכנס. אמרו לו תיכף לשכב. זה היה הבית של הרבי מפילטישן...

בבוקר התקשרתי עם הג׳וינט ואמרו לו שהטראנספורט יצא ואת המקום כבר לקחו אחרים. הסוף היה שהאוניה טבעה.

וכך הגעתי לביתו של ר׳ משה זיכרמן.

קבלתי חדר בביתו. בעת ההיא היה שמה הרבי מוויזניץ, שהגעתי לשמה, אמר לי הרבי: חיים לייב, נדמה לי שבבית לא נראיתה ככה...

בכל יום היתה בקורת. ועד ההצלה סידר לפליטים מהונגריה תעודות כפליטים מבסרביה.

הרבי אירגן ישיבה ולמדתי שמה אצל הרבי מבוהוש. ציפינו לאוניה הבאה...

ישיבת ביסטריץ בשנת תרצ״ה

הרב הגאון מוה״ר מאיר שפיץ ז״ל אב״ד ביסטריץ

הרב הגאון המפורסם רב הפועל והמעש, מוה״ר מאיר שפיץ זצ״ל, אב״ד ביסטריץ, נולד ז׳ דחנוכה בשנת תרמ״ט לאביו הרב החסיד איש האשכולות מוה״ר טובי׳ שפיץ ע״ה בדיארמאט. אביו גידלו על מבועי התורה והחסידות וירה אבן פינתו בראשית חכמה ויראה ודעת את ה׳.

בראות ר׳ טובי׳ שבנו הקטן הולך וגדל בקנין שלימות התורה והחכמה, שלחו לישיבת הגאון בעל ערוגת הבושם, מוה״ר משה גרינוואלד זצ״ל, אב״ד חוסט. רבי מאיר התמסר לתלמודו בהתמדה רבה, ועד מהרה שמו הטוב הלך לפניו כאחד ממצויני הלומדים.

אחרי כשנתים בא לישיבת רבו המובהק, הגאון ר׳ משה הירש פוקס זצ״ל אב״ד גרויסווארדיין. אצל רבו הזה קנה כל שלמותו ועלה בדרגות התורה וההוראה עד להפליא. גם רבו קירבו בשתי ידים כי ראה ברכה רבה בו.

הודות לחריפותו וידיעותיו המקיפות בחרו בו חבריו כיו״ר חברת חריפות, ובה הראה את אותותיו מפעם לפעם.

בכל סוף זמן כשרבי מאיר שב לבית אבותיו לימי החג, היתה זאת הפתעה נעימה לבני העיר שנתפעלו מאוד מלמדנותו, ויש שעמדו ברחובות להביט אחריו בצאתו ובבואו.

נסמך להוראה ע״י הגאונים בעל לבושי מרדכי וחברו הביד״צ דגרויסווארדיין ובראשם, ר׳ פנחס צימעטבוים ור׳ ישעי׳ פאלאק, זצ״ל.

בהגיע רבי מאיר לפרקו, נשא את הרבנית המושלמת והכבודה מרת רחל אסתר ע״ה, בתו של הגדול בדורו, הרב הגאון והמפורסם מוה״ר שלמה זלמן אולמאנן זצ״ל אבד״ק ביסטריץ.

כדאי להזכיר שגיסו של רש״ז אולמאן, הרב הגאון ר׳ ישעי׳ פאלאק זצ״ל דומ״צ בבית דינו של רמ״צ פוקס, נתעורר על הבחור מאיר בישיבה ומצא חן רב בעיניו ושידכו מיד לגיסו הנ״ל. בהדרכת חותנו, הרחיב מהר״מ את ידיעותיו בהוראה, בדין ובמשפט, וישיבתו בבית חותנו פעלה ברוחו ובנשמתו לעלות במעלות הגדולות וההשתלמות.

ביתו של הגרש״ז הן הי׳ מרכז גדול לתורה ולהוראה, למעשים טובים וגדולים, ולהדרכת קהלתו המפוארה בכל צרכיה התורניים והחיוניים, אשר היו גדולים ורבים בקהלה הגדולה ביסטריץ, בת שמונת אלפים יהודים.

רבי מאיר בכשרון סגולת בינתו ורוחב לבו ספג את כל הנאמר והנראה והנעשה על ידי חותנו הגדול, ובזמן קצר הי׳ ראוי לאצטלא של מורה ומנהיג גדול בישראל.

עוד כאברך צעיר נתקבל לאב״ד דקהל ספערמעזא בזיבענ־בערגען, והתמסר לתקן כל הצריך תיקון ולחזק כל הצריך חיזוק, ברבנותו הראשונה ההיא.

בשנת תרצ״א אחרי הסתלקות חותנו הגרשז״א זצ״ל, נתקבל רבי מאיר שפיץ פה אחד לממלא מקום חותנו, לאב״ד ור״מ דקהלה המפוארה ביסטריץ. בקהלה הזו מצא מין את מינו וניעורו לפעילות נשגבה כל כשרונותיו הברוכים. רוחו הטהור ששאף להישגים ברוחניות ובכל מקצועות הרבניים והציבוריים, מצא כאן שדה עבודה פעיל, להשתרע בו לארכה ולרחבה של התמסרות נאמנה לתפקידו הנעלה.

כמו חותנו הגרש״ז לא ידע רבי מאיר שום פשרנות כשהגיע הדבר לביצור התורה והיראה במלחמה נגד המתבוללים, הוא עמד איתן על דעתו עד שיצא בנצחון גמור.

הרב מביסטריץ הי׳ אישיות גדולה רבת הגוון, ומלבד ענייניה היום יומיים של רבנות אחראית בעיר גדולה, הוראות באו״ה, דינים ומשפטים, השגחה על כל מוסדות הציבור, דרשות ונאומים בזמנים מסוימים, חילוף מכתבים ושו״ת עם רבני דורו וכתיבת חידושיו, אסיפות והתועדויות עם הכלל ועם הפרט ועם כל אחד

הצריך לעצה ותושיה מפי גדול העיר וכהנה וכהנה עסקים וטרדות שונות, ומה גם עסקנות ציבורית כללית היוצאת לכל קהלות המדינה, מיסודו של חותנו הגדול, הי׳ כוחו גדול גם כקרוב למלכות ובכל דבר הקשה לישראל, התייצב לפני מלכים ושרים ותמיד מצא חן בעיניהם ועשו תמיד כרצון מבוקשיו, מיהו עיקר ומיטב כוחותיו שיקע בשגשוג ישיבתו הרמה עם בחורי חמד והרבצת תורה והוראה במדה הכי רוממה. ישיבתו הזו שהיתה מרכז גדול להרבצת תורה והוראה נהרו אליה תלמידיו הגונים מרחוק ומקרוב והרב מביסטריץ הי׳ מנהלם ומורם ומדריכם ורבם בכל פרטי צרכיהם הרוחניים והגשמיים. מישיבה זו יצאו הרבה ת״ח וגדולי התורה.

זכה רבי מאיר ועיר ביסטריץ היתה מהערים הבצורות אשר כל תושביה שומרי תורה ומצות. ותערובת נפלאה של כל מיני שומרי תורה והוגי חסידות. השפעת הרב ותלמידיו הרבים היתה גדולה ופועלת בכל העיר מקצה אל הקצה ובכל גלילותיה הקרובים והרחוקים. ביסטריץ היתה עיר שכולה בתי כנסיות ובתי מדרשות, בתי תלמוד תורה וחברות לומדי ש״ס ולומדי שאר ספרים ערב ובוקר וצהרים.

מנהגיו של הרב מביסטריץ מקורם הי׳ טהור ממנהגי חותנו נוסח אשכנז דווקני, אולם בכמה ענינים נטה מדרך חותנו הגדול והראה פנים למנהגי חסידות. הי׳ גם פעם אצל הרה״ק מהרי״ד מבעלז זצ״ל, והתנהגותו מצאה חן רב בעיניו.

בגירוש הנורא והכולל של העיר בחודש סיון של השנה המרה תש״ד, הוצאו מן העיר להרג ע״י הנאצים הגרמנים והרומנים ימש״ו, שמונת אלפים יהודים כולם קדושים וטהורים אין עולתה בהם, הי״ד. עם קהלתו האדירה הובל להרג גם הגר״מ שפיץ זצ״ל עם אשתו הרבנית ושתי בנותיו הנערות הנחמדות, רינא לאה ודבורה בילא, הי״ד, ביום י״ז סיון תש״ד.

נשארו ממנו כת״י, הגהות על ש״ס וחידושי הלכה ואגדה. בחייו הדפיס תשובות בקובץ לקט שושנה. שם הדפיס גם ביאור רחב על תקופת שמואל וראב״א.

כארבע שנים לפני הגירוש הנורא כשהחלו צרות ישראל בביסטריץ ובכל המדינה, עמד מהרמ"ש על גובה מסירות נפשו לעזרת ישראל בכל צרה וצוקה ובפרט השתדל הרבה בעד המגוייסים למחנות העבודה שגורלם הי' מר כלענה והרב עמד לימינם בידיעותיו הרבות בחכמת הרפואה, וגם עלתה בידו לשחרר הרבה מן המגוייסים. לעומתו אשתו הרבנית עמדה לימין האומללים הללו בבישול ובאפי' ובכל צרכי הגוף. בעבודתם הזו עסקו הרב והרבנית עד רגע שהשלטון עבר לידי הנאצים ימ"ש, שהפסיקו מיד כל ענין של עסקנות צבורית. אולם גם בצרה החשוכה הזו השתדל הרב לתת מועצות ודעת במסתרים לכל או"א, לעשות תחבולות לברוח ולהיחבא ולעשות כל הפעולות להינצל. הודות למאמציו הללו ניצלו גם שלשה מבניו.

בצרות קושי השעבוד והשמד הנורא ההוא הראה הרב מביסטריץ, שלא רק בעת טובה והרחבת הדעת, אבל גם בימי זעם וסכנת מות, הוא עומד לנס עמו. כקברניט גדול ואיתן ששום רוח זלעפות לא תמיס את לבבו להבריחו ממקומו, ועד רגעו האחרון מילא את תעודתו בכל האחריות של מנהיג ישראל.

פרקי הצלה

הרפתקאותיו של קלמן רוזנר ע״פ ספרו של פינקלשטיין דוד: „קרן אור בנוראות הליל״.
בהוצאות המחבר, חיפה, 1958, תורגם מהונגרית

בשעת כיבוש הגרמנים היה קלמן בן 21.

יהודי ביסטריץ הוכנסו לגיטו ב־3 למאי 1944. יוצא מן הכלל היתה משפחת רוזנר באשר היא היתה היחידה בכל האזור — שבבעלותה מפעל ליצירת שמן בכדי להבטיח אספקת שמן ללא הפרעה.

ע״י המפעל היתה גם דירתם של משפחת רוזנר. ברם הבחור קלמן לא כל כך בטח שהמצב ימשך כך והחליט לברוח.

עוד באותו יום עשה נסיון בשיתוף כלתו, אך לא הספיק להרחיק כדי כמה מאות מטרים נתפס ושולח הביתה.

למחרת עם שחר בשעה 4, שוב פעם ברח והפעם עם תכנון מראש. איכר רומני מוכר החביא אותו בעגלה טעונה חציר.

בעמדת המכס שמחוץ לעיר עצרו השוטרים ואנשי ס.ס. את העגלה ובדקו במקלות את תכולתה. הבחור קיבל כמה מכות הגונות, אך למזלו החלו לרדת גשמי זעף והפסיקו את החיפושים.

העגלה הגיעה לבית מרזח של רוסו שהחביא אותו בעלית גג ביתו. הקשר עם ההורים היה באמצעות האיכר שהביאו לכאן.

בהתחלה קבעו את מחיר האכסניה ל־200 פנגו ליום, אבל בהמשך העלו כל פעם את המחיר עד ל־500 פנגו ליום.

אבל בתו של בעל המרזח ששמרה עליו היתה סוחטת באמתלאות שונות ומשונות עוד ועוד 500 פנגו.

בשישי למאי בליל שבת עלתה הבת אלי עם מודעה בה נאמר, שהמחביא יהודים או העוזרים בכל צורה שהיא ליהודים להימלט, עונשו עונש מות ואמרה שמעתה, רק בעד זהב מוכנה להחביאו.

בלית ברירה הבטיח גם זהב...

בערב קיבל הודעה מאביו שיבוא הביתה בהקדם מאחר שסודר סופית שהמשפחה נשארת בבית בכדי שתדאג לאחזקתו התקינה של המפעל.

ובכן הלך הביתה. למזלו הזדמן לו מלוה, קצין גרמני שחיפש כתובת מסויימת ומכל הולכי הרגל בחר בי דוקא לשאול על הכתובת.

כמובן, שהתנדבתי בשמחה להנחותו נכונה. הם הלכו ביחד עד לביתו והסביר לו את הכיוון שבעצם היה יותר רחוק מאשר מהמקום בו נפגשו...

בבית היתה השמחה גדולה שהבחור הנודד חזר בריא ושלם, אבל הוא לא ויתר אף לרגע על התוכנית לברוח.

ביום שלישי — יום השוק השבועי, באמצעות אחד הפועלים הנאמנים לבש בגדים של איכר, חולצה ומכנסים של צמר, כובע קש וחגורת עור רחבה כבר רכש מקודם ודרך אותו פועל דאג לתעודת לידה על שם, רוסו גלוגור.

ביום שלישי בבוקר בא שליח מהעיריה עם הודעה שראש העיר, ד״ר קואלס, מזמין את אבא באופן דחוף.

אבא הלך עם השליח. אבא השתהה זמן רב ובבית גברה הדאגה.

בשעה שתיים אחה״צ, סוף סוף הגיע הביתה עם בשורה טובה שהכל בסדר, נמשיך להשאר בבית.

אחרי הצהרים שכב אביו קצת לנוח, קלמן ואחיו הבוגר יצאו לעבוד במפעל. בשעה שלוש הופיע סוכן של השרות החשאי ואמר שאותו מינו כאדמיניסטראטור של המפעל וביקש שימסרו

לו את המפתחות. קלמן שאל אותו, האם יש לו משהו בכתב? הוא גער בי בגסות, שאדבר פחות ושאמסור מיד את המפתחות, אך הוא התנגד והתפתח ויכוח קולני.

אני התנגדתי.

בעוד מתנהל הויכוח הגיעו קבוצה של 4 זנדרמים, 4 שוטרים ושני שוטרי חרש בלבוש אזרחי ושאלו אחרי היהודי הזקן — רוזנר, קלמן ענה שאבא ישן וכן לפני זמן מה שכב לישון והוא לא יעיר אותו, הם יכולים למסור לו מה רצונם. הללו גערו בו בגסות שישתוק ולא יתחצף ומיד יקרא ליהודי הזקן. לקול הרעש התעורר אבא ויצא החוצה.

אבא בירך אותם באדיבות והזמין אותם שיכנסו בבקשה הביתה, ביקש אותם לשבת וכבד אותם בשתיה ובסיגריות קרא לאמא בחדר השני ואמר לה שתכין משהו לאכול לאורחים הנכבדים ובלבו פנימה שלח אותם לעזאזל. בינתיים ביקש את סליחתם לכמה רגעים ויצא וקלמן ואשתו אחריו. הבחור שלנו מסר להם שהוא בורח מיד ללא שהיות.

אמא ואחי התנגדו אבל אבא הסכים.

קלמן לבש במהירות את בגדי האיכרים בינתיים הזקנים חזרו לאורחיהם. קלמן נכנס להפרד מהוריו ולקח כסף לדרך. חבורת שוחרי הטרף ראתה אותו בעד הדלת המזוגגת, אך לא הכירוהו.

אמא שהיתה עסוקה עם החבורה לא העיזה לצאת שלא לעורר את חשדנותם ולא נפרד ממנה. אביו נתן לו שש מאות פנגו וליוה אותו עד לדלת נשק את ידי אבא ואמר לו בלחש, לך בני היקר, ה׳ בעזרך, דבר אחד אני מבקש ממך: „תשאר יהודי״ קלמן יצא לדרך... מבחוץ התאמץ לשמור על קור רוח, אבל בתוך תוכו הרגשת כאב צורב שאין לתאר.

את משפחתו שוב לא ראה יותר.

קלמן יצא את העיר דרך סמטאות צדדיות, בדרך פגש בגוים מוכרים. היהודים היו כבר כולם בגיטו, את כובע הקש משך על עיניו. כאשר ראה איזה מכר מתקרב, עבר לצד השני של הרחוב, הפך את ראשו כאילו מחפש מספר של בית כלשהו או

התכופף כאילו רוצה לקשור את שרוכי נעליו או שהמציא כל מיני טריקים, שלא יכירו בו וככה יצא בשלום את העיר.

בשעות המאוחרות של אחה״צ הגיע שוב לבית המרזח של רוסו — שם התחבא עד יום השישי בבוקר. מעתה שילם רק בהבטחות, פחד לגלות שיש לו כסף וחשב שבדרך יהיה זקוק לכסף לדברים יותר חיוניים.

למוזג אמר שאבא ישלם. מוכר היה רוזנר הזקן ככסף טוב. האם גבה את הכסף וכמה לא נודע לו לעולם.

בשתים עשרי למאי בשעה חמש לפנות בוקר המשיך ללכת. הלך בדרך המלך ועבר את סערעצעל, הרינה גאלאץ והגיע לבודרלאו — 35 ק״מ מביסטריץ. כאן גר איכר שהכיר אותו טוב ונכנס אליו.

האיכר בקושי הכיר אותו בתחפושתו, כאן התחבא עד ליום שני 15 למאי. בעד שלושת ימי האירוח שילם 500 פנגו.

בינתיים סיפר לו שרוצה לברוח לרומניה ושאל אותו האם הוא יודע מישהו המוכן להעבירו את הגבול.

האיכר סיפר לו שבבודלקה השייכת לרומניה יש לו משק, שחלק מאדמותיו מגיעות לשטח של הונגריה ובעל המשק איכר רומני לפי מיטב ידיעותיו מתעסק עם הברחות אל מעבר לגבול.

לפנות ערב יצא את בודרלאו. האיכר ליווה אותו כברת דרך נכבדה, האיכר הלך קדימה במרחק של 100 צעדים כאילו אין קשר ביניהם. כאשר הגיעו לפסגתו של הר הסביר לו האיכר את כיוון הדרך שעליו להמשיך להגיע למשק ההוא.

יצא לדרך לבד והגיע בשלום למשק, בערך בשעה תשע בערב. לאיכר הוא סיפר שכרומני לא רצה להשאר אצל ההונגרים והוא רוצה לעבור את הגבול לרומניה.

האיכר קיבל עליו להעביר בשכר מאתים פנגו ויצאו לדרך בלי שהיות. אחרי שעתיים הליכה עצר ואמר לו שכאן כבר שטח רומני שהשתפל לתוך יער שלא מזמן עקרו את עציו.

האיכר הראה לו את הכיוון במורד ההר שדרכו יגיע לבודטעלקע. האיכר חזר וקלמן המשיך בכיוון שהוסבר לו.

השעה התקרבה לחצות הליל, היה חשוך ועל כל צעד ושעל נתקל בגזרי עצים בולטים, אי אפשר היה להמשיך, שטח את מעילו על הארץ ושכב לישון. ישן למעלה משלוש שעות, כשהתעורר עלה כבר השחר, המשיך ללכת, אחרי כשעה הגיע לבודאטעלקע בהגיעו לכפר שאל היכן תחנת המשטרה, התיצב וסיפר להם את הסיפור הידוע שהוא פליט רומני מהונגריה, רשמו את דבריו בטופס רשמי. בערב העבירו אותו רגלי למשטרת צאגא ונהיה כבר אחרי חצות ליל. בבוקר העבירו אותו לקישארמאש ברכבת. השוטר המקומי אחרי חקירה קצרה מסרו למשמר הגבול. למחרת הועבר למארוש לודוש. כאן הבחין בעד לחלון הרכבת בחצר בה היתה תלויה כביסה וציצית, וידע בלי לשאול שכאן גר יהודי, כלומר שהיהודים לא גורשו. שמח מאוד שהרי בן דודו, רוזנר אֲלאַדאר גר כאן. רק היה מודאג כיצד יגיע אליו.

מיד שהגיע ביקש רשיון אצל המפקד, סרן מילקו וביקש רשות לצאת העירה לקנות קצת מזון וסיגריות. הסרן מבלי לחשוד בו הרשה לו ועוד נתן לו 100 לאי״ שיהיה לו ממה לקנות.

לבית בן דודו הגיע בלי בעיות בלי לעורר סקרנות.

אפשר לתאר את שמחתו והפתעתו כאשר נכנסתי אליו.

סיפר לו בקיצור את מעשה הבריחה והוסיף שאין לו כל חשק לחזור למשמר הגבול. הבן דוד, אמנם מלא רצון טוב לעזור, אך מיעץ לו לחזור למשמר הגבול שיעביר אותי לתורדה ושמה יקבל אישור של „פליט״ ועם האישור הזה ישאר ברומניה בבטחון מלא ויוכול להסתובב כאות נפשו, יתר על כן יקבל עזרה כפליט. הוא קבל איפוא את עצת בן דודו וחזר למשמר הגבול, רק ביקש ממנו שיודיע לדודה ובני דודים, כלומר לאמא ואחיו של אלאדאר ואכן עשה כן.

עד עתה במשטרה ובמשמר הגבול עבר הכל בלי בעיות. קיבל תעודת לידה. את השפה הרומנית ידע יפה, הודעתו היתה בבטחון עצמי ובכל מקום קבלו את הסיפור שהוא פליט ללא

צל שספק, רק בעיר אחת הטרידה אותו בעיית האוכל, בכל מקום כיבדו אותו עם אוכל, בכדי לא לעורר חשד לא סירב והיה זקוק לתחבולות שונות לשפוך אותו באיזושהו מקום, הוא לא היה מוכן לאכול לא כשר למרות כל הסכנות. הוא לא היה מאותם יהודים משכילים נאורים שאינם מתנזרים ממאכלים אסורים, מחללי שבת וכופרים בה' ובתורתו ורומסים את מסורת אבות, אבל מכים בחזיהם שהם „יהודים טובים". הוא רצה להשאר יהודי פשוט וזה, רק זה ביקש ממנו אבא ובקשתו זו רצה למלאות בכל התנאים ואכן כן עשה עד היום הזה.

בתשעה עשר למאי, ביום שישי בבוקר הושיבו את קלמן ברכבת והעבירו אותו לתורדה. הוא נסע בחברת שני פליטים אמיתיים שברחו מאזור מרושואשרהי. בקרון שלו נסעו שני בחורים יהודים משארמאש שהכירם טוב ונראה שגם הם הכירוהו כאשר כל הזמן הביטו עליו בתירוץ כלשהו. הוא עבר קרון והבחורים התחמקו אחריו. הוא מסר להם חלק מכספו שימסרו לבן דודו בתורדה. ואח"כ הם עברו לקרון אחר. בשעה 9 וחצי הגיעו לתורדה. בתחנה חיכה לו חבר של רוזנר עלעק עם איש מס הכנסה בשם ראַדו. בדרך מהתחנה העירה התלווה אליהם גם ראַדו.

מי אתה? פנה אליו, ראדו, אתה מאוד מוכר לי. אני רוסו גליגור מכפר זה וזה ע"י ביסטריץ. נו — אמר ראדו — ידעתי!... הרי גם אני מאותו כפר. אתה בודאי לא מכיר אותי כי היית ילד קטן כאשר עזבתי את הבית.

קלמן, כמובן, תפס את הענין ושמחת הפגישה היתה גדולה. ראדו הזמין את כל החבורה לבית מרזח והזמין שתייה. קלמן חמק החוצה ואמר לבן דודו שהוא רוצה להסתלק. אבל עלעק כמו הדוד אלאדאר בלודיש יעצו לו שילך למשמר הגבול ויהפך לפליט חוקי ובכן חזר לבית המרזח. „המכר" נפרד ממנו אחרי זמן מה והם המשיכו למפקדה של משמר הגבול.

כשגמרו את העניינים הפורמליים של המסירה נתבקשו השלושה לחכות בחוץ עד שיקראו להם.

אחרי שעתיים יצא חייל וקרא בשמי — רוסו גליגור! הכנס אחרי למשרד. הוא מצא עצמו לפני קצין בדרגת סרן, כאשר ראה אותו, חשך בעדו עולמו, זה היה סרן סטעצקו ששירת בביסטריץ לפני החלפת השלטון.

הסרן הסתכל עליו במבט חודר, אח"כ קם מאחורי השולחן והתקרב ונעצר מולו, התכופף קצת מביט בחומרה לתוך העינים ואמר, אתה הוא רוסו גליגור?

כן אני הוא לפקודתך אדוני הסרן! ענה קלמן והשתדל לשמור על קור רוח.

מדוע אתה משקר! הלם הסרן בקול רציני ויבש — אתה לא רוסו גליגור! אתה, רוזנר יהודי מביסטריצה! אל תנסה להכחיש כי מיד הכרתיך.

קלמן ידע שהכל אבוד, בכל זאת המשיך להחזיק מעמד.

אדוני מחליף אותי עם מישהו אחר, אמר בקול בטוח.

נו טוב... אמר הסרן, מיד נראה... תתפשט!...

קלמן ניסה עוד למשוך את הזמן, אך בלית ברירה עשה כפקודתו.

נו, אתה רואה — צחק הסרן, אבל הבחור עדיין לא רצה להתמסר.

אני בבקשה... ככה נולדתי והוריד את העינים כאילו מתבייש.

תראה רוזנר — אמר הסרן, שסבלנותו פקעה — נסיים את הקומדיה, שלא אצטרך לנקוט באמצעים דרסטיים נגדך.

קלמן ראה שאין טעם להמשיך ולהתכחש, הודה על האמת ומסר את עצמו לגורלו.

הסרן התיישב במקומו והניח לו תיק ומסר אותו לחייל והורה לו שיכניסוהו לחדר המעצר.

לקראת הלילה העבירוהו לבית הסוהר האזורי יחד עם כתריסר עריקים, ברובם צוענים.

למשכב משותף ששימש מעין מזרון ארוך מקרשים שרחש מליוני מקקים וכל מיני זוחלים. קלמן לא עצם עין כל הלילה, רק לפנות בוקר נרדם לזמן קצר.

בחלומו ראה, שהאדמו״ר מוויז׳ניץ ר׳ ישראל הופיע לפניו, נרגש הוא רץ לקראתו ונשק את ידו, האדמו״ר, כמנהגו צבט בעדינות את לחיו והביט עליו בחיוכו המיוחד כשעיניו מפיקות אהבה ואמר: „אל תפחד אתה תנצח...״

בהשפעת החלום הזה התעורר. אביו וגם הוא עצמו ובכלל כל המשפחה היו חסידים נאמנים לבית וויזניץ.

קלמן למרות המצב חסר הסיכוי הרגיש רגיעה בהשפעת החלום, האמין באמונה שלמה שיתרחש נס וינצל — והנה הנס אכן התרחש...

בבוקר שוב נקרא למשמר הגבול, הפעם הביאו אותו לפני קצין גבוה ששירת בשרות החשאי שחקר אותו חקירה יסודית, על מפה גדולה הוא הסביר את מסלול בריחתו מביסטרץ עד הגבול ומהגבול עד לבודאטעלקס. אח״כ שאל אותו כל מיני שאלות על מיקומם של הכוחות ההונגריים בביסטריץ והסביבה.

בסוף שאל אותו, האם יכול לתאר בכתב במפורט את קורות בריחתו. הוא ענה בחיוב. הקצין נראה מרוצה מאד מתשובותיו והתנהג אתו בצורה הוגנת ואף ידידותית, לפיכך העיז לבקש רשות לצאת לשוק לקנות מזון. הקצין נענה לבקשתו. האלפיים פנגו שהיו ברשותו, הקצין המירם ונתן לו תמורתם אלפיים לעי — האלפיים הפנגו שווים למעשה, בערך 60,000 לעי, הקצין עשה עסק לא רע...

את קלמן מסרו לחייל מזויין והלכו לשוק, השוק היה כ־200 מ׳ ממשמר הגבול. בן דודו של קלמן, הסתובב כל הזמן מסביב למפקדה של משמר הגבול והתגנב לרחוב שמוביל לשוק. רק מילים ספורות הספיק בן דודו לדבר עם קלמן, כי החייל גירש אותו, אך בינתיים הספיק להסביר לו את הכתובת של אחיו עלעק והוא רשם לו את הכתובת, היה זה יום השוק, הגם שהיתה כבר שעת צהריים, אך השוק עדיין הומה אנשים.

קלמן קנה לחם וירקות ובינתיים חיפש הזדמנות לברוח, אך הזדמנות כזו לא התרחשה.

ובכן חזרו למשמר הגבול.

הסרן סטעצקו סגר אותו בחדר ריק והעמיד לפני הדלת שומר מזויין, נתנו לו נייר ועט שיכתוב את תולדותיו.

קלמן קודם אכל לשובע, אח״כ התחיל לכתוב ועד הערב הספיק לכתוב שש עשרי דפים.

בלילה שוב העבירו אותו למפקדה של משמר הגבול, הפעם סגרו אותו בחדר נפרד וקיבל גם שמיכה, ככה שבלילה ישן די טוב.

ביום ראשון בבוקר העבירו אותו למשמר הגבול, אבל רק לזמן קצר. בשעה תשע העבירו אותו למשטרה. המפקדה של משמר הגבול היתה ב„ככר המלכה״ מריה. מכאן במרחק של בערך 100 פסיעות היה גשר מעל לנהר קטן שמעברו השני התחיל הרחוב „מיהאי״ הגיבור״, בעצם הככר הראשי מעבר השני של הנהר היה במקרה בבנין ע״ש פרינץ.

מכאן במרחק של 600 פסיעות היתה המשטרה שהתמשך לאורך הככר הראשית משמאלה, רוזנר ברי הסתובב מעברה השני של הככר וליווה את קלמן. במרכז של הככר הראשית פינה של רחוב, בפינה הזאת כפי שהסביר לו יום לפני זה ברי, התגורר עלעק. ברי עצר ומכאן ליווהו במבטו עד שנכנס דרך שער המשטרה. במשטרה קיבל אותו הקצין התורן והכניס אותו לתא מעצר. זמן קצר אח״כ העמידוהו לפני מפקד המשטרה. שם מצא את ד״ר מורשנו קורנל עו״ד מביסטריץ וראש העיר לשעבר שבן דודו שכר אותו שיטפל בענינו.

קלמן בכה מרות והפציר בהם שיעשו בו מה שרוצים, רק לא יסגירוהו להונגרים.

הם הרגיעו אותו, רק יעמידו אותו לפני בית משפט צבאי והחזירו אותו לתאו. בצהרים הכניסו לו ארוחה לתוכה הבריחו לו פתק שבו היה כתוב שיעמידו אותו לפני בית משפט צבאי. קלמן היה בלילה ההוא רגוע. עד עתה לא ידע פינקלשטיין כלום

על כל הענין, מצד רוזנר לא הודיעו לו כלום, רק למחרת ביום ראשון אחה"צ התקשר טודורסקי ומסר לו על המקרה. בכל הענין מטפל מפקד המשטרה. רק בצהרים מסר לו שיכין את הענין הפורמלי בקשר להעברתו לגבול. למחרת בשעה 10 לפנה"צ בשעה עשר יעבירו אותו למטרה זו למשמר הגבול, הוא לא יכול לעזור כלום.

מיד מסרתי לרוזנר עלעק על ההודעה הוא הקשיב והיה מסוייג, שהרי הוא ידע שסודר שיעבירוהו למשפט צבאי.

למחרת ב־22 למאי ביום שני בבוקר העמידו אותו בפני מפקד המשטרה. ד"ר מורשאנו היה שם.

מפקד המשטרה מסר לו שהוא מצטער מאוד, אבל הוא מוכרח להעבירו את הגבול. החזירו לו את הכסף שלקחו ממנו והחתימו אותו על הצהרה שזכה לטיפול הוגן.

קלמן ביקש מד"ר מורישאנו שיודיע לקרוביו שישלחו לו בגדים, כי לא רצה שיחזירוהו בבגדים רומניים להונגרים.

אחרי השעה עשר העבירוהו שוטר למשמר הגבול.

משמר הגבול היה מהצד השני של הככר הראשית. המרחק בין המשטרה למשמר הגבול הי' כ־200 פסיעות — לפני המשטרה הלכו בני הדודים, ברי ועלעק, בדרך ניגש ברי ואחר שתחב לידו של השוטר כמה מטבעות, הרשה לו להתקרב ולהגיד לו כמה מילים ולתת לו זוג מכנסים וכובע מצחיה. במשטרה שאלוהו באיזו צורה הוא רוצה להגיע לגבול: רגלי, להעבירו מתחנה לתחנה, או עם האוטובוס שיצא בשעה שלוש אחה"צ, ואם הוא מחליט באוטובוס, עליו לשלם את הכרטיס לו ולמלווהו.

מקודם הוא חשב על האפשרות הראשונה, בחשבו שאולי יצליח לברוח מידו של המלווה, אבל אח"כ הוא החליט לבחור באוטובוס. עד ליציאתו של האוטובוס החזיקוהו במעצר.

חדר המעצר היה בבנין קטן בקומת הקרקע שדלתו נפתחת לחדר המדרגות. היה שם חלון ברוחב של כ־60 ס"מ מוגן ע"י ברזלים בגובה של שני מטרים, דרכו נכנס אור עמום לחדר. נסמך

על הקיר עמד שם אופנים. הוא פתח את תיק המכשירים ומצא שם רק כמה מפתחות קטנים ללא שימוש.

הסתכל מסביב וראה שבגובה החלון בלט ברזל אחד, סמך את האופנים על הקיר ועלה עליו וכמעט שלא צעק מהפתעה, חתיכת הברזל היתה מנסר קטן שכמעט שלא השתמשו, תפס את הברזל בחוזקה והוציאו מהקיר ומיד התחיל לנסר, ברזל אחד מסורג החלון, אחרי עבודה מאומצת של שעה הצליח לנסר ברזל אחד...

היתה שעה שתים עשרה בצהרים ונשארו עוד שלושה ברזלים לנסר בכדי שיוכל לצאת, עשה חשבון שגם אם לא יפריעוהו לא יהי' מסוגל לגמור את העבודה עד ליציאתו של האוטובוס. הוא הפסיק וירד מהאופנים והתחיל להתבונן על הדלת מקרוב. זו היתה דלת עץ פשוטה שסגורה היתה על מפתח, הכניס את המסור בין הדלת למזוזה ובכל כוחו ניסה להזיזה, אך המסור נשבר לשנים, נו גם זה איננו, חשב בלבו במרירות והיאוש השתלט עליו, אבל רק לכמה רגעים. שוב התעורר בו חוש הבריחה. שוב בדק בדייקנות את הדלת. הוא ינסה להוציא את הדלת מציריה — הבריק לפתע במוחו.

הוא נשען על הדלת הכניס את אצבעותיו מתחתיה ובכל כוחו ניסה להרימה, הדלת התחילה בלי משים להתרומם... הרגשת הסכנה הכפילה את כוחותיו ולאחר מאמץ של מספר רגעים הדלת יצאה מציריה נפלה אחורה וכמעט שנפלה על פניו. החזיר את הדלת במהירות למקומה, אבל בגלל לשונות של המנעול שיצאו החוצה לא היתה אפשרות להחזירה כמו שהיתה, ברגע זה עבר חייל אחד ושמע את הרעש, פתח ושאלו, מה אתה עושה? לפתע עלה רעיון במוחו ואמר שמנסה לתקן את האופנים ומילמל קללה, כמה קשה התיקון...

למזלו לא הבחין החייל בלשונות הבולטות של הדלת. ההסבר התקבל על דעתו והמשיך בדרכו.

קלמן לבש את המכנסים שקיבל מברי במהירות, הוריד את משקפיו, את כובע המצחיה שם מתחת לזרועו שאר הדברים,

כובע הקש את החגורה הרחבה, מעיל האיכרים השאיר במקום.

הציץ החוצה, בחדר המדרגות לא היה איש, רק מהחצר נשמע הד צעדיו של השומר שהתהלך הלוך וחזור.

התחמק בעד הדלת ובכניסה לחדר המדרגות בחן בזהירות את החדר — השומר עמד עם הגב כלפיו בין החדר המדרגות והשער.

המרחק בין חדר המדרגות לשער, היה בין 20—15 פסיעות והשומר היה בערך באמצע המרחק הזה.

קלמן לא היסס הרבה, יצא את חדר המדרגות והתקדם לכיוון השער, במהירות חלף על פני השומר ותוך שלוש ארבע קפיצות עבר את השער, פנה שמאלה, הטיל את כובע המצחיה על ראשו והתערב עם העוברים ושבים — היה זה אחרי שעה אחת, במרכז העיר בשעה זו היתה התנועה גדולה, במהירות עבר מְשם את ה־150 פסיעות עד לפינת הרחוב ששמה היה גר עלעק. הגיע ללא בעיות לפינה מכאן בריצה בתוך כמה רגעים הגיע לדירת עלעק.

השומר כאשר קלמן חלף במהירות על ידו צעק: סטאי! (עצור!) אך קלמן לא הגיב כלל, השומר הבין מיד שהבורח, כנראה הוא העציר שהופקד על שמירתו, הוריד את הרובה מכתפיו וירה יריית אזעקה באויר, לירות אחריו בכיוון השער הפתוח לא היתה אפשרות בלי לפגוע בהמון העוברים ושבים שזרמו על פני השער.

לשמע היריה, רצו השומרים מחדרי השמירה, אבל עד שאחזו בנשק ועד שהשומר הסביר להם במה מדובר ועד שבדקו את חדר המעצר, העריק היה בבית עלעק.

לא עזרו השאלות ששאלו את העוברים ושבים אף־אחד לא היה יכול להצביע על עקבותיו.

אך, העריק בהגיעו לעלעק, שנשאר מופתע למראהו, החליף בגדים במהירות, מכנסים, נעלים החליף חולצה וענד עניבה, לבש ז׳קט וחבש כובע, אבל גם בצורה זו לא היה יכול לשהות הרבה זמן בבית עלעק. עלעק בחן את הרחוב, הלך עד הפינה

ומשמה בדק את הככר הראשית ולא ראה שום דבר חשוד, מיהר חזרה, לקח את קלמן, עשו סיבוב גדול דרך סמטאות קטנות ונידחות הביא אותו לבית אמו ללא תקלות, גם כאן לא היה רצוי להשאר זמן רב.

עלעק הגיע אליו מאמו וסיפר לו את כל המאורעות וביקש ממנו שיצביע על מקום בטוח עבור העריק, אמרתי לו שבהתאם לנסיבות היה רצוי שיתחבא אצל נכרי כמה ימים.

עלעק אמר שיש לו מכר רומני מתאים. הוא הלך ישר אליו.

הרומני קיבל עליו להחביאו ועלעק העביר אותו מיד לשם.

אחרי הבריחה, משמר הגבול דמה לקן נמלים פגוע, הקולונל קראיובנו השתולל בכעסו, הרעיש את המשטרה וזו נקטה בכל האמצעים הדרושים לתפוס את העריק.

בדקו את תחנת הרכבת את כל הכבישים שהובילו מחוץ לעיר, חיפשו אצל כל קרוביו, גם את עלעק הזמינו וחקרו אותו בענין. טודירשקו עדכן אותי על כל הנעשה ולמקומות עדינים שלח את אנשיו. אחרי יומיים שלושה שקט הרעש. גם אנחנו הפסקנו את פעילות הטרנספורטים.

בינתיים הכינונו את התעודות לקלמן, הוא רצה להגיע בכל מחיר לקרוביו בערעד.

סדרנו צו קריאה לטירונות במיוחד עבורו, הגיל התאים. וב־24 בערב יצא לדרך.

לעלות בטורדה על הרכבת, כמובן לא יכולנו לסכנו, בשום פנים ואופן, תת־אלוף ד״ר ב... ליווה אותנו לתחנת טוויש ושמה עלה על הרכבת לעאראד, אך כאן עשה שגיאה גדולה מחוסר ידיעה ועלה לרכבת המהירה האסורה לחיילים, בעת הביקורת, טען שלא ידע ויצא מהעסק ע״י ששילם את ההפרש והגיע בשעה טובה לעאראד.

אבל, במהרה הצטער שלמרות ההצעה לנסוע לבוקרסט נסע לעאראד.

אחר כמה ימים התחיל הקרקע לבעור תחת רגליו. מחבר שדמה לו בתמונה, ביקש תעודת הזהות שלו. על שמו של החבר סדר צו־קריאה לפלוגת העבודה, ליחידה שנמצאה בפלטיצ׳ן ועם זה נסע לבוקרסט. אך, מדוע צו הקריאה היה לפלטיצ׳ן ולא לבוקרשט או הסביבה? לא היה בפיו הסבר מניח את הדעת.

בבוקרסט כבר בתחנה היו בעיות בקשר לצו הקריאה.

שוטר שבדק את תעודותיו, שאל אותו מה הוא מחפש בבוקו׳סט! וכך תירוץ דחוק שעלה במוחו ובעיקר 500 לעי שתחב לידו, הצליח להסביר לשוטר.

כשהיה בבוקרסט, ארעו כמה תקריות, שגרמו לו אי שקט וזה בגלל אי זהירות ויצר ההרפתקנות שלו וגרם לבעיות לאנשי בוקרסט.

בסוף יוני יצאה עליה לא״י ולמרות שלא היה בתור שלחו אותו.

את קלמן לא הכרתי מקודם וגם בטורדה לא ראיתי אותו, רק כאן בישראל נפגשנו לגמרי במקרה ב־1949.

אני עבדתי בבנק, יום אחד נכנס צעיר וביקש הלואה, הפקידה שאליה פנה הפנתה אותו אלי.

אתה פינקלשטיין? פנה אלי ואם מותר לי לשאול, מאין אתה מחו״ל?

כן, אני פינקלשטיין מטורדה שבטרנסילבניה עניתי.

אה! התפרץ קלמן בשמחה, עכשיו בטוחני שתעזור לי כי אתה הוא היהודי שאני חייב לו תודה שהציל את חיי...

אתה לא זוכר את הפליט מהונגריה שבטורדה ערק ממשמר הגבול ?...

כן, אני זוכר, בודאי שאני זוכר, רוזנר ! נכון ?

כן כן... אמר בחיוך רחב — אני הוא „הפויגל״ (הציפור).

כלתו גם כן חזרה מהגיהנום של אושביץ, התחתנו ויש להם שני ילדים נחמדים, בגמר הספר הגיע בשעה טובה הילד השלישי...

ואני המתרגם יכול להוסיף שגם הילד הרביעי נולד בשעה טובה.

וקלמן ב״ה כבר סבא לכמה נכדים נ״י, כמובן שגם עתה הוא חסיד של האדמו״ר מוויז׳ניץ.

סיפורים מהצדיק מנאסוד זצ״ל
מהר״ר יהושע פריינד

(בשם ר׳ מתתיהו זיכרמן ז״ל)

מעשה מהצדיק מנאסוד עם אפרים שוורץ מטרעפן ור׳ הרש זירמן השו״ב מטרעפן.

בהרמנשטאט היה סמינר לכמרים והכומר מטרעפן נפטר — הביאו כומר צעיר להרמנשטאט וביום א׳ הראשון הסיט את הנוצרים שלא יקנו אצל היהודים.

אצל ר׳ אפרים שוורץ היתה מכולת — מרכז מכירה של הכפר.

יום אחד נכנס סקסי זקן ואמר לר׳ אפרים, אם תתן לי כוסית יי״ש, אגלה לך מה שאמר הכומר החדש, הלך ר׳ אפרים וסיפר לר׳ הרש מה ששמע והסקסי הזקן, ענה לו ר׳ הרש, שזה סתם דברים. יום אחד סיפר לו שהוחלט להקים קואופרטיב. החליט ר׳ הרש לנסוע לצדיק מנאסוד ולהגיש לו „פתקא״. הצדיק היה רגיל לקרוא את הפתקאות וכאילו נרדם עד חצות, בחצות ואמר: לכו לחיים ולשלום, הוא, כלומר הכומר לא יזכה לכך.

הם חזרו וכשהגיע לפרשת דרכים לגשר שנקרא „תלתגשר״ בא לקראתם רועה העדר של הכפר, אמר לו ר׳ אפרים: האם אתה יודע מה שקרה בכפר? ענה: הכומר החדש לקה בשיתוק וכל הרופאים מביסטריץ הגיעו אליו והוא זועק כמו שור וכל הכפר התאסף סביבו.

החליט ר׳ אפרים לנסוע מסביב ע״י בית הכומר וראה הרבה כרכרות וכל אנשי הכפר מסביב והכומר צורח ואחרי שלושה ימים הלך לעולמו.

ושוב היה מעשה עם ר׳ שמואל הרש פרנץ מסיכה־פוטיק ע״י טארנה.

הצדיק מנאסוד שהה בטארנא, מקום מרפא.

ביום ראשון היה ר״ח ובמקום היה גר בן־דוד של הצדיק שהיתה לו חנות מכולת הגדולה של היישוב. ר׳ שמואל הרש נסע לטארנה ולקח אתו לחמניות שהיו נראות כעוגות ור׳ פנחס פריינד הוסיף גם חלה קלועה וגבינת כבשים, הם רצו להשאר לסעודת ר״ח אך ר׳ שמואל הרש היה השופט של הכפר ור׳ פנחס פריינד היה עסוק עם המכולת ולא יכלו לחכות לסעודה שהיתה אמורה להתקיים אחרי חצות ונסעו הביתה, בבית היתה מוכנה סעודה בשרית והגישו את החלה הקלועה, כי הלחמניות היו נראו כאילו עוגיות חלביות.

הצדיק נטל ידיו וזעק: מוציא, מוציא! ולא היו, רק החלות או הלחמניות, אמרו לו שיש רק לחמניות ונראות כחלביות, הוא הנהן שזה בסדר וגמר את הסעודה עם הלחמניות והיה הדבר לפלא, הרי זה חלבי.

כשסיפרו את הענין לר׳ אפרים שוורץ ולר׳ פנחס פריינד התברר שאמנם הלחמניות היו נלושות במים והחלה הקלועה היתה ביחד עם הגבינה...

מעשה בר' פנחס פריינד מטארנא

בשנת 1918 חילקו את טרנא בעת חלוקת הגבולות והעבירוה לצ'כיה והכומר הרומני הוכיח שטארנא הגדולה שייכת לרומניה והקטנה שייכת לצ'כיה וע"י עמדתו זו זכה ליוקרה רבה.

בשנת 1930, בנו של הכומר לקח את מעיל החורף שלו לסאטמר לניקוי. אוטובוס היה נוסע בין טרנא לסטמר והתחנה היתה ע"י חנותו של ר' פנחס פריינד. את המעיל מסרו לר' פנחס פריינד בטעות הוא הכריז במקוה ובבית הכנסת שנמצא אצלו מעיל.

הגיע ערב פסח ושמו לאיוורור את כל הבגדים ובתוכם גם המעיל הזה, עבר בנו של הכומר, ראה את המעיל שלו, ניגש אליו ואמר לו: אתה גנבת את מעילי ואני קפאתי מקור! התלונן במשטרה ולא עזר שום הסבר שהכריז וכו'. היה לו לר' פנחס שכן טוב שהיו לו קשרים טובים עם הז'נדרמים ושלח אותו ר' פנחס להשתדל עבורו כשתגיע התלונה.

ר' פנחס הגיע עם הכומר ובנו לסיכום שהמעיל יישאר בידי ר' פנחס ויסעו לסאטמר ויעריכו כמה זה שווה ויקנו מעיל חדש וכך עשו כשהגיעו לסאטמר נכנס הכומר לחנות שבה היה הכומר חייב כסף וביקש מר' פנחס שישלם את חובו, אח"כ נכנס לחנות אחרת ושוב ביקש מר' פנחס שישלם גם כאן את חובו, התרגז ר' פנחס וכי באתי לשלם את חובותיך, הבה נבצע את ההסכם! הם באו לידי ריב והכומר התלונן בבית המשפט בהלמין ור' פנחס הפסיד. אח"כ ערער ר' פנחס לבית משפט המחוזי בסאטמר.

בינתיים שלח פתקא עם פדיון ושטח לפני הצדיק את כל הענין כשקרא הצדיק את הפתקא, אמר ליהודי מהאלמין בנוכחות כמה חסידים: „האם אתה מסכים שהכומר יעבור מהעולם?

היהודי מהאלמין נסע הביתה ועמד לפני חנותו והנה הוא רואה שעובר רכב של נפטרים, ששאלו מיהו הנפטר, התברר שזה היה הכומר שחלה פתאום וניתחו אותו ונפטר...

כמובן שהמשפט בוטל...

מעשה עם ר׳ צבי זיכרמן בביסטריץ

בכדי להיות בטוח על כשרות החלב שחלבו **„כשיהודי** עומד על גבו״ קנו פרה וחלקו את המחסן לשנים ואכסנו את הפרה.

מדי בוקר הלכה פסיל אשתו עם המשרתת לחלוב את הפרה.

מדלת הרפת החדשה אפשר היה להשקיף על שער הכניסה לחצר מהרחוב שהיה פתוח חציו.

בוקר אחד, כמעט בסוף החליבה הבחינה בכרכרה שנעצרה ליד השער ולהפתעתה הרבה ירד ממנה הצדיק מנאסוד ורצה בבהלה הביתה.

הצדיק היה רגיל לשתות כוס חלב חם. בינתיים הכניסו את החלב ור׳ צבי הגיש את כוס החלב והגישו לצדיק. לקח את הכפית וטפטף לתוך הכוס כמה טיפות וחזר כמה פעמים על המעשה ודחף את הכוס הצידה.

הוא פנה אל ר׳ צבי ושאלו מנין החלב? ר׳ צבי סיפר שקנה פרה ועל זה ענה כדרכו, ככה? ומי חלב? ענה ר׳ צבי אני או זוגתי מתלווים למשרתת. ככה! והיום? האם היתה אשתך? והאם היתה בשעת החליבה? המשיך לשאול. ענה ר׳ צבי, אשאל את אשתי וספרה לו את סיפור המעשה, שרק לרגע בבהלתה עזבה את המשרתת, הרי אין בסביבה שום חשש לדבר איסור.

התחילו לדון בדבר, הורידו ספרים ומצאו שאכן צריכים להיות עומד ע״ג לכתחילה, מתחילה עד סוף החליבה.

פעם היה הצדיק בביתה של אלמנתו של ר׳ אברהם שלום

פרידמן, שכינוהו „הפרידמנית השחורה". ע"י ביתה היה גר ר' משה מאיר דייטש שאשתו היתה חולה מסוכנת וכל הרופאים אמרו נואש. בא ר' משה מאיר והתחנן לצדיק שיגש לביתו לברכה ברפ"ש, נעתר הצדיק להפצרותיו, עלה על מדרגות העץ ברח' הרייזגאססע, פתח את הדלת הכניס את ראשו ואמר בזה"ל: „אינך חולה רדי מהמיטה!" ופנה מיד לדרכו והיא ירדה מהמיטה ועמדה על רגליה...

מעשה בר' אליהו קרול מבישטנה סבו של ר' מתתיהו זיכרמן, אביו של ר' מתתיהו היה ר' אלכסנדר מיכל, אך נפטר בצעירותו ומתיתיהו היה עדיין תינוק ונתגדל אצל אחות אמו, פסיה אשת ר' הרש זיכרמן ומשם שמו זיכרמן.

בתקופה ההיא היה נהוג כמו אצל הצר הרוסי לחטוף צעירים לצבא, בפרט, צעירים חסונים ויפים והנה ר' אליהו קרול היה בחור כזה.

יום אחד הוא נחטף והביאוהו למשמר המלך ונהיה לסמל והנה קרתה גניבה בחצר המלך והטילו עליו לקחת כיתה של חיילים לחקור אחר הגניבה ובהזדמנות זו מינוהו לקפטן, אך הוא לא רצה שיקראוהו קפטן, לא ענה וכך כמה פעמים והורידו דרגתו שוב לסמל ואז ענה ומסרו לו התפקיד. בדרכו עבר דרך ביתו של צדיק מפורסם (לא הוזכר שמו) והיה עש"ק ואמר לו שיישאר לשבת אצלו. ומה עם כיתתי? אל דאגה, ענה לו, הם בכלל לא ירגישו בחסרונך. וכך היה. ובמוש"ק כשחזר, היה זה כאילו היה איתם כל הזמן. הרבי נפרד ממנו, איחל לו הצלחה ואמר לו כשיחזור יסור אליו.

ואמנם הוא הצליח במשימתו גילה את הגניבה, אלא שפתאום חלה, ואושפז ומסר את התפקיד לממלא מקום. הוא לא שם דבר בפיו ופתאום הופיעה עלמה שהביאה לו אוכל כל הזמן שהיה מאושפז.

אחרי שהחלים ממחלתו, עבר שוב דרך הצדיק ואמר לו: עליך להתחתן, אותה עלמה היא הזיווג שלך לך למקום ההוא

ועשה תנאים וכך היה. כשחזר ליחידתו קיבל אות הצטיינות ולאות הוקרה נתנו לו אחוזה והתחתן, אך מכיוון שנפשו חשקה בתורה, אחר זמן מה החזיר את האותות לממשלה ובדיוק בזמן ההוא היה חסר רב בבישטנו ונתקבל ר׳ אליהו לרב במקום.

בן אחיו של ר׳ אליהו היה לרב בפרוינקירכען.

המצבה בביסטריץ של אבי ואחי ז״ל

כיצד ניצלתי אני

נסענו ברכבת בכיוון ווינה שבאוסטריה, בלי אוכל ומים זה שבועות. משני צידי הרכבת היו שומרים מזויינים.

יום אחד בשעות הבוקר המוקדמות עצרה הרכבת באיזו תחנה נדחת. אני מסתכל מסביב ורואה שאין שומרים. מולי היה כפר קטן. עשיתי חישוב שאם אקפוץ מהרכבת אגיע בזמן קצר לתוך הכפר.

בכפר פגשתי להפתעתי בחור מהלבנטה (נוער הונגרי שהובאו מהונגריה) פניתי אליו בהונגרית: אולי יש לך חתיכת לחם? הוא הוציא חתיכת לחם והגיש לי.

בינתיים התעורר האִיכר והוא הבחין בי — למען השם, מה אתה עושה כאן! אולי יש לך חתיכת לחם? שאלתי אותו, אין לי, ענה. אני מבחין בחצר פזורים דלעות. אולי תתן לי דלעת אחת? הוא הסכים וחזרתי לכיוון הרכבת. בקצה הרחוב סמוך לפסי הרכבת עמדו כמה ממשמר האזרחי עם נשקם ושוחחו עם שלוש נשים. ברגע שהבחינו בי, טען אחד את נשקו בכוונה לירות בי ואז התחילו הנשים להפציר בו שלא יפגע בי, אני התקדמתי לעברם ובהגיעי לידם, הפך אחד את נשקו וחבט בגבי ואמר: „מארש אין ואגון". נכנסתי לרכבת והחייתי את נפשי. מי היו שלוש הנשים?...

זכורני, שהיתה לנו חנות יין, ונזדמנו לשם קצינים של הצבא הרומני, ביתנו היה סמוך מאוד לקסרקטין של הצבא הרומני. הייתי מזדמן לעיתים קרובות לבית המרזח עם קצינים, שבאו ללגום יי״ש ואגב כך התפתחו שיחות בענייני יהדות. בין השאר התריסו כלפי: למה הרגתם את אותו האיש? עניתי להם: באיזו שנה אנחנו כיום? ענו: ב־1935 (בערך) ומה אתם חושבים, שאדע מה שהיה לפני קרוב לאלפיים שנה? אימי נכנסה אז ואמרה לי לחדול מויכוחים ולהכנס. אמרו לה הקצינים: עזבי אותו, הוא יהיה עוד ראבינער גדול...

ביתנו בביסטריץ

No. 5977 /   Wels, den 16. aug. 1945

Bescheinigung.

Das Bürgermeisteramt Wels bescheinigt, daß Weinstock Ludwig
geb. 6. XI 1918 in [redacted]
nach der in Ungarn respektive in Deutschland geleisteten Zwangsarbeit, bis 4. Mai 1945, dem Tage der Befreiung durch die amerikanische Armée, in den Konzentrationslagern Mauthausen, respektive Gunskirchen, unter Bewachung der Waffen-SS. gestanden ist.

Der Bürgermeister:

יתגדל ויתקדש מתש"ד ועד תשל"ד

ושוב, סבתא מביסטריץ הנני הלום
לספר לך משהו היום

אולי חלום
אולי חזון

ביום הכיפורים השתא
ואנו בתפילה זכה
לשנת ישועה
ולגמר חתימה טובה

ובחרדת הדממה הקדושה
על שפתנו, יזכור, לקדושי השואה
ולגיבורי המלחמה שעברה

והנה יללת צופרים
ובחורים כאריות זונקים

ערב ואדום התנפלו עלינו
להשמידנו, להכחידנו

עטים כחיות מטורפות
ברכבי ברזל יורקי להבות

רבבות, רבבות !
בשאגות איומות

דם ואש מצפון ומדרום
תמרות עשן ממרום

ואנו מתי מעט
עטופי טליתות, מחזורים ביד

והנה, ראיתיך, סבתא
מתעופפת ברוח סערה נוראה

ואתך נשמות קדושות
המוני מחנות דורי דורות

שרופי אושביץ טבוחי חברון
אצים לגולן לחרמון !

הרוגי ביתר, גבורי מצדה, בסערה
למעוזי התעלה

הן מתלכדות כחומה בצורה
מול הררי הברזל והפלדה

מעודדים נערים רכים
מלטפים פצועים
מנשקים נופלים
והנה בין הלוחמים
השועטים לחלץ פצועים

פנים מוכרות!
כל כך אנו דומות!

זה אני, סבתא! הוא מחייך
אני, נכדך בכורך!

רבש"ע! דומה, אתמול ראיתיך
תינוק באריסתך
פיצפון חמודון
שובבן חייכן
גומות חן זעירות
ועתה, גבור חיל עם דרגות!

רגע! לאן אתה דוהר!
אין זמן, סבתא, בוער, בוער!
האויב בשער, מסתער!

חמודי, רק, שניה
רק, נשיקה...

ולפתע, עופרת לוהטת
מתנפצת, רותחת, בוערת, יוקדת

סבתא, הכל תם ונשלם
נשקיני, נא, עתה יש זמן ונדם...

ובנשיקת נצח שלהבת־יה
רשפיה רישפי אש־אהבת־יה

וכך חבוקים
עליתם לשמי מרומים

וקול הכרוז מתהדהד במרחבי עד
בערב סוכות תשל״ד

הרקיע!
פנו דרך, במעלות קדושים וטהורים
לקדושי תש״ד
לגבורי תשל״ד

ומלאכים ושרפים
שניכם מנשאים
מעלה מעלה

למנוחה נכונה
על כנפי השכינה

ולעומתם עונים בקול רעש
יתגדל ויתקדש...

משפחתי בשנת 1916

ליום האזכרה סיון תשכ״ט

זכור!

זכור אל תשכח ושמור
היום מחר, ולדור דור!

ספר לבנך ולבן בנך
אשר עשה עמלק לך

אשר עשה הרשע
לקהילות ביסטריץ נאַסוד והסביבה

אשר עשה
במחנות ההשמדה

נספר ילדים
על קרבנות טהורים
זכים ותמימים

ילדים!
ילדי שארית הפליטה
לנו חובה
חובה קדושה

כולנו משמר כבוד לזכרם
מעתה ועד עולם

ועוד נזכור ולא נשכח
הרשע לא הצליח
לא בחיל ולא בכח

את רוחם לא שבר
על אמונתם לא גבר

דם ותמרות עשן
לא כבו אש גבורתם

זאת אש הקודש אש תמיד
אש מסירות נפש וקדו שהשם
לא השמיד

זאת השלהבת
יוקדת בוערת!

זאת נזכור!
היום מחר לדור דור

הכנסת ס״ת לזכרון של אברהם (ארטור) גפני הי״ד

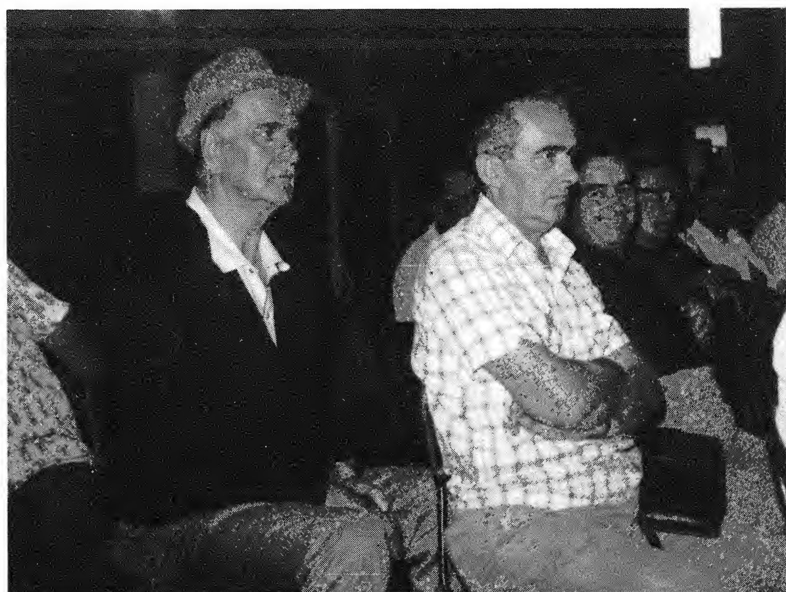

טכס הכנסת ס״ת לזכר אברהם (ארטור) גפני הי״ד

בהשתתפות הרב רוזן הרב הראשי של רומניה

תמונה מיום חתונתו של אחי יעקב־צבי ז"ל — מימין אמי הי"ד

מראה מהאזכרה לקדושינו הי"ד תש"ם

מיקירי קרתא דביסטריץ

ר' מרדכי קויפטייל מותיקי חסידי צ'נז סיגט, היה בעל מזנון ובתוך העסק שלו היה מוכר גמרות וכל שבוע היה מופיעה מודעה עם פרשת השבוע ושעות כניסת השבת ויציאתה.

בניו היו: ר' חיים פנחס, ר' יעקב לייב, ר' ראובן, ר' דוד יצחק, ר' יחזקאל אברהם הרש, הבת שיינדל אשת אהרן יוסף מרקוביץ' חתנו ר' יודל וורצברגר בעלה של איטה, פסח אהרון שנסע לפריס ואח"כ לא"י. לייב וידמן שו"ב ומו"צ שהגיע מגליציה, ר' משה הרש ווידמן שהחזיק את המנזה לבחורי הישיבה, ר' משה מרלינג היה חזן באמריקה ונפטר שם.

פעם ביקר בביסטריץ והתפלל „קבלת שבת" וזוכרני ששר אז „רזא דשבת" של פינצ'יק והרשים בנגינתו את כל שומעיו.

ר' משה רוזנפלד היה השו"ב הראשון בעיר אחריו היה שו"ב ר' פנחס אדלר מסיקס ור' מילך ווירצברגר היה חתנו.

ר' אליעזר גרין שו"ב הגיע מסיגט בהתחלת תר"פ וגם ר' יוסף לייב וירצברגר.

ר' מאיר שפיטץ בפתיחה של הישיבה, אמר בשם ר' חיים מוולוז'ין, נאמר בגמרא במגילה: „להני דאמרי לאלפין עיינים ולעיינין אלפין".

בוולוז'ין היו תלמידים מפולין ומרוסיה שהיו להן שיטות שונות בדרך הלימוד, עמקות ופילפול וצריכים למצוא את השיטה למזג את שתי השיטות וכן לביסטריץ באו תלמידים מכל הסביבה, חלקם רגילים להוסיף בכמות בלי ראשונים ואחרונים וחלקם מישיבות הונגריה שהיו רגילים לשיטות הסוגיות, איכות על חשבון הכמות וזה שאומרת הגמ' „להני דאמרי אלפין" ללמוד בכמות אך שטחי, — „עיינין" — צריכים לעיין... „ולעיינין — אלפין" שצריכים גם ללמוד בכמות... (בשם ר' מאיר שפיץ).

על הראשונים ועל האחרונים דבר טוב

לפני ר׳ שלמה זלמן אולמן, כיהן כמורה צדק בביסטריץ ר׳ דוד יצחק קויפטייל ממקורביו של ר׳ חיים מצנז זצ״ל ואתו החלה ההיסטוריה של החסידות בעירנו. הוא הקים דור ישרים של חסידים ות״ח והם המה ממניחי היסוד של ביהמד״ר לחסידי צנז־סיגט.

בנו ר׳ מרדכי קויפטייל הרחיב את גבול החסידות וביתו היה אכסניה לאדמו״רים מחצרות צנז־סיגט שהזדמנו לעירנו.

לביהמד״ר החסידים הזה כשכינויו היה כאמור משום מה, ביהמד״ר של „הבולשביקים״ הגיע לימים ,הרבי ר׳ מנדלי רוזנפלד, נכדו של הצדיק ר׳ שלום מקמינקא.

ר׳ מנדלי היה חתנו של ר׳ שלום אלעזרל מרצפרד בנו של ר׳ חיים מצנז. ר׳ שלום קמינקר סבו של ר׳ מנדלי שימש צדיקים הרבה והיה תלמידם של השר ר׳ שלום מבלז, ר׳ נפתלי מרופשיץ, ר׳ מנדלי מרימינוב והסתופף גם בצילו של ר׳ ישראל מריז׳ין זצ״ל.

בר׳ מנדלי כאילו התמזגו במזג טוב, במידת מה, כל התכונות של הצדיקים הנ״ל — אצילות והדרת פנים של ריז׳ין, פקחות של רופשיץ, תמימות של בלז וצדיקות של רימינוב.

כילד נמשכתי כבחבלי קסמים לשולחנותיו של ר׳ מנדלי, ביתנו כאמור היה רחוק, אך אהבתי את ההווי של עריכת השולחנות, בפרט, הלהיב את דמיוני את אוירת המיסתורין באפלולית של בין השמשות, של סעודה שלישית בעת רעוא דרעוין.

בבית המדרש הזה, הזדמנו האמו״רים לבית צנז, סיגט, בלז ודעז׳, לעיתים מזומנות התארח כאן הרבי הישיש מנאסוד ר׳ יהושע פריינד זצ״ל, זקן האדמו״רים באזורנו שבצעירותו, יצק מים ע״י הרבי מצנז. ביקור כזה היתה חוויה מיוחדת

אברהם חיים וינטרינץ לייבש קויפטייל מרדכי מייזלס

המצבה של הסבתא של חיים קנדל

קוהן שרה חיה, אמא של הגב' רויזה קנדל
נפטרה בגיטו ביסטריץ ונטמנה בשטח של גן ברו הוגלו

לאה לבית גירנפלד מבורגו—פרונד

מימין: שלמה זלמן פליישמן, ר' יעקב לייב קויפטייל, נפתלי וורצבגר

אברהם חיים פליישמן, חתן ר' יהושוע סנדר

ר' שלמה לייב מרינג

ר׳ מרדכי קויפטייל

ר׳ דוד יצחק קויפטייל סבא של ר׳ מרדכי קויפטייל

ר׳ חיים פיש בן ר׳ הרש פיש ואשתו מרים

האבא של ד״ר קלמן פיש למד רפואה בפרג התיישב בבורגנו—פרונד

סיום שנת לימודים בבית הספר של הקהילה

נואם מנהל ביה״ס מר גבירץ, ליד השולחן ר׳ רוזנפלד רה״ק ד״ר הלברג

ר׳ דוד קנדל, בנו חיים ואשתו רויזה בבוקרסט — 1945
הבן חיים במדי צבא רוסי

חתונה של שמואל אהרון צין
ר׳ משה ערך החתונה הר׳ משה שפיטץ הרבי מסקולנו החתן

באהלי וויז'ניץ וריז'ין

חסידי וויז'ניץ וריז'ין יוצאי בוקובינה ומרמרוש התרכזו בביהמד"ר ע"ש ר' זושיא רוהליך בבייטלרגאססע בטבורה של העיר, מקדש מעט, שלא נדם בו קול תורה ותפילה לא ביום ולא בלילה, מנין יוצא ומנין בא. רצית לפגוש מישהו שם היה סיכוי לפגשו, רצית לפגוש מישהו, בפרט ביום השוק ממכריך או מיודעיך מיישובי הסביבה, שם תמצאהו לבטח חוטף „קדושה" או „ברכו"... כל הדרכים של יהודי שנקלע לעיר, כל הדרכים מוליכות ראשית כל, לבייטלר גאססע, שם יקבל את „השלום עליכם" הראשון וידריכוהו וינחוהו למחוז חפצו, „מגיד מישרים" או שליח מצוה, רגליו מוליכות אותו לביהמד"ר של ר' זושיא רוהליך... בחצרו שכן דיין העיר, הישיש ר' עוזיאל בודנר, בעהמ"ח ספר „תורת עוזיאל".

ר' עוזיאל לא יצא מעולם מד' אמות ההוראה, של הלכה למעשה וכל שאלה קשה ומסובכת הופנתה אליו. כל הליכותיו אמרו ענוה וצניעות ולא נשמע קולו בבואו אל הקודש, כי כל ישותו היתה בבחינת „קול דממה דקה", עזר ע"י חתנו ר' אלעזר מייזלס, ת"ח מובהק שהתפרנס כמלמד, בת"ת של העיר, בעל מזג טוב אהוב על הבריות, תמים ושמח בחלקו, למרות שדחקות היתה מנת חלקו.

אזכיר לר' אלעזר חסד נעורים, כאשר למדתי בחדרו, לא רק שחינכוני לאהבת תורה, אלא, האיר והסביר לי פנים תמיד.

כאן התפלל אחד מיחוסי לוויה, ר' פנחס הלוי איש הורוביץ, בנו של הגאון, ר' אוריה ליבוש בעל שו"ת „הרי בשמים" אב"ד, סטרי וסטניסלב ממשפחת בית הורוביץ הלוי הענפה בעלת שושלת של גדולי ואדירי תורה, ששרתו בקודש, בעיקר, בסטניסלב והמגיע עד לר' פנחס מקוריץ ומעלה בקודש.

ר' פנחס הלוי הגיע לביסטריץ עם פליטי מלחמת העולם הראשונה, אמנם לא נשא בשום כהונה רבנית, אך רחשו לו כבוד ויקר ולא רק יחוסו ועושרו, אלא גם, בזכות אישיותו שתורה וגדולה התאחדו אצלו על שולחן אחד, הופעה אצילה, אומרת

כבוד והדר. ברשותו היתה ספריה עצומה של אלפי ספרים בתוכם יקרי המציאות.

זכיתו להתוודעות לספריה העשירה והמגוונת בזכות ידיד נעורי, חברי אברהם פיקסל הי״ד שנתבקש לערוך קטלוג והוא צרפני להיות לו לעזר כנגדו.

חברי זה ידיד נפשי ורע כאח לי הי׳ מהבחורים המצויינים

דמות ססגונית בבהמד״ר זה של ר׳ זושיא רוהליך היה ר׳ חיים ולצר, איש פיקח וממולח מן יועץ לכל מן דבעי, שתדלן שהיו לו מהלכים אצל השלטונות היה בקי בנבכי החוקים הפיסקליים ובסבך מערכת השיפוטית בקיצור, ראש של „אדבוקאט״ שרכש לו נסיון באוניברסיטה של החיים והמציאות הגלותית.

את חכמת החיים ירש מאביו ר׳ יודל, חסיד אטניה, ששמו יצא לתהילה כחכם עתיק ועצותיו קולעות אל המטרה, עד שרצו לתת לו פתקאות...

חמשה אחים היו „והצמח צדיק״ זצ״ל, אמר לר׳ בריש אביהם השו״ב של גלישצ׳וק — „חמשת בניך — חמישה חומשי תורה, אביו של ר׳ בריש — ר׳ רפאל פרץ היה „הסופר סתם״ של בעל „תורת חיים״ ו„הצמח צדיק״. ומעשה באחיו של ר׳ יודל, ר׳ אליעזר, חסיד ותיק ובעל תפילה בחסד עליון, שכאשר הוא התפלל מוסף בימים הנוראים, התרוקנו כל בתי התפילה שבצליצ׳יק, שנהרו לשמוע אל הרינה והתפילה של ר׳ אליעזר. ר׳ אליעזר זה, כנהוג בימים הם שידך את בנו עם ילדה בגיל שמונה. לימים נסע ר׳ אליעזר לראות את הנערה ואת המחותנים.

כשהגיע לבית מחותנו לעתיד, פגש בנערה ושאל לשמה והנה היא המיועדת להיות כלת בנו, אך איש לא היה בבית מלבדה, שאל את הנערה, אפשר יש ספר בבית לעיין בו עד שיגיעו ההורים? אין לנו ספרים, ענתה הנערה במבוכה...

נדהם ר׳ אליעזר ומיד נסע לרבו מאטיניה לבטל את השידוך, האם אכניס את בני לבית שאין בו ספר יהודי! אי משום האי, הרגיעו הרבי, תנוח דעתך, כבר היו דברים מעולם, מובטחני שגם בבית חותנו של יצחק אבינו ושל יעקב אבינו לא היו ספרים...

ד״ר הרצג

ד״ר יגנאץ — חיים יהודה נולד בביסטריץ בשנת 1892. לאביו קולמן שהיה סוחר עשיר וראש הקהילה אך נפטר בגיל צעיר מהתקף לב. גם סבו נפטר מקולרה כאשר ד״ר הרצג היה עוד תינוק כך שהוא גדל במשפחת מנדל. הם גידלו אותו כבן משפחה באהבה ומסירות.

התחיל בלימודים בגימנסיה הסקסית שבעיר ובהמשך למד רפואה משנת 1913 בעיר וינה, וסיים לימודיו באוניברסיטת קלוז׳

שירת בצבא האוסטרו־הונגרי והגיע לדרגת סגן. השיג אות הצטיינות בשרותו במלחמה בחזית רוסיה—פולין.

ב־1919 נסע לברלין לקבל תואר מומחה לרפואה פנימית.

בשנת 1921 התחתן עם בת ברכר הידוע — פאוילה. אביה היה פרקליט ידוע בזמן ההונגרים.

נולדו להם שני ילדים, יהודית ב־1922 ואמיל־דוד ב־1924 הוא נקרא ע״ש סבו דוד ברכר. אמיל חי כרופא בארץ.

ד״ר הרצג היה מטפל במיעוטי יכולת גלי שכר ולאחרי הביקור היה מוסיף מכספו לצרכי שבת. הדיאגנוזה שלו היתה נכונה ואושרה ע״י רופאים בבתי חולים.

אזכור לד״ר הרצג חסד נעורים שטיפל באבי ז״ל בעת מחלתו בתום מלחמת העולם הראשונה במסירות ונאמנות. לצערינו אבי ז״ל נפטר בדמי ימיו. יהא זכרו ברוך.

תהלוכות נשים בשנת 1945 בעת כריתת שלו׳ בין רומניה לבין מעצמות הברית

בנות פליטי השואה

מראה מאזכרה לקדושינו הי"ד

מראה מאזכרה לקדושינו הי"ד

מראה מהאזכרה לקדושנו הי״ד

מראה מהאזכרה לקדושנו הי״ד

מראה מהאזכרה לקדושנו הי"ד

ילדים של שרידי השואה משתתפים באזכרה

ר׳ הרש זיכרמן ז״ל

ר׳ זימל אלכסנדר ויינברגר הי״ד

הבחור דוד זיכרמן הי״ד בן ר׳ משה ולאה ז״ל

הנני בזה לפרסם הגיונות ורעיונות שהופיעו במשך חצי יובל ויותר בעתון „שערים", לעלוי נשמותיהם של קרובי וקרובי רעייתי שניספו בשואה הי"ד.

משפחת פליישר אשר מבודוש

משפחת גולדשטיין מנדל ואשתו דבורה

משפחת וינשטוק מסערצל

משפחת וינשטוק מנימיז'ה

וויינברגר זימל אלכסנדר ואסתר מנימיז'ה

פסיה זיכרמן מביסטריץ

זאב וינברגר וב"ב מסאסרעגען

אברהם משה וינברגר וב"ב מג'ורוש

ארבעת יתומי' של חי' ווייס לבית וינברגר מנימיז'ה

בני ר' חיים צבי יהודה ריינר ז"ל:

אהרן זאב, דוד מאיר, אלתר מרדכי יעקב, יצחק אייזיק

ואם הבנים — שיינדל מונדל

תכתב זאת לדור אחרון

מלחמת יום הכיפורים

במבחן העימות

לא רק עימות גורלי יתחולל ומתחולל בחג הסוכות, אלא גם מבחן אימות בין ישראל לאומות העולם וחג הסוכות נועד לזה, שבו אנו מקריבים את פרי החג כנגד האומות ויתקיים בירור נסתר וגלוי, מסביר „האור החיים" הקדוש, אך בשמיני עצרת, מקריבים — פר אחד ואיל אחד, זה היום המיוחד המיועד לבירור והכרעה עם **ענף של ישמעאל ואדום...** ומסיים בזה"ל: „והבן סוד הדבר...

ואם נזכור שביום הושענא רבה, חצו כוחותינו את התעלה מערבה ובשמיני עצרת השתלטו על הצירים איסמעיליה—סואץ וסואץ—קהיר, בעוד שקוסיגין האדומי נמצא בקהיר ולמחרת מזמינים את קיסינג'ר היהודי למוסקבה, הרי שיש דברים בגו...

ועדיין רחשי לבנו נתונים לציפיה שיתחולל החזון למועד, שבאגדת ר' חנינא אחרי העימות עם החיה הרעה ועם הפה ממלל רברבן, כאשר שופט כל הארץ יבוא לשפוט תבל בצדק ועמים במישרים, שוב בחג הסוכות ויניח ס"ת בחיקו ויכריז על גמול להללו ששמרו על צלמם האנושי בעלמא דשיקרא ולא המירו מצפונם בדם שריחו נודף מנפט או שאר מרעין בישין...

...ותתיצב אומה ואומה וסופריה בצד שליטיה בלי אנדרל־מוסיה, ויטענו מה שיטענו וספרים פתוחים — ספרי הזכרונות וספריהם שלהם ויהיה אימות לבין מה שטוענים, לבין מה שאמרו, עשו וכתבו... והללו שהתיימרו להיות מעצבי דמות עמיהם, להיות המצפון והמצפן של דור ודור יצטרכו לענות, מה

בעצם, כתבו על עם ישראל, על תורתו, יעודו ותפקידו. — „יש בכם מגיד זאת״? ואין „זאת״, אלא תורה והיא נתנה בשבעים לשון של התרבות האנושית, שרוממות האידיאלים הנעלים בגרונם.

ובכן הבה נראה מה כתבתם? שנאה וארס, כזבים ובדותות במסווה של שוחרי אמת, לוחמי חרות, שואפי צדק! התחנפותכם לרודנים ומשעבדים, בעטיכם השנון הפכתם עריצות לתהילת גבורה, סילופים וזיופים להיסטוריה, רשע ופשע ספרות עולמית, בעלת יוקרה!

והחשבון הוא ארוך על פני כל ההיסטוריה והחשבון הוא עם המתוקנים שבהם עם הגדולים והמפורסמים — עמודי התווך אך עטם בידם חרב פיפיות נגד עם ישראל ותורתו.

איך פיארתם את תרבותכם, ספרותכם ודתכם באבות ונביאי ישראל, ואת עם ישראל השמצתם ורמסתם עד עפר!

יצרתם יצירות מופת מפרקי תהילים למוסיקה ליטורגית בצד מוקדים שעליהם העליתם באש יהודים עם ספרי תורה בידיהם! פרקים מנביאי ישראל בפי אפפיוריכם תוך גילגול עינים חסודות כלפי מעלה, ולמטה במרתפי הכנסיות משתוללת האינקביזיציה ומענה באכזריות את עם הנביאים!

והחשבון הוא מטציטוס הענק שבהיסטוריונים בימי נירון קיסר דרך סנקה גדול הפילוסופים, גאון האתיקה והמוסר ועד לנערץ שבהוגי דעות ציצרו, ממניחי היסוד לפילוסופיה הניאו־פלטונית בימי חורבן בית שני, כולם חוזרים על הבדותות הנלוזות על מוצא עם ישראל, משמיצים את היהודים ואת תורתם!

ואם בארזים, ענקי רוח ועמודי עולם אלה אחזה שלהבת הנשאה והוכו בסנוורים, מה יאמרו ויכתבו אזובי הקיר, שאת מימיהם הבאושים שתו ובעפר רגליהם התאבקו...

הספרים פתוחים ואין עצה ואין תבונה נגד ה׳ ובסופו של דבר הם יוצאים בפחי נפש...

אך, בהמשך הדר־שיח לא יוותרו על סיכויי השכר ויטענו, כלום כפית עלינו הר כגיגית! — הפלייה שכזאת! תרי"ג מצוות שיכפו עליהם; בזמן ששבע מצוות לא הסכינו לקיים...

ועוד נסיון אחרון: „תנו לנו מראש ונעשינה!" מוכנים כעת, לקבלה בלי תנאים... נתחיל פרק חדש — היסטוריה חדשה, מה שהיה היה...

מי שטרח בערב שבת

וכאן באה התשובה הנחרצת של כביכול! הקב"ה: „שוטים שבעולם! מי שטרח בע"ש, יאכל בשבת, מי שלא טרח יבוא ויאכל בשבת... !"

שכר בלי טרחה, בלי מעשה, זו לא תורה שלי! משיב להם, כביכול, אמנם העולם הזה הוא עולם של בחירה חופשית, אך, יש גמול ואחריות למעשים או מחדלים, עולם של — „לפום צערא אגרא".

יתירה מזו, שכר אני משלם בעיקר על הטרחה על ההכנה על ההכנה על הידור וחבוב מצווה.

שכר אני משלם ע"י נחת רוח שגורמים לי ע"י, שמחה של מצווה ע"י סעודה של מצווה — קידוש במקום סעודה! האם אתם מסוגלים לזה?

בבקשה! — מצווה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה...

ראו יהודים עוסקים בהקמת סוכה, כמה קרשים קצת ענפים מלמעלה, קצת קישוטים מן הבא ליד. — מצוה קלה ופשוטה...

ומה עושים בסוכה? שאלו. „אוכלים ושותים".
או, את זה אנחנו מיטיבים לעשות.
מיד הלכו ועשו. והתחילה הזלילה והסביאה ולהשתכר

כדרכם. והקב"ה מקדיח עליהם חמה להלהיבם, **אך ההתלהבות הופכת להשתוללות ובועטים בסוכה ויוצאים...**

בועטים בעצם מהותה של מצוות סוכה. כי הרי מיד הלכו! בבלי הכנה בלי לנסות להבין את משמעותה. ראו את הירק והניירות את הזלילה והסביאה...

והרי סוכה לה' דורשת התורה! שתהא ש"ש חלה עליה, לעורר את אורותיה ע"י שמחה של מצווה! ע"י עשייתה לשם מצווה! את היסוד של מי שטרח בערב שבת, שהוא הסוד של יצירת קדושת השבת של הארות הרזין דלעילא, את הסוד הזה לא היו מסוגלים לגלות...

...הסוכה היא אבן הבוחן לאימות הגדול שבאגדת ר' חנינא.

כל זה כאמור, היה מיועד לחג הסוכות והנה, הקדים העימות והוא בעיצומו ונכונים לנו עוד מבחנים גורליים, אך עמוד נעמוד בהם וגם תקופת האימות לא תאחר לבוא והדבר תלוי, גם בנו ואולי בעיקר בנו.

„נעימות בימינך נצח".

כך יאמרו רואי הישועה

נחזור לכותרתנו — „תכתב זאת לדור אחרון" — כך יאמרו רואי הישועה; **תכתב הישועה הזאת,** לספר אותה לדור אחרון ומה הסיפור? „ועם נברא יהלל קה!" — שנעשה בריה חדשה, לצאת מעבדות לחרות ומאופל לאור גדול!" (רש"י).

לספר את כל מוראותיה של מלחמת יוכ"פ, לדור אחרון — „שהיו נטויים למות, ח"ו". (מדרש רבה).

לספר את הסיפור הגדול ואת הסיפורים הקטנים שהם לא פחות גדולים — את סיפורו של דוד וגלית במהדורה חדשה.

תכתב זאת, כיצד חייל חניך ישיבה שנמלט חרוך מהטנק הבוער ובעוד נפשו בו מגיע לבי"ח, והדבר הראשון שהוא מבקש

שיניחו לו את התפילין... תכתב זאת.

תכתב זאת, על אותו חייל קטוע יד שמאז הבר מצוה שלו לא הניח תפילין, מתחנן שיניחו לו תפילין על ידו, שנשארה לו לפליטה. מה יש ? בעת הקרב כשהטנק שלו היה אפוף עשן ולהבות, זעק לשמים, הושע נא ! ונדר נדר שאם ישאר בחיים יקיים מצוה אחת. „לשם מה נשארה לי ידי השמאלית ? הבו מהר תפילין..." תכתב זאת, על שיח פצועים עם עתונאים ; ניסים כאלה עוד לא היו בישראל ! העורך עדיין לא מכיר בניסים, תבוא שעת הנצחון ואז ידעו כולם מה התרחש באותה מלחמת יום הדין... תכתב זאת. תכתב זאת, מה שבמו עיני ראיתי, ציודו האישי של קצין סורי שבוי — שלל מדליות צבעוניות ושני מקלות עם פיתוחים ססגוניים, בדמיונו המזרחי, כנראה, ראה את עצמו בראש פארדה בחוצותינו כשמקל לתפארת תחת זרועו אך לשם מה המקל השני ? כנראה, לחנך את חייליו...

אך, כולנו ראינו את התמונה כיצד שבויינו ממעוז המזח יוצאים כשספר תורה בידיהם... ועתה כשזכינו לראותם עוד תכתב סיפורם.

תכתב זאת, ש„הבסט סלר" המבוקש בחזיתות הוא ספר התהילים, והאותות שיש להם דרישה הולכת וגוברת הם זוג תפילין...

תכתב זאת לדור אחרון, מה אומר טייס פנטום, לא מפקד בכיר, ולא מדינאי צמרת, לגאולה כהן (מעריב עש"ק ו' חשון) : „כי המלחמה הזאת, בהכרח היא כולה סיפור אחד של גבורה, כל לחימה בה ראויה לצל"ש, כל מעשה נשמע כאגדה...

בכלל, יכול להיות שאנחנו, עם הנצח לא נהיה ! איך יתקיים העולם ? מה שווה העולם בלעדינו ? תכתב זאת.

תכתב זאת : „עכשיו שיבוא מישהו ויגיד לי שאנחנו לא עם סגולה ! אני יודע בימי שלום, החברה, מנסים להתמרד נגד הדיבורים של „עם סגולה", חבל, זה לא יעזור לנו, זהו זה...

כשאני רואה נערים בני עשרים שנלחמים בחרוף נפש כזה, איך טייסי הליקופטר חודרים תחת אש אדירה לחלץ פצוע או חבר שצנח, את ההשתלבות שבין הדורות — סדיר ומילואים, ותיק ועולה חדש וביחד יוצרים מין אחדות הרמונית כזו עצומה — זו הערבות ההדדית הישנה..." תכתב זאת.

תכתב זאת: „מה זה תגידו לי, אם לא עם מיוחד במינו אני לא יודע להתפלל, אבל, אילו הייתי יודע הייתי קם כל בוקר ומודה לאלוקי ישראל — „שעשני יהודי...!"

במלחמה הראשונה שלנו, עוד לא הרגשתי כך בדיוק, אבל, ממלחמה למלחמה מרגיש אני יותר ויותר שאני יהודי... במלחמה הזאת גם גרמו לנו להשתלב עם כל הדורות שמתו על קידוש השם ועזרו לנו להיות יותר יהודים... תכתב זאת.

כל הכבוד לך, טייס אלמוני! מאין לקחת את כל הדברים היפים הללו? אחרים טורחים על זה שנים, לדלות מנבכי אוצרותנו את הפנינים הללו!

אין זאת — „כי אם הנח להם לישראל", כי אם לא נביאים הם, בני נביאים הם..."

תכתב זאת לדור אחרון, כל מה שכתבו חניכי הישיבות, תוך סערת הקרב למחנכיהם על מה שראו והרגישו בתום וחום לבבם במרומי הגולן והחרמון ועל גדות התעלה, מה שלא ראו והרגישו רבים וטובים שנות דור...

ובכלל תכתב זאת, שהמלחמה הזאת היתה שעתם היפה והנעלה של בחורי הישיבה שיום הכיפורים תפס אותם במעוזים ובמוצבים על קו האש ממש!

יש קידוש השם של מסירות נפש של רגע ויש קידוש השם של כל רגע ורגע במשך ימים ולילות רבים...

תכתב זאת שבמלחמה הזאת הם קנו את עולמם ואת עולמם של חבריהם לנשק בעוז רוחם ובאמונתם האיתנה והמעוזים הפכו למעוזי צור ישועה ובמוצבים ה' ניצב עליהם לשמרם.

להם דומיה תהילה

...לא. לא שכחתי את הנופלים. האם אפשר לשכוח! מי שראה באחת מהאזכרות לחללי מלחמת יוה"כ, לא יכול לשכוח לעולמים.

ואני הייתי וראיתי ולא אוסיף.

ברם, אני מודה ומתוודה, בקוראי את החיזיון המופלא של דניאל, כשהוא תוהה המום וחרד על פשר התופעה של — „פום ממלל רברבן ומילין לצד אלעה ימלל ולקדושי עליון יבלא" — „יבלא" מפרש רש"י — „יטריח ויציק" אך, בעל המצודות מפרש; ישחית, ח"ו... פסחתי על זה, רציתי להתעלם מחזות קשה זו. אמרתי בלבי, זה כבר היה! את חוב הדמים כבר שילמנו די והותר... ובאה המציאות וטפחה על פני והחיה הרעה, הטריחה, הציקה והשחיתה.

ומי אני שאעיז להכנס בקודש פנימה ואהין להכוות בגחלתם, כשדניאל קורא להם — „קדושי עליון!"

הרי אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם! קדושי עליון! „בקרובי אקדש ועל פני כל אכבד" — אני מתקדש ומתכבד, אומר הקב"ה, בקרובים ביותר, ביקרים ביותר באהובים ביותר. — „בנדבים ואביהומים" הרכים, הנעימים הזכים והתמימים... בהם הקדוש ב"ה מתקדש! —

אילמלי פסוק מלא, אין הפה יכול להגיד זאת!

מלאכים ושרפים אינם יכולים להוסיף קדושה משלהם וכש"כ ליצור ערכים של מסירות נפש, שהם מקורות נובעי קדושה, מפכי קדושה שעדיין לא היתה! מעין, יש מאין!

מקור חדש של קידוש השם... וכביכול, הקב"ה מתקדש מזה! „...חשבתי, אומר משה רבנו, לאהרן הכהן הגדול, העומד המום לפני בניו המתים, כשנאמר לי בסיני — „בקרובי אקדש" שהמדובר, בי או בך, עתה יודע אני, אחי, — הם גדולים ממני וממך!

בהם, בבניך הצעירים, בחר ד', להתקדש! הם, „בקרבתם לפני ה' — הקריבו את עצמם, כששלהבת קה, בוערת בקרבם ונהיו ללפידים בוערים של קדוש השם, לדורות! — „וידום אהרן".

...אהרון, האבא, שתק, ואהרן הכהן הגדול המשיך בתפקידו בדומיה.

...להם דומיה ותהילה.

אך, בזכותם — „ועם נברא יהלל קה".

ויתגדל ויתקדש שמי רבה!

בזכותם עמוד נעמוד במבחן העימות והאימות.

אמרה לי אמא...

כה אמרה אמא !

חלום חלמתי. עשן סמיך מתמר, ברקע גדרות תיל, צריחים זקיפים עם רובים מכודנים המתנוצצים לאור זרקורים, על ידם דמויות מזוינות בנשק אוטומטי צופות חיות טרף לטרפם.

מתוך ערפלי העשן אני מבחין בדמות אמא ועוד הרבה דמויות, אנשים, נשים, זקנים וצעירים ילדים, המון ילדים. את פני אמי הכרתי. היא הביטה עלי ברוך, בעינים עצובות, כמו בחיים.

את אבי ז״ל לא הכרתי. הוא נפל קרבן במלחמת העולם הראשונה. ואני גדלתי בתוך מערבולת הסערה העצורה שבין שתי מלחמות עולם, תחת כנפי׳ החמימות של אמא.

הגורל לא פינק אותה. הוא חרש קמטים עמוקים בפני׳. היא לבדה מול הגורל, לבדה במאבק החיים המר.

בן זקונים הייתי. הילדים התפזרו בעולם הגדול.

זכורני כאשר קבלתי את הגמרא הראשונה, גיל ואושר ניבטו בעיני אמא המאופקת ולמודת הסבל.

אך בטרם התחלתי ללמוד גמרא כבר הכרתי את גבורי׳. מסיפורי אמא הכרתים. מתוך ספר ה„צאנה וראנה״. ידעתים אהבתים, כשם שאמא אהבה אותם. ידידי הטובים היו לי, כי היו ידידי אמא.

משידעתי לקרוא, בעצמי שקדתי על ספר הצאנה וראנה, ובלעתי בצמא את סיפוריו. דפי הספר היו ספוגים דמעות וכתמי נרות שעוה, כי לא תמיד היה לנו חשמל.

בפעם האחרונה ראיתי את אמא באביב 1943. מה שקרה

אחרי כן נודעה לי באביב 1945 כשהגעתי בסוף נדודי למחנה מאטהאוזן שבאוסטריה במו עיני ראיתי, מבשרי חזיתי.

וכך ראיתיה בחלומי, בקיץ 1963. מטפחת קשורה מתחת לסנטרה, פה ושם מבצבצת שערת שיבה מלבינה.

בני „אמרה אמא" את ילדיך שיחי' לא זכיתי לראות, לא זכיתי ללטפם, גם אותך ואחיך לא ראיתי זה זמנים. גלמודה הייתי כשבאו הקלגסים לקחת אותי, כמה קנאתי באמהות שהיו יחד עם ילדיהן בגיטו. אחר כך כשדחסו אותנו בקרונות בקר ללא אוכל, ללא מים, וללא אויר חשבתי אם לכם יש טיפת־מים, פירור לחם ושביב אור...

וכשהגענו לאושביץ וסחבתי עצמי לבד, לבד, בכיתי הרבה בכיתי עד אשר כלו כל דמעותי. בני איכם ואולי טוב שאינכם כאן ואינכם רואים אותי ביגוני, ואולי רבש"ע אזכה ותגידו אחרי קדיש... בעצם אני רואה אתכם. יש לי מכם כמה תמונות, ורק לא יקחו אותן. להתפשט! צרח מישהו, אדוני רק את התמונות, להתפשט, רק תמונה אחת...

„קדימה" צרח שוב הקול. נשקתיכם. אני כבר לא זוכרת כמה פעמים.

ואחר כך ואחר כך מחנק, מחנק. אוי טפת אויר! חושך ערפל...

נכדי לומדים כבר גמרא. אני זוכרת את הגמרא הראשונה שקניתי לך אצל ר' מרדכי קויפשייל בחנותו הקטנה, מתחת לעמודי הקשת בשוק הדגן מול הכנסיה הסקסית, עם צריחו הגבוהה.

לאחרונה התנוססו עליו המון דגלי צלב הקרס.

מדוע סחבו אותי בזקנותי מביתי? מה עשיתי להם, את ספר הצאנה וראנה לא נתנו לי לקחת אותו. הוא היה כבר קרוע. מדוע פחדו ממנו? אחר כך חשבתי טוב לא לקחתיו. מי יודע היכן הי' מתגלגל, וממילא אבדו לי המשקפים בדרך...

באושביץ ראיתי איך חטפו את הילדים מזרועות אמותיהם. נורא ואיום, בכיתי צעקתי, רשעים, מה אתם רוצים מהילדים?

נזכרתי מה שקראתי על מאורעות חורבן בית המקדש איך שנפצו עוללים על הסלע. אבל לראות את כל זה בעיני. זה מחריד. כל כך עייפה, כל כך תשושה.

העיקר מה שרציתי להגיד לך בני, שמעתי שאיזה איש חשוב אצלכם אמר, שחוקי הגמרא דומים לחוקים של הנאצים ימ״ש.

לא בדיוק כך אמא. הוא אמר שעקרונות גזעיים נאציים נהפכים בגלל כלל תלמודי עתיק לחוק במדינת ישראל...

בני, אשה פשוטה אני ואל תדבר אלי בלשון הדוקטורים. מה פירוש עקרונות?

עקרונות, אמא, מה שאנו קוראים פרינציפים.

בני, וכי יש פרינציפים לשודדים, לגזלנים, לרוצחי ילדים?

בכל הצאנה וראנה, לא מצאתי אפילו משהו מהפרינציפים הללו. אותנו גזלו, שדדו, רדפו, דיכאו ורצחו, אבל ישראל קדושים וטהורים. אני זוכרת את הסיפור על הגוי שבא להלל הזקן, איך שקבל אותו, ומה אמר לו, „מה דעלך סנוי לחברך אל תעביד״. זוהי כל התורה. איזה עקרונות הם אלה?

מה כתוב בגמרא שאתה לומד עם נכדי, האם יש בו משהו, ממה שאמר ההוא?

„הנה אמא למשל למדתי אתם מסכת בבא קמא.

ר׳ מאיר אומר: מנין שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול. ת״ל אשר יעשה אותם האדם וחי בהם — כהנים לויים ישראלים לא נאמרו, אלא אדם — כל אדם.. ובמסכת ברכות למדנו, על אשתו של ר׳ מאיר ברוריי, שבריונים הציקו לו ובקש להתפלל שימותו, אמרה לו, לא כתוב „יתמו חוטאים״ אלא יתמו חטאים, ואם לא יהי׳ חטאים יתקיים סוף הפסוק „ורשעים עוד אינם״. עליך להתפלל, אמרה שיעשו תשובה וכך עשה ושבו מרשעתם״.

זה יפה מאד, בני, אתה רואה גם נשים מבינות משהו. ואיך הי׳ עם רות, איך קבלו אותה, וממנה הלא יצא דוד המלך?

ר' משה ואשתו לאה ז"ל בחברת נכדיו

רסר"ן ארתור (אברהם) גפני

נפל מות גיבורים במלחמת יום הכיפורים בשנת תשל"ד

וראיתם ושש לבכם

יום ירושלים

הנבואה שבכותרת היא הכתובת שנחשפה בימים אלה על אחת מאבני הכותל המערבי. על התקופה שנחרטה הכתובת ישנן השערות והנחות שונות אבל דבר אחד ברור שזהו פסוק מנבואת ישעי׳ ס״ו על נחמת ירושלים וסמלי הדבר שהאבן נחשפה סמוך ליום ירושלים שנת שלוש לשחרורה.

יש להניח שבחירת הפסוק הזה, דוקא, מכל אותה נבואת נחמה נפלאה אינה מקרית, ויותר משהתכוונו לחרוט באבני הכותל לזכרון לדורות התכוונו לחורטו בתודעת העם ובלבותיהם ואולי בעיקר לתת משמעות ממשית לתוכן הנחמה — ,,וראיתם ושש לבכם״ — כאשר תראו במו עיניכם שירושלים הולכת ונבנית, אזי היו בטוחים שהנבואה הולכת ומתגשמת בשלמותה — ושש לבכם...

חידה סתומה

כפי שפורסם משערים שהכתובת הנ״ל היא מתקופת התלמוד בימי יוליאנוס הקיסר הכופר בנצרות (360 לספי׳) שבאיגרת שמייחסים לו ושחוברה באנטיוכי׳ הוא כותב לעדה היהודית בא״י בין השאר: ,,ואקומם את העיר הקודש ואחדש פני׳ כמו שקויתם לראותה זה כבר ושם אהלל עמכם לא־ל שדי״...

החוקרים חלוקים ביחס לאוטנטיות של המכתב הנ״ל, ובעיקר משום שאין לו זכר בתלמוד.

ואם נוסיף שהתקופה הזאת מקבילה בערך לתקופתם של

הלל הנשיא השלישי בא״י ורב אשי וסיעתו בבבל — תקופה המצטיינות בפעילות רוחנית עניפה בכתב — חתימת ועריכת התלמוד הירושלמי והבבלי. — מפליא הדבר שבעתיים שאין דבר וחצי דבר מאורע היסטורי כזה בשני התלמודים.

וכל ההנחות של ההיסטוריונים למיניהם אין ביכולתם לפתור תעלומה זו.

ובירושלים תנוחמו

אולם, אם אמנם נכונה ההנחה שהכתובת הנ״ל היא מתקופת התלמוד, יותר סביר, אולי, להקדימה בכמה דורות ולשער שמקורה באחת התקופות הקשות והמרות בתולדות ישראל — תקופת ר׳ עקיבא. בתקופה הזאת התבלטה דמותו הזוהרת במלא קומתה, דוקא, על רקע של הרס וחורבן רדיפות ודיכוי, בעיקר כמנחם הגדול של הדור ביאושו ודכאונו.

שועל יוצא ממקום בית קדש הקדשים, רבן גמליאל נשיא ישראל וסגנו ר׳ אלעזר בן עזרי׳ בוכים מרות אך ר׳ עקיבא צוחק ורואה בזה אות וסימן לחזון הנחמה של זכרי׳ הנביא: **„עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים... ורחובות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחובות...״** והם עונים לו: „עקיבא נחמתנו...״

ואולי אז חרטו גם את הנבואה של ישעי׳ הנביא באבני הכותל לעד ולעידוד — „וראיתם ושש לבכם...״

ואבני הכותל נחרטו עמוק עמוק בלבות בני ישראל עד היום הזה ועינינו הרואות... **„כי עבדיך את אבני׳...״**

„...עוד ישבו קנים וקנות וכו׳ וילדים וילדות משחקים... והי׳ ביום ההוא ותראו ותתפלאו — ילדים אלה מבשרי הנחמה המה!

משחקים אלה סימני הגאולה המה! פשוטם כמשמעם!

„כה אמר ה׳ צבאות: כי יפלא בעיני שארית העם הזה, גם בעיני יפלא! (זכרי׳ ח׳). כן! מכריז כביכול הקב״ה.

כל זקן, כל ילד הוא נס! כל משחק בירושלים המשוחררת

והשלימה הוא פלא! „גם בעיני יפלא".

על כן — „וראיתם ושש לבכם", גם כאשר הלב פצוע כואב ודואב על גבורים שנפלו ונופלים.

„כאיש אשר אמו תנחמנו"

עצם המשמעות של נחמה הוא להפיג את הצער, להתגבר על התוגה, להתאושש ולראות יתרון האורות על הצללים לשכנע שהראשונים בני קיימא והאחרונים בני חלוף.

וכך מדבר אלינו הנביא ישעי' באותו חזון שפסוק ממנו נתגלה חרוט בכותל: — „שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהבי' שישו אתה משוש כל המתאבלים עלי'" גם כאשר ח"ו מתאבלים הוא קורא להם להצטרף לשמחתה של ירושלים, **כי נחמת**

ירושלים היא נחמתנו...

„כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנוכי אנחמכם..."

נחמת אמא... ברוך, בחום, במסירות, באהבה ללא תנאי...

ועוד נאמר באותו חזון: **„ובירושלים תנוחמו"** — **„עד שהדברים שהתאבלתם עליהם הם עצמם ינחמו אתכם"** (מלבי"ם שם).

ולכן שמחו את ירושלים. לשמוח אתה ולשמח אותה — זאת נשבענו! **„אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי".** בכל זמן ובכל מקום בכל עת ובכל שעה חלק את שמחתך עם ירושלים.

מנחם ציון ובונה ירושלים

הנחמה ובנין ירושלים ירדו כרוכים זה בזה וכאשר ירושלים נבנית אזי כל אבן ולבנה, כל גרגיר חול, מרעיפים טללי נחמה לנפשותנו.

„כי רצו עבדיך את אבני' ואת עפרה יחוננו" (תהלים קב).

ואזי ידוע תדעו כי **„עת לחוננה כי בא מועד" „בזכות אותה אהבה לאבני' ועפרה** (רש"י שם).

תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה' (**שם**) בדור אחרון שאין כמוהו לגבורה והוא מרווה בדמו ממש את עפר הארץ — **„כי בא מועד".**

„ועם נברא יהלל יה'" — שנעשה בריי וחדשה לצאת מעבדות לחרות מאופל לאור גדול (רש"י שם).

ועל כן חייבים אנו דור אחרון שיצא מאופל לאור גדול **„לספר בציון שם ה' ותהילתו"** (שם).

שירה וגאולה

„לברכה המשרה ולשלו' אין קץ על כסא דוד ועל מלכותו" (ישעי' ס"ה).

„א"ר תנחום דרש בר קפרא בציפורי — מפני מה כל מם פתוח וזה סתום ביקש הקב"ה לעשות חזקי' משיח וסנחריב **גוג** ומגוג — אמרה מדת הדין לפני הקב"ה, ומה דוד מלך **ישראל** שאמר כמה שירות ותשבחות לא עשיתו משיח, חזקי' שעשית לו כל הניסים הללו ולא אמר שירה לפניך תעשהו משיח! לכן נסתם..." (סנהדרין צ"ד).

נסתמו מעיינות הגאולה השופעת ממקור השירה והיא המבקיעה את דרכה — **„שירה חדשה שבחו גאולים.** ובעקבות זה גאל ישראל..." כי הגאולה יורדת דרך היכל השירה — **„ואין אומרים שירה למעלה עד שאומרים שירה למטה. —** ישירו בני תחילה..."

חזקי' נמנע משירה ומנע את הגאולה.

החורבן והשמן

„אמר ר' יצחק נפחא: חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקי' שהי' דולק בבתי כנסת ובבתי מדרש — מה עשה, **נעץ**

חרב על פתח ביהמ"ד ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו! (סנהדרין צ"ג).

אמנם הצליח חזקי' המלך ואולי בפעם הראשונה בהיסטורי' של עם ישראל להגשים במלואו את חזון מדינת התורה ושלטון התורה וסלל את הדרך לחזון אחרית הימים ואכן — „בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ!" מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאים בהל' טומאה וטהרה..."

ובכן מצב אידיאלי אך משהו הי' חסר — הניגון...

כי נעץ חרב ובה אמנם עקר את הבורות וגדל דור של ת"ח מופלגים בקיאים עצומים, אך לשיר לא ידעו, כי את זה פשוט לא למדו.

ולכן כשהתחולל הנס הגדול לא זזו מד' אמותיה של הלכה חששו מביטול תורה, חששו לצאת בריקוד, לומר הלל ושירה על נס שהתרחש לעיניהם ממש! כי החרב היתה נעוצה בפתח והשירה לא חדרה בעדה, סתמה את דרכה ונסתמה הגאולה...

ולא עוד, אלא שבא מנשה בנו והוא עדיין נער בן שתים עשרה במלכו שגדל והתחנך בדור דעה שאין דוגמתו והפך את הקערה על פיה והרס בין לילה את כל אותם מבצרי התורה ועשה מה שעשה ולהכעיס! והיכן היו כל אותם ת"ח אדירים מדן ועד באר־שבע מגבת ועד אנטיפרס מדוע לא התנגדו לא התקוממו!?

אלא כל מצוה שקבלו עליהם ישראל בשמחה עדיין מחזיקים בה ונס ששמחים בו ועושים לו זכר בהלל והודי' יש לו המשך ומשפיע שפע אורה ושמחה והנס מתנוסס לדורות.

בין מנהג למנהג

לא רק מצוה שנעשית בשמחה יש לה קיום אלא גם מנהג של שמחת מצוה יש לו קיום והמשך.

השו״ע או״ח תכ״ב פוסק שאין מברכים על הלל בר״ח מכיון שהוא רק מנהג ואין מברכים על מנהג — זוהי שיטת הרמב״ם בניגוד לשיטת הרי״ף ור״ת.

אולם הגאון החכם צבי מצא סתירה בפסקי השו״ע שהרי בהל׳ חנוכה תרע״ב פוסק הוא שמברכים על נס חנוכה בבית הכנסת משום פרסומא ניסא והרי הדלקה זו היא רק מנהג! ברם נראה שיש למנהג של פרסומא ניסא בציבור משמעות מהותית מיוחדת, כפי שמסתבר מפרוש רש״י על השוני שבין הלל בר״ח לבין הלל בחנוכה. הלל דחנוכה: „מכיון דנביאים תקנוהו שיהי׳ אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה, שלא תבוא, כשנגאלים מצרה ואם ציבור מנהיג לומר הלל ולברך על גאולה ונס ולפרסמו הרי מקבל מנהג זה תוקף של תקנת נביאים וכדאורייתא דמי.

שאלו שלו׳ ירושלים

לפיכך חייבים אנו להודות ולברך ולהלל על כל פרק ופרק מפרקי הגאולה והניסים בדורנו ובימינו ובפרט על גאולת ירושלים ושרידי מחמדי׳ — **„עיר שחוברה לה יחדיו...״**

וירושלים של מעלה מצפה שישירו „בני׳ בוני״ תחילה...

ולסיום הרי דברי המלבי״ם על הפסוק **„שאלו שלו׳ ירושלים״** שיש להם משמעות מיוחדת בימינו אלה: „כיצד שלו׳ ירושלים? — **ישליו אוהביך.** רק כשאוהבי׳ יהיו בשלוה פנימית, באם תהי׳ אהבה ביניהם — **אף אם לא יהי׳ שלו׳ עם אויבי׳ החיצוניים...״** ובזכות זו נזכה ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלו׳.

ענבי הגפן בענבי הגפן

הכותרת הזאת התנוססה בחזית הכותל המזרחי של בית המדרש הגדול „מקור ברוך" ברמת וויז'ניץ — חיפה, בשמחת האירוסין של בנו של הרה"ג ר' משה שפיטץ, רבה של ביסטריץ שליט"א, עם בתו של האדמו"ר מסרט וויז'ניץ שליט"א בי"ט אדר א'.

לאור הנר

אולם בית המדרש היה מלא וגדוש, ליד שולחנות ערוכים בטוב טעם ישבו אורחים, קרובים ומקורבים, חסידים ותלמידים מרחבי הארץ. מכוניות עם אורחים הגיעו מבני ברק. משני עברי השולחנות תפסו עמדו על דוכני המעלות בחורי הישיבה. מימין לאולם עמדה הכן תזמורת החצוצרות של רמת וויז'ניץ.

חזות הבנין היתה מקושטת בשלל נורות צבעוניות, אך, בגלל קצר חשמלי, לא נדלקו, אבל, הודות לתושיה של המארגנים צצו מכל עבר נרות לרוב שהשרו אוירה חגיגית מיוחדת, ואורם קרן בנהירין עילאין של חמימות נעימה ונלבבת. בראש השולחן הסבו פני העיר, הרב הראשי של חיפה — הרב שאר ישוב כהן, חותנו של האדמו"ר שליט"א — הרב שלום עוזר, האדמו"ר ממזבוז', כן נכחו סגני ראשי העיר, חברי העיריה נציגי ציבור ונכבדי העיר.

לאחר ציפיה דרוכה, לקול תרועות החצוצרות, פילסו להם דרך בקושי, האדמו"ר והחתן, כשלצידם, הרב מאיר שפיטץ — אחיו הבכור של החתן הרב נפתלי חיים אדלר, רבם של חסידי וויז'ניץ — נתניה. אבי החתן נבצר ממנו להיות נוכח מפאת

חולשתו. האדמו״ר משתדל להתגבר על הצפיפות הרבה, למצוא מקום לחתן ולמחותנים ואינו מתיישב עד שהכל בא אל מקומו הנכון.

החתן הנחמד אהרן טוביה נ״י, הוא נכדו של מורי ורבי ר׳ מאיר שפיטץ — רבה של ביסטריץ הי״ד, ונין לר׳ שלמה זלמן אולמן זצ״ל — שהיה נשיא הלשכה המרכזית לקהילות האורטודוקסיות בטרנסילבניה, שתורה וגדולה התאחדו אצלו על שולחן אחד.

מצד אמו הוא נצר של בעל המהראי״ץ ר׳ יהושוע אהרן צבי ויינברג — רבה הנערץ של מרגריטין, והיה גיסו של ר׳ משה אולמן מגרוסוורדיין, מפורסם לגדול בתורה ואביו של רש״ז אולמן מביסטריץ — זצ״ל.

המהריא״ץ היה אבי חותנו של מורי ורבי המהר״ם בריסק מטושנאד, הי״ד, שסידר והוציא לאור את הספר והוסיף הערות משלו בשם — „בנון יהושע״.

מעת לעת

זכורני, ולבי הומה עלי על אותם ימים יפים בישיבת טושנאד, ספרי המהריא״ץ היו חביבים על תלמידי הישיבה, מאחר ורבנו — היה מרבה להזכירו בשיעוריו באהבה ובהערצה ותלמיד שידע מסכת בע״פ היה מקבל כפרס את המהריא״ץ, אני, לאכזבתי הרבה, החמצתי את ההזדמנות, כי באותה שעה אזל המלאי, אך, הובטח לי, אי״ה, לעת מצוא... והנה זיכתני ההשגחה שהעת מצוא הגיעני בשעת עת דודים לראות בשמחת נצר המהריא״ץ — והיה זה שכרי...

היא נפלאת בעינינו

בהביטי בפניו העדינות של החתן כשמבעד לחלונות הגבוהים של בית המדרש ומנצנצים אורות רמת וויז׳ניץ, אמצתי את זכרוני לזהות בתווי פניו את עקבות אבותיו הגדולים. הכרתי את רש״ז אולמן שכולו אמר כבוד והדר ולא יכולתי שלא להרהר הנה

בתשמ״א בשמחת האירוסין של אהרן טוביה ומרים שבגימט׳ — ענבי הגפן בענפי הגפן דבר נאה... נצר מטעי ביסטריץ בשיפולי הקרפטים התקבלו יפה ברמת וויזניץ במרומי הכרמל. ויי״ר שיפריחו וינובון פרי הילולים בחצרות בית ה׳, דשנים ורעננים.

ב"ה

יום ג' לס' וטהרו הכהן כ"ג אדר ב' תשמ"ו לפ"ק פה ברוקלין יצ"ו
לאיש אשר שמו נודע "בשערים", בכתבו ספרים, וכבר נאו בקרותי
השיעורים לו במלואו חפני, כמר מו"ה אורי' צפני, נ"י
הן בהיותו קרוב לבית אבינו, ידעתי השקד עבודתו הרבה
לשעבר ולהבא, ופעלתו רמו לנפש, עומד ביומו בכל עת,
כאשר יוכל לשאת, גדולי משפחות, אשר כבר עזבו לאנחות
קן קולמוסו מזכיר הנשכחות, וממשבצות זהב הם מפותחות,
וכבר נשמע קולם, בארבע פנות העולם. אשר על שולחן מלכים
הם עולים, למקטנים ועד גדולם, ובראותי בכל עת מרותי!
הן כתבום כמין חומר, הייתי אומר, אך לא ראיתי עד הנה.
את האיש אשר אזני נותן לעפעפי שינה, ועומד בכתובות
מלאכתו הקודש, וזה יום בואו מודש בחודש. אבל לאחרונה בערב א'
אודליכם שהתי, והנה חזיתי, איש מהיר במלאכתו, והנה צרור
כתבו באמתחתו, כותב דברים מחוכמים, בדברי יושר מרוממים,
ואף כי לא יגעתי אבל מצאתי, מדבר מחמתי, כמספר בתוספות
מרובה, כל פרטי המסיבה, וכתבו בתוך העיתון, אלו השיטין,
צאו מונוטון, אבל אתרעם עליו במותב הגיון, על כי הביא אותי
לידי נסיון, להכשל בשמונות מבשמונית, בקראי שורותיו במתינות
אבל האות לבי תבונות, כי כוונתו הי' לטובה, ובכן אני מרגיש
עלי לחובה, למסור לו תודה, על יופי העבודה, והנני מברכו בזה
הכתב ובעל פה, שיחוג את חג המצות, בשמחה ובדיצות,
לא אאריך עוד במליצות, ואברך עוד אותו שישמח את אנשים
בפרי עמלו, ותמיד ישכון ברכה בתוך אהלו, ומז' העבודה למלאכתו
יחול עליו ברכה, ובזה אני חוזר ושונה, מצליח בכל עת ועונה
בכל מקום ובכל דבר אשר הוא פונה.

הכותב וחותם בראשי כבוד
הק' [illegible] שפיצר

אברהם יצחק גפני

עם ישראל חי וקיים לעולם

א. רצון הגויים בכל הדורות לכלות את עם ישראל

בהגדה של פסח ישנה פיסקה מפורסמת, החושפת את כוונת הגויים כלפי עם ישראל בכל הדורות.

„שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו".

גם דוד המלך בתהלים (פרק פ"ג) חושף כוונה זו וכותב: „על עמך יערימו סוד, אמרו לכו ונכידם מגוי, ולא יזכר שם ישראל עוד".

דוד המלך מדגיש „על עמך יערימו סוד", יתכן שכלפי חוץ הגויים אינם מראים כוונות אלו בצורה גלויה, אך בפנים בסוד כוונתם „לכו ונכידם".

רצון וכוונה זו לא נשארו רק במישור של מחשבות והרהורים בלבד, אלא יצאו לפועל ותורגמו למעשים במשך כל ההיסטוריה הארוכה של עם ישראל, ודי אם נזכיר מקצת מהשמות ההיסטוריים והמפורסמים כגון: פרעה, עמלק, אנטיוכוס, נבוכדנצר, והמן.

ההגדרה של רצון הגויים בפיסקאות לעיל הינה ברורה וחדה.

„עומדים עלינו לכלותנו", „לכו ונכידם מגוי", כלומר הגויים אינם מסתפקים בפגיעה חלקית בעם ישראל. אלא רצונם ומטרתם

* מתוך דברים שנאמרו באזכרה לקדושי ביסטריץ נאסוד והסביבה. תשמ"ח.

הסופית היא השמדה מוחלטת של כל עם ישראל, עד כדי המצב „שלא יזכר שם ישראל עוד".

ב. רצון הגויים בדור האחרון

בדור האחרון ראינו שוב את רצון הגויים לכלותנו, על ידי גרמניה הנאצית וכל העמים למיניהם שעזרו לה. וגם בדור זה הם אינם מסתפקים בפגיעה חלקית, אלא רצונם היה השמדה טוטאלית של כל עם ישראל בכל העולם. ותוכנית הגרמנים היתה לכבוש את כל העולם כולו, ומטרתם הסופית כלפי היהודים היתה כהגדרת דוד המלך „ולא יזכר שם ישראל עוד". הם צילמו תמונות של יהודים, כדי להראות לדורות הבאים כיצד היה נראה פעם יהודי.

ג. יעקב אבינו פחד מתאוות הרצח של גרמניא

חז"ל לימדו אותנו שליכא מידי דלא רמיזי באורייתא. (אין שום דבר שאין לו רמז בתורה) וכל המאורעות שעם ישראל יעבור בכל הדורות רמוזים בתורה.

עיון במקורות חז"ל מגלה דבר מדהים ביותר, והוא שיעקב אבינו פחד מגרמניא הרוצה להחריב העולם כולו, ומתפלל לקב"ה לרחם על בניו שהם עם ישראל ושלא תצליח גרמניא זו להגשים את רצונה.

במדרש מצינו (מדרש רבה ויקרא פרק כ"ט) רבי נחמן פתח — „ואתה אל תירא עבדי יעקב" (ישעיהו פרק מ"ד) מדבר ביעקב. דכתיב „ויחלום והנה סולם מוצב ארצה והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו" (בראשית פרק כ"ט) אלו שרי אומות העולם, מלמד שהראה הקב"ה ליעקב אבינו שרו של בבל עולה שבעים שליבות (מדרגות הסולם), ושל מדי חמישים ושנים, ושל יון מאה ושמונים, ושל אדום עולה ולא יודע כמה.

באותה שעה נתיירא יעקב אבינו (משרו של אדום), אמר לו הקב"ה „ואתה אל תירא עבדי יעקב".

והגמרא במסכת מגילה (דף ו') מביאה: ואמר רבי יצחק מאי דכתיב „אל תתן ה' מאוי רשע, זממו אל תפק ירומו סלה". (תהלים פרק ק"מ). אמר יעקב לפני הקב"ה, רבונו של עולם אל תתן לעשו (אדום) הרשע תאות לבו „זממו אל תפק" אל תוציא את הרסן מלחיו. (עיין ברש"י שם, והכונה כמו שהרסן מרסן את הסוס, כך כאילו שם ה' רסן על עשו, שלא יתפרץ ללא מעצורים כפי תאות ליבו).

וממשיכה הגמרא לבאר ממי פחד כל כך יעקב אבינו.

„זו גרמניא של אדום, שאלמלא הן יוצאים, מחריבין כל העולם כולו". (עיין גירסת הגר"א בגמרא שם).

כלומר יעקב אבינו חזה שעתיד עשו הוא אדום להוציא אומה ששמה גרמניא, שתאות הכיבוש שלהם יהיו ללא גבול. ופחד יעקב שמא יצליחו לכלות ולהשמיד את עם ישראל, ולכן יתפלל שלא יוציא הקב"ה את הרסן מהם, וישים מעצור בדרכם אחרת יחריבו את העולם כולו.

ד. הבטחת הקב"ה לעם ישראל

בהגדה של פסח כתוב „והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם".

„והיא שעמדה" הכוונה — ההבטחה של הקב"ה להעניש את הגויים ולשמור על עמו ישראל, היא היא שעומדת בכל הדורות נגד רצונם של הגויים לכלות ולהשמיד טוטאלית את עם ישראל. ועד כמה שהגויים פוגעים בעם ישראל, תמיד לא עולה בידם להשמיד ולכלות, ועם ישראל ממשיך להתקיים.

בברית בין הבתרים של אברהם אבינו (בבראשית פרק ט"ו) כתוב „והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו". רש"י מפרש — רמז לצרות וחושך של גליות, שעתיד עם ישראל לעבור בכל הדורות.

„ואת הציפור לא בתר" רש"י מפרש — רמז שיהיו ישראל קיימים לעולם.

כלומר ה' הבטיח לאברהם אבינו, שלמרות כל הצרות והגלויות הקשות שיעבור עם ישראל, לעולם לא יצליחו הגויים להשמיד ולכלות את עם ישראל אלא הם קיימים לעולם.

פרשת בחוקותי בספר ויקרא היא פרשת התוכחה והנבואות הקשות על הצרות שיבאו על עם ישראל בכל הדורות, בסיומם של נבואות קשות אלו אומרת התורה:

„ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם, לא מאסתים ולא געלתים, **לכלותם להפר בריתי אתם".**

כלומר ברית כרת הקב"ה עם עמו ישראל, שתמיד בכל מצב ולמרות כל הצרות שיעבור, תמיד ישאר עם ישראל קיים. ולעולם לא יצליחו הגויים **לכלות** לגמרי את עם ישראל.

ה. ובהר ציון תהיה פליטה

„החפץ חיים" רבי ישראל מאיר הכהן מרדין, גדול הדור שחי בדור שלפני השואה, היה בזמן עלית הנאצים לשלטון בגרמניה בסוף ימיו.

באותה שנה שעלה צורר היהודים לשלטון, נשאל החפץ חיים — מה יהיה גורל יהדות אירופה לאחר שהרשע הצהיר בפומבי, שהוא זומם להשמיד את כל עם ישראל. האם יעלה זממו בידו?

חלילה! השיב החפץ חיים, טרם עלה ביד מישהו להשמיד את עם ישראל הלא מקרא מפורש הוא — „אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו, והיה המחנה הנשאר לפליטה" (בראשית פרק ל"ב).

הבין השואל שהסכנה אומנם גדולה עד מאוד, והוסיף לשאול אם חס ושלום יעלה ביד הצורר להשמיד את יהדות אירופה, היכן יהיה „המחנה הנשאר לפליטה". והשיב על כך

החפץ חיים — אף זה מפורש בדברי הנביאים „ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש".

ודברי החפץ חיים התקיימו תוכנית הגרמנים היתה מלבד כיבוש כל אירופה והשמדת היהודים שם, לכבוש את צפון אפריקה ולהמשיך להגיע דרך מדבר סיני לארץ ישראל, לכבוש אותה ולהשמיד את היהודים החיים בה. אך זממם לא עלה בידם, והם הפסידו בקרב ונבלמו ולא הצליחו להגיע לארץ ישראל.

גם בדור האחרון עמדו הגויים עלינו לכלותנו, וגם בדור האחרון עמדה לנו הברית שכרת הקב"ה עם עמו ישראל, ולמרות כל הצרות שהצליחו הגויים לעולל לעם ישראל, התקיים הפסוק „והיה המחנה הנשאר לפליטה" והמקום בו בחר הקב"ה בדור זה לפליטה הוא ארץ ישראל, ועל זמן זה התנבא הנביא כפי דברי החפץ חיים „ובהר ציון תהיה פליטה".

זכרון להולכים

ר׳ משה בן צבי זיכרמן ז״ל

(ליום השלושים)

עם פטירתו של ר׳ משה זיכרמן נעקרה מנתניה דמות מופלאה, בעלת סגולות ומידות תרומיות שרק מעטים ויחידי סגולה נחונו בהם.

מצד אחד יהודי חסיד לבוש הקפוטה, מחמיר עם עצמו וזהיר בקלה כבחמורה, משכים לתפילה עם הציבור ולטבילה במקווה אף בימי חוליו, מקפיד בפירות שמיטה, ותר אחרי אתרוג נאה. אולם אותו המחמיר עם עצמו, מתגלה תמיד כמיקל עם זולתו. תמיד ידון את חבירו לכף זכות. מקדים שלום לכל אדם, ותמיד מוכנה עמו מילת עידוד או אימרת חידוד לכל מי שנקרה בדרכו. לא נגזים באם נאמר שלא נמצא אדם בנתניה שר׳ משה לא לחץ את ידו. וכך נהג עם כל אדם, גדול וטף.

בהליכותיו האצילות קידש שם שמים בכל יום ובכל שעה. קירב רחוקים ושימש דוגמא ומופת כאדם ירא שמים. גם הילדים ידעו שעם דוד משה שמחים, כי זה דוד טוב, האוהב אותם. כי היה האיש משה אוהב האדם באשר הוא אדם הנברא בצלם אלוקי. מעולם לא חס על עצמו ועל כוחותיו כשהמדובר היה בביקור חולים, כפי ששמח תמיד להשתתף בשמחות הזולת בכל לבו ונימי נפשו.

בשנות ה־30 שימש ר׳ משה זיכרמן כשו״ב אורטודוקסי בבוקרשט, בירת רומניה, ונתפרסם כמוהל מומחה ובעל הרשאת מטעם השלטונות לשמש כמוהל בבתי חולים.

בזמן המלחמה נלקח למחנה עבודה רומני.

בגמר המלחמה שב לביסטריצה שבטרנסילבניה ועמל בארגון הקהילה היהודית מחדש. עזר ועודד את שארית הפליטה ושימש להם לפה, אב ומנהיג. היה פעיל במיוחד בעליית שארית הפליטה לישראל, והוא בעצמו עם משפחתו עלו בעליה בלתי ליגאלית באניה הידועה „עצמאות" שהועברה על נוסעיה על ידי הבריטים לקפריסין, שם היה מראשי המעודדים, שימש כשו"ב לאסירי המחנה ובין גדרי התיל סייע בידי רבים שנדמה היה לו כי נפלו ברוחם.

בהגיעו לארץ התיישב בכפר הרוא״ה והתקשר עם יושביו בכל נימי נפשו. היה גאה ושמח על שנפל בחלקו לשבת במחיצת אנשי תורה ועבודה. גם לאחר שעבר לנתניה לא פסק מלראות עצמו כאיש הכפר, שמח תמיד בשמחותיהם, ועד ליומו האחרון התעניין בכל פרט ובשלום כל אחד מתושביו.

בנתניה עבד כמשגיח על הכשרות ע״י המועצה הדתית והשקיע בעבודה זו הרבה עמל ומאמצים רבים. לא ידע שעות עבודה, ביום ובלילה עמד תמיד על משמרת הכשרות וראה בעבודה זו עבודת קודש למען לא יכשל חלילה יהודי בטריפות.

אהב את בני ביתו ואת נכדיו אהבה ללא גבול. מותו הפתאומי היכה בתדהמה את כל שכבות הציבור ורבים באו ללוותו בדרכו האחרונה.

עם גלוי המצבה, נערך סיום ששת סדרי משנה לעילוי נשמתו. הספידוהו חתניו מר יצחק נרי, מזכיר העיר נתניה, ומר אריה גפני מעסקניה הבולטים של פאג״י בבני־ברק.

רבי משה זיכרמן ז״ל נפטר באופן פתאומי בשנת הס״ו לחייו בהניחו אלמנה ושלוש בנות נשואות.

תהא נשמתו הגדולה והטהורה צרורה בצרור החיים.

ר׳ משה

נתניה בלי ר׳ משה! קשה, קשה מאוד להתרגל לעובדה מרה זו. הרי ר׳ משה ז״ל היה חלק בלתי נפרד של נתניה, חלק מנופה הציבורי, על כל שכבותיו. דמותו הנלבבת והאצילה האומרת כולה כבוד, בחזותו הנעימה והמטופחת, בלבושו החסידי המסודר בקפידה — כאילו התמזגה עם תושבי נתניה על גווניה. כל אחד הרגיש איזו שייכות לדמות חביבה זו. ר׳ משה ז״ל הצליח למצוא קשר וגשר ללב כולם, לעורר אצל כל אחד שנקלע בטווח מגעו הרגשה נעימה של קירבה. כאילו איזה כוח מגנטי טמיר שפע מאישיותו, שבאמצעותו הזרים גלים של ידידות, רעות ואחוה סביבו, בכל אשר הלך.

כך שחו אנשי נתניה וכך ענו לעומתם אנשי כפר הרא״ה, וכך יספרו אלה אשר עודם זוכרים חסד נעורים כאשר שימש שו״ב בבוקרסט הבירה הגדולה, אך הקרה והקפואה עד לחרדה, באשר נעדרת היתה שמש יהדות לחממה. והיה במקום ששם הופיע ר׳ משה ז״ל, שם גם זרחה שמש צדקה ומרפא, והפשיר הקפאון ונמס הקרח. וכך יוסיפו לספר כהנה וכהנה יוצאי ביסטריץ שבטרנסילבניה. לשם אץ ר׳ משה ז״ל אחרי השואה שפקדה את עם ישראל — עיר אבותיו ונעוריו, לשקמה מהריסותיה ולנחמה מחורבנה האיומה. בביתו מצאו מקלט, עידוד ונוחם שרידי שארית הפליטה שחזרו שבורים ורצוצים אכולי חולי ויאוש, כאב הי׳ להם ולפליטי טרנסניטרי׳ שנדדו לעיר זו. וככה יספרו מפה ומשם ומעבר לים. מהררי ציון ועד לעבר הקרפטים. גדול וקטן וזקן ונער הכירוהו, קטון וגדול אהבוהו, אהבוהו, כי אהב את הבריות והסביר פנים לכל אדם ללא כל הבדל ואין הדברים מסופרים רק לתפארת המליצה, אלא במלא משמעותן של המלים. אהבוהו בגלל עדינותו וחביבותו, בגלל נועם הליכותיו, חסידותו ענוותנותו וצניעותו. אהבוהו בגלל חכמתו ויראת שמים שלו

שקדמה לחכמתו — חכמת חיים שזורה בחוט של חן וחסד, מחוננת בעצה ותושיה. אהבוהו על כנותו, נקיון כפיו ובר לבבו, על תמימותו וישרו, על פניני אמרותיו משיבי נפש ומשמחי לב.

על כל זה אהבוהו, כי כל זה היה ר׳ משה ז״ל. אך לנו, לביתו ומשפחתו הי׳ כל זה, כל זה ועוד כהנה וכהנה. כל זה ועוד דבר שאין לו תמורה בעולם, דבר שעט סופר לא ימצהו, לא יערכנו שפת אנוש ומילים לא ישקלנו, יען כי אין תמורה לאב רחום ואהוב, לבעל מסור ונאמן, לסב נערץ, חמדת נכדיו.

במדרש רבה נאמר: כל זמן ששרה אמנו היתה חיה היה ענן קשור על האוהל, נר דלק משבת לשבת והברכה היתה מצויה בבית. הסתלקה שרה, הסתלקו כל אלה. אמנם כבר אמרו חז״ל כי מעלתה של שרה בנבואה עלתה על א״א. ברם בחוץ, ברחוב לא ידעו על כך, ההמון היה משוכנע שהפלאים הללו המה בזכותו של א״א, המחולל ניסים, מכניע שליטים עומד בנסיונות נדירים אב המון גויים ונשיא אלוקים, „אכן השכילה השכילה שרה להצניע מעשיה ובמקום שאתה מוצא גדולתה שם את מוצא ענותנותה״, בבחינת הנה באוהל „כי שרה תמיד באוהל. לכן כאשר הסתלקה שרה, ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה. אברהם לבדו בא והיכן היו כל אותם ההמונים באי אשל אברהם! המה לא ידעו את שרה ולא הכירוה. הן כאשר החל א״א לסופדה ולספר את גודל מעלותיה ושכל אותם פלאים בביתו היו אך ורק בזכותה, אז הבינו והרגישו ההמונים מי ומה היתה שרה אמנו ומה אבד להם, רק אז התעוררו לבכי מר, זהו שכתוב לספוד ולבכות ומקדים מספד לבכי, למרות שבכי קודם לא רק מבחינת משמעותו הרגשית, אלא גם מבחינת ההלכה וגם מבחינת מטבעת הלשון. כדברי הנביא: „ויקרא אד׳ אלק׳ ביום ההוא לבכי ולמספד וכו׳ (ישעי׳ נב).

אכן, עקב, המספד בא הכאב ובעטיו הבכי, על מה שהי׳ ואיננו. — כל זמן שראש משפחתנו ותפארתה הי׳ בחיים ענן של שכינה הי׳ קשור על אהלנו, נר דלק משבת לשבת — נר מצוה ואור תורה, הבית קרן מקרני הוד של הדור. וחיבוב מצוה

ואור תורה זרח מכל פינה והברכה היתה שרוי' במעוננו, ברכת תורת חיים ואהבת חסד.

ועתה כבה הנר, עלה הענן והסתלקה הברכה, ועקב מספד בכי כי פנה זיוו פנה הדרו.

זכה ר' משה ז"ל להיות מוכתר בכתר שם טוב, העולה על כל הכתרים, עטור בפנינים שאהבת המקום ואהבת הבריות, משובץ באבני חן של אהבת תורה, אהבת שלום ויראת ה' טהורה.

יה"ר שמנחם ציון וירושלים ינחמנו ויזכנו להשרות עלינו מאספקלריא המאירה באור יקרות, מעיטורי כתר זה. וזכות תעמוד לנו למצוא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, אנחנו וכל נפשות בני ביתנו, אנחנו כמשאת נפש ושאיפת חייו, ונזכה לעשות לנחת רוח בעולם העליון עד קץ הימין.

ת.נ.צ.ב.ה.

רבי אברהם קפל ז״ל

„רוח הבריות נוחה הימנו״

„כל מי שאהוב למטה, בידוע שהוא אהוב למעלה״ (ברטנורא אבות פ״ג).

עובדה זו באה לידי ביטוי ע״י מספידיו, ידידיו ומוקיריו, ע״י הקהל הרב והמגוון שבא להתייחד עם זכרו ביום השלושים, בעת הקמת המצבה בבית העלמין בזכרון מאיר, ובעת סיום המשניות בבית חסידי דעז״ש.

רבני ב״ב ורבני חיפה באו לחלוק לו כבוד. הרה״ג ר׳ משה הגר, האדמו״ר מדעז׳— משושלת פאנט, הרב דוברוסקין — מבית חב״ד, הרב גשטטנר — קרית אגו״י הרב שטרנברג — ר״ם מ„מחזיקי תורה״, הרב טורצ׳ין — חיפה.

בשלל נוסחאות הביעו את רחשי לבבם. החל מנוסח וויז׳ניץ ודעז׳, ועד נוסח סטמר, חב״ד וליטא. ואחרון אחרון בנוסח ידיד נפש מבית אביו, ע״י הרה״ג מזקני הדור רא״ש כץ מריסקבה, רבה של קרית יואל.

בית הרב מריסקבה שליט״א ובית ר׳ אברהם קפל ז״ל היו קשורים בקשרי משפחה ובעבותות אהבה וידידות מאז ומקדם. הכירו משחר נעוריו, עוד בבית אביו ר׳ יצחק קפל ז״ל, צדיק תמים היה ר׳ יצחק, מבני העלי׳, הרביץ תורה והקים לגיונות של ת״ח יראים ושלמים.

ראשית עריסתו של ר׳ יצחק בנימיז׳ה. ישוב חבוי על שפת הסומוש, שם שימש ברבנות גיסו ר׳ צבי ברקפלד זצ״ל, חותנו של הרה״ג מריסקבה, שנימיזה הי׳ ראש פינה לרבנותו. התגורר בבית ר׳ אלכסנדר זימל וינברגר ז״ל, חותנו של ר׳ משה זיכרמן ז״ל,

ומשם עלתה שמשו של הרב מריסקבה שליט״א על פני קהילות מרמרוש וזיבנברגן, כמורה הוראה מובהק בדורנו.

בבית זה שמכל פינה הידהד קול תורה והיבהב אש תמיד של יראת שמים ואהבת הבריות, עוצבה אישיותו של ר׳ אברהם קפל ז״ל, וחושלה, בשואבו ממעיני החסידות, בישיבתו של הרבי מסטמר שליט״א, עוד בימי שבתו באורשבה וקרולי, היה קשור לרבי שליט״א בכל נימי נפשו כל ימי חייו.

אך מעל לכל הי׳ ר׳ אברהם חסידו של הרבש״ע, כפי שהתבטא ידידו הרב טורצ׳ין. תכונות נפשו: עדינות, נועם הליכות עם כל אדם. אבני פינה לעולמו הפנימי, צדקה וחסד, דאגה לכלל ואחוה לפרט, עד יומו האחרון עד נשימתו האחרונה, ואשר לפתע כרע נפל הארי שבחבורה במקום קדוש, בר״ח שבט כשטליתו ותפיליו בידיו.

„באר שבע והר המוריה״

„ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה״. — מאין בא? עונה המדרש — מהר המוריה. רש״י מפרש מבאר שבע. לכאורה סתירה בין רש״י למדרש. אך גם המדרש אומר פרשני, הרי פסוק מפורש: „וישב אברהם בבאר שבע״ זאת ועוד, הכיצד לא חזר א״א אחרי העקידה לחברון הסמוכה, ביתה של שרה אמנו, והרחיק דרומה לב״ש? (רמב״ן פ׳ חיי שרה).

ברם רש״י משלים את המדרש ואינו סותרו, יען כי לא בתיאור מקום הכתוב מדבר, אלא בציור מהותו הסגולות. למעשה חזר א״א ע״ה לב״ש, כי אחרי מיבחנו הכביר, חשש לחזור לחברון, קרית ארבע רבתי ומפורסמת בזמנה. פן ינשאוהו על מעשהו ההירואי וירעיפו עליו תשבחות לרוב, וידבק בו שמץ סיפוק ואבק גאוה, ח״ו. מאותו חשש לא חזר יצחק לאביו ולאמו, שמא יהפכוהו לגבור היום ויעטרוהו זרי תהילה. על כן חזרו בצנעה לעולמם הפנימי, לב״ש הצעירה והמצערה, לאש״ל אברהם, ללמוד וללמד תורת חיים ואהבת חסד.

כאשר בא א״א לספוד לשרה, מאין בא? מאיזו נקודה פנימית אופיינית מחיי שרה בא לסופדה (משך חכמה״), עונה המדרש: מהר המוריה. זכה יצחק למידה כזו של מסירות נפש על טבעית, הודות לשרה, מכוחה וחינוכה. ורש״י משלים, כי היסוד והבסיס הוא באר שבע, תורה וגמ״ח, צדקה ומשפט. **הר המוריה הוא תוצאה של אש״ל אברהם בב״ש,** שם שתלה שרה אמנו בנפשו של יצחק את הגבורה שבחסד, בזר תפארה של צניעות וענוה.

כאשר אנו באים לספוד לר׳ אברהם קפל ז״ל, ומנסים לשרטט קווים לדמותו, ומנסים לשרטט קווים אלה לבחינת **באר שבע והר המוריה,** שבסיסה בעיר נעוריו — דז׳.

דז׳ כלילת יופי

מה אהבתיך קהילת דז׳, יעלת חן זכרתי לך חסדך מימי נעורי, ומדי דברי בך הומה לבי אל דודיך, ודמעתי עלי חורבות חמודותיך, ועתה שכלת פנינה, שרידה מכתרייך.

דז׳, עריסת שושלת פנט המפוארת. יסודה מהררי קודש — ה,,מראה יחזקאל״ מקרלסבורג, המשכה — ה,,מעגלי צדק״, ר׳ משה׳לה ובנו ה,,כנסת יחזקאל״, ועד לבעל ,,זכרון יעקב״ הי״ד, שעלה על המוקד, על קידוש השם עם קהילתו ולא אבה לנטשה, ולא שעה להפצרות להימלט, והשיב ריקם את פני השליח שהגיע לשערי הגיטו להצילו.

בעיר זו התבלט ר׳ אברהם ז״ל בתכונת ,,באר שבע״, בפעילותו הברוכה בתוככי אותה יהדות תוססת ושורשית, מלאת חן וחיות, שהצטיינה במוסדות התורה והחסד, לשם ולתפארת בכל טרנסילבניה, ושמעה הגיעה גם מעבר לקרפטים. ר׳ אברהם היה נערץ ואהוב על הכל, בדיבורו המתון ובמתק שפתיו ביחסו החביב לכל אחד ואחד, בחכמתו ופקחותו, בצורת המבט ומאור העיניים והכל בענוות חן והצנע לכת.

מידת הר המוריה באה לידי גילוי כאשר בגזירה המרה

הגיע ר׳ אברהם ז״ל ומשפחתו עם הגולה לאושביץ. הוא היה האש בתוככי התופת. כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף. אף שיכל בעמק הבכה שלושה מגוזליו־מחמדיו. וכיצד נשא את נסיון העקדה הזה, כיצד הצדיק עליו את הדין באהבה, על אפרם הקדוש של דמו ובשרו. הוי! דלותי ודל עטי וקצרה יריעתי מלתאר.

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו

כאשר עלה ארצה בשנת תש״י כבר פגע בו שוב הר המוריה, בנו אריה, אוד מוצל מאש, עלה עולה תמימה על מזבח הקוממיות וקדושת הארץ בדמי ימיו ר׳ אברהם ז״ל נשא את הר המוריה הזה בתוככי לבו, חבוי וחסוי, עין לא ראתו. וידום אברהם בגבורה, באהבה, בצניעות.

אחרי הדברים האלה ויטע ר׳ אברהם בצילו של הר המוריה אש״ל בחיפה, כשלצדו רעיתו הנאמנה מזו״ש, עזר כנגדו לסעדו לתוכו ולנחמו.

ב״ש והר המורי׳ התמזגו והיו לאחדים. חיפה התברכה בו ונהנתה ממנו עצה ותושיה, ראשון לכל קריאה לפעול ולהפעיל לחיזוק מוסדות התורה והחסד. ר׳ אברהם היה פארה והדרה של חיפה ותפארת בניו, נכדיו ומשפחתו.

עתה לקינו בכפלים. אחרי שלפני זמן קצר ליוה לעולמו את מחותנו אהוב נפשו, ראש משפחתנו, ר׳ משה זיכרמן ז״ל, ובעוד קברו רענן, בטרם יבשו הדמעות, והנה הסתלק גם ר׳ אבר׳הם ז״ל. התיתמנו בכפליים. כמה התרוננה נפשנו כאשר זכינו לראות שני אהובים אלה בקרבנו, כאשר פיארו את שולחננו ועודדו את רוחנו. ועתה כבו המאורות בכפליים.

יהי״ר שבאורם נראה אור, ונחמה בנחמת ציון וירושלים.

ת. נ. צ. ב. ה.

שלמי תודה

ראשית כל לרעיתי היקרה והנאמנה, **חוה** בת ר' **משה ולאה זיכרמן** ז"ל, על שעמדה לעזרתי בעצה ובמעש בעריכה וסידור הספר.

השם ב"ה ישלם גמולה ונזכה יחד לגדל ילדינו ונכדינו לתורה לחופה ולמעשים טובים אכי"ר.

לבני הבכור, **צבי** ורעיתו על עידודו לכתיבת הספר לבני **אברהם יצחק** נ"י על עזרתו בהכנת הספר, לכלותי היקרות, **חנה** אשת בני **אברהם יצחק, אפרת** אשת בני מאיר אלכסנדר הי"ו, על עזרתם בסידור הספר.

והנדבנים המכובדים שנדבו רוחם והונם להוצאת הספר ובראשם:

ר' **מאיר שפיטץ** בנו של הרה"ג ר' **משה שפיטץ**, שתרם סכום נכבד למטרה קדושה זו.

ר' **צבי מאירוביץ** מטורונטו ורעיתו שיינדל. לעילוי נשמותיהם ר' **מרדכי ורעיתו** הי"ד, **ישראל מאיר** ורעיתו הי"ד.

ר' **נחום מערינג** מארה"ב ז"ל. לעילוי נשמות הוריהם, **שלמה ליב**, ולאה הי"ד. ועוד נדבנים יקרים שתרמו **סכומים** נכבדים למטרה זו.

שלמה זלמן וירצברגר
ישראל דוד פרידמן
חיים קנדל
נפתלי מייזלס
פישל (פוגל) רובינשטיין
הרשל פינקאסוביץ'
פנחס פינקאסוביץ
משה ווייס ז"ל

יזכו כולם לכל טוב ויזכו במהרה לקבל פני משיח צדקנו בב"א.

RCS